ማዕከል ሳትሆን ቀረች፤ ከዚህም የተነሣ፣ ከአሕዛብ ጋር የመተሳሰር አማራጭ መጣ፤ ይህም በበጎ ጎኑ ተመዘገበ።

አንዱ፡- የአይሁድ ክርስቲያኖች ከቀናተኞች ጎን አለመቆምና ይሁዲነትን ንቀው ገለል ማለታቸው በአክራሪ አይሁዶች ዘንድ እውነተኛ ጠላቶች አድርጎ ፈረጃቸው። በዚህም በክርስትና እምነት ተከታዮች እና በአይሁዶች መካከል ሰፊና ዘላቂ ልዩነት ተፈጠረ።

አንዱ፡- የዐመፁ በሮማውያን አሸናፊነት መደምደም የቀናተኞችን፣ የሰዱቃውያንን (በአመራሩ እና በቤተ መቅደስ ላይ ኀላፊነት አለብን ባዮችን)፣ የካህናትን፣ የአገዛዝ ሂደት ከውድድሩ ውጭ አደረገ። በትይዩ ፈሪሳውያን ከሌሎቹ አይሁዶች ጋር ተያያዥ ስለሆኑ፣ ብቸኞቹ የሕዝቡ መሪዎች ሆኑ፣ ሕጉን ያለ ተቀናቃኝ ማስተማር ያዙ። ከዚህም የተነሣ በየትኛውም ምኩራብ የአይሁድ ክርስቲያኖች የሆኑ ሁሉ ለጸሎት ብቅ እንዳይሉ ተወገዙ።

ለመጥምቁ ዮሐንስ እና ለኢየሱስ የጆሲፈስ ምስክርነት

በ36 ዓ.ም. የሔሮድስ ጦር የተፈታው በአረብ ንጉሥ በተመራው ሠራዊት ነበር። የዚህ ሽንፈት መንሥኤው እግዚአብሔር ነበር። መጥምቁ ዮሐንስ ሕዝቡን በቀና መንገድ በመምራት ለንስሐ እና ለጥምቀት በማብቃት ዓለሙ ሁሉ አንደ ተከተለው ሔሮድስ ሲያውቅ ደነገጠ፤ ድንጋጤው ፍርሀትን በአገዛዙ ላይ ፈጠረ፤ የመጥምቁ አመራርና የሕዝቡ ቁጥር በየጊዜው እየጨመረ መሄድ መንግሥቱን ሊያሳጣው እንደሚችል አመነ። ለዚህም መፍትሔው ሰበብን በመፍጠር፣ «ከዘገየ የግድየለሽነት ውርደት ቀድሞ የተወሰደ አርምጃ አማራጭነቱን በማመን» መጀመሪያ ወደ ዘብጥያ፣ ከዚያም ለመሞቱ የሚያበቃን ዘዴ ቀይሶ አስገደለው። ይህም በሔሮድስ ላይ የሆነው የእግዚአብሔር ቁጣ ስለ እግዚአብሔር፣ ስለ ሔሮድስ እና ስለ መጥምቁ በተጻፈው ድርሳናት ተዘርዝሯል።

* * *

ኢየሱስን በተመለከተ፣ «በሰዎች ሁሉ የተወደደ፣ ተአምራትን በማድረግ እና በማስተማር ስሙ የገነነ ሰው ነበረ። አይሁዶች ብቻ ሳይሆኑ፣ አረማውያን ከእርሱ ሊማሩና ሊፈወሱ ከሩቅ አገራት ይመጡ ነበር። ጲላጦስ ይህን እንቅስቃሴ በመፍራት ኢየሱስን አስገድሏል። ጌታቸውን ይወዱ የነበሩት ግን በሞቱ እና በቀብሩ ላይ ተገኙ። እርሱም በሦስተኛው ቀን በመነሣት ከእነርሱ ጋር ሆነ። ኋላም አምነው የተከተሉት በስሙ በመጠራት ክርስቲያኖች ተባሉ» ሲል ጻፈ። ይህም ምስክርነቱ በአንዳንዶች ዘንድ ጸሐፊው ክርስቲያን ሳይሆን አልቀረም የሚል ግምትን ፈጠረ። (*Josephus-Antiquities of the Jews*, Book 18, Chapter 2)

ምዕራፍ አምስት

የፈለገኞች ስደት፣ የእምነቱ ዐቃቢያን

ሐዋርያት ወደ ጌታ እንደ ተሰበሰቡ ቀጥለው ፈለጋቸውን የተከተሉት ክርስቲያኖች ፈለገ ሐዋርያት (የሐዋርያት ጾሉ) ተብለው ይጠራሉ (Apostolic Fathers)።

እነዚህ ወገኖች በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ ወንጌልንና መልእክቶችን ከጻፉት ሐዋርያት ጋር ትውውቅ ወይም ንኪኪ ያላቸው ናቸው።

በትይዩ ከ2ኛው ክፍለ ዘመን እስከ 6ኛው ክፍለ ዘመን ባለው ክልል ውስጥ የክርስትናን እውነት ለመግለጽ የበረቱ ታሪክ ጸሐፊያን፣ የሥነ መለኮት መምህራን እና ዐቃቤ ክርስትና የነበሩት የቤተ ክርስቲያን አባቶች (Church Fathers) ተብለው ይጠራሉ።

የፈለገ ሐዋርያት የዘመን ክልል ከ95-140 ዓ.ምን ያካልላል። በዚህ ክልል ውስጥ የነበሩ ስመ-ጥሩዎችንና፣ ለነዶችን በናሙናነት ማንሣት ተገቢ ነው።

የሮሙ ቀለሚንጦስ (Clement of Rome)፡- «የቀለሚንጦስ ደብዳቤ» ከተሰኘው ጽሑፍ ብዙ ቁም ነገሮች ይለቀማሉ። በሮም ቤተ ክርስቲያን በመጋቢነት ያገለግል የነበረው ቀለሚንጦስ፣

በቆሮንቶስ ቤተ ክርስቲያን ተፈጥሮ ለነበረው ብጥብጥ መፍትሔ የሰጠበት ጽሑፍ አንደኛው ነው:: በጊዜው የብጥብጡ መንሥኤ መሪዎችን ለሁለት በመለየት አሮጌው ትውልድና አዲሱ ትውልድ የሚል እንቅስቃሴ መከሰት ነበር:: የዚህ የልዩነቱ መንሥኤ በዕድሜ መግፋትና ወጣትነት ነበር:: በወቅቱ ወጣቶች በመሪነት ላይ ያሉት አይመጥኑንም በማለት አውርደው ብጤዎቻቸውን ተክተዋል:: ይህ ደግሞ የጉባኤውን የመንፈስ አንድነት አጥፍቶ ንትርክ እና ልዩነትን አነገሠ:: በዚህ ወቅት የሮሙ ቀለሚንጦስ በተከታዩ ደብዳቤው መልእክቱን አደረሰ:-

> «እግዚአብሔር ያደረጀውን ሥርዓት መጠበቅ ብቸኛ መፍትሔ ነው:: እግዚአብሔር የደኅንነት ዕቅዱን እንኳን የገለጸው ሰንሰለታዊ በሆነ የተዋረድ አካሄድ ነው:: እግዚአብሔር አብ ኢየሱስ ክርስቶስን ላከ፣ ክርስቶስ ሐዋርያትን ላከ፣ ሐዋርያት መጋቢዎችንና ዲያቆናትን መረጡ፣ እነርሱ ደግሞ ቀጣዮቻቸውን ሾሙ:: ይህ አካሄድ ተገቢ እና ትክክል ነው:: ቤተ ክርስቲያን መሪዎቿን ከዚህ ውጪ ብታስተናግድ፣ ትጠፋለች:: ከዚህም የተነሣ፣ ያዋረዳችኋቸውን ወደ ቦታቸው በመመለስ አክብሩአቸው::»

ይህም የነበረውን ሁከት አስተካክሏል:: ይህ መልእክት በየዘመኑ የተነሡትን የአጥቢያ ቤተ ክርስቲያናት ክፍፍል ለመግታት አቅም እንደ ነበረው ማስተዋል ይቻላል::

የአንጾኪያው ኢግናጢየስ (Ignatius of Antioch):-ኢግናጢየስ በአንጾኪያ ቤተ ክርስቲያን 2ኛው ክፍለ ዘመን መነሻ ላይ በመጋቢነት ያገለግል ነበር:: ይህ ሰው ክርስቲያን ከመሆኑ የተነሣ በወታደሮች ተይዞ ወደ ሮም በ110 ዓ.ም. ተወስዶ ተገደለ:: ኢግናጢየስ ወደ ሮም እየተጓዘ ሳለ ሰባት ደብዳቤዎችን ለመጻፍ ችሏል:: በኤፌሶን ላሉ ቤተ ክርስቲያናት፣ ለፊላደልፊያ፣ ለትራሊስ፣ ማግኒዥያ፣ ለሰምርኔስ፣ ለሮም ቤተ ክርስቲያናት፣ በተጨማሪም ለመጋቢው ፖሊካርፕ የግል ደብዳቤ ጽፎ ነበር::

ኢግናጢየስ በጻፋቸው ደብዳቤዎች በአብዛኞቹ የአንዲት አጥቢያ ቤተ ክርስቲያን ትልቁ ጉዳይ «አንድነቷን መጠበቋ ነው፣

እያንዳንዱ አጥቢያም አንድ መጋቢ ብቻ ሊኖረው ይገባል» በማለት ሲጽፍ፣ በሁሉም መልእክቶቹ የክርስቶስን ትምህርት መግለጽ እና ስለ ክርስቶስ መሥዋዕት ለመሆን መዘጋጀት የክርስቲያን ሁሉ ኑሮ መሆኑን ከመከረ በኋላ፣ የእርሱም ፍጻሜ ስለ ጌታው መሥዋዕት መሆን እንዳለበት የሚገልጽ መልእክትን ጽፏል::

ዲዲስቅልያ (The Diadache):- ዲዲስቅልያ በአንደኛውና በሁለተኛው ክፍለ ዘመን ላይ እንደ መመሪያ በመሆን አጥቢያዎቹን ያገለገለ መጽሐፍ ነው:: መጽሐፉ በ100 ዓ.ም. ላይ ከሶሪያ ምናልባትም ከአንጾኪያ የተገኘ ነው:: የመጽሐፉ ዐቢይ ርእሰ ጉዳይ «ለአሕዛብ የጌታ ትምህርት በ12ቱ ሐዋርያት አማካኝነት» የሚል ነው:: በውስጡ የያዛቸው ርእሰ ጉዳዮች ለሁለት ተከፍለዋል፤ ክፍል አንዱ፣ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ትምህርት ላይ በማተኮር፣ የሕይወት መንገድ እና የሞት መንገድ በሚሉ ንዑስ ርእሶች ተከፍሏል፤ ክፍል ሁለቱ ደግሞ፣ ቤተ ክርስቲያናት ጸሎትን፣ ጾምን፣ ጥምቀትን፣ የጌታ ራትን፣ የቤተ ክርስቲያን አመራርን፣ ነቢያትንም (መልእክተኞችን) እንዴት ማስተናገድ እንደሚገባቸው ይዘረዝራል::

የፍርጊያው ፓፒየስ (The Phrygia of Papius):- ይህ ሰው (110-30 ዓ.ም.) በታናሿ እስያ በምትገኘው በፍርግያ መጋቢ ሆኖ አገልግሏል፤ በወንጌላት ያልተመዘገቡትን የኢየሱስ ትምህርቶችን በማሰባሰብ ይታወቃል፤ ስብስቡን ከኢየሩሳሌም ውጭ ሆነው ካሉት የአይሁድ ክርስቲያኖች የተቀበለው ነው:: እነርሱ ከኢየሩሳሌም ከመውጣታቸው በፊት ያዩትንና ያደመጡትን ሁሉ ከእነርሱ ወስዶ ጽፏል:: ብዙዎች ፓፒየስ ያሰባሰባቸውን ጽሑፎች ከኢየሱስ እና ከሐዋርያት ትምህርት ጋር አይጣጣሙም በማለት አልተቀበሏቸውም፣ የተቀበሏቸውም ደግሞ አሉ:: የተቀበሏቸው መነሻ፣ «ኢየሱስ ያደረገው ቢጻፍ ዓለም አይበቃውም» የሚለው ቃል ነው (ዮሐንስ 21)::

በእስክንድርያ የተጻፈው የበርናባስ መልእክት (Epistle of Barnabas):- የተጻፈው 120 ዓ.ም. ገደማ ነበር:: ጽሑፉ «የብሉይ ኪዳን ጽሑፎች በክርስቲያናዊ መንገድ እንዴት ለአገልግሎት

እንደሚበቁ የሚያስረዳ ነው:: የብሉይ መጻሕፍትን በተመለከተ ሕግጋቱ በተለይ በእተረጓጐም ወቅት ቃል በቃል መወሰድ የለባቸውም፤ አይሁዶች እንዲህ በማድረጋቸው ተሳስተዋል» ይላል:: ይህም ሰፊ ክፍተትን በአይሁዶችና በክርስቲያኖች መካከል ፈጥሯል:: ክርስቲያኖችም በተጋነነ ሁኔታ ለክርስቶስ ሞት ብቸኛ ተጠያቂዎች አይሁዶች ናቸው በማለ ዕውር የሆነ ጥላቻን ፈጥረውበታል::

የሔርማንስ ለነድ (**The Shepherd of Hermas, 100-140**) የክርስቲያኖች ነቢይ ተብሎ በሚጠራው ሔርማንስ ከሮም የተጻፈ እንደ ሆነ ይታመናል:: ይህ ሰው መልአክቶቹን ከሁለት ሰማያዊ አካላት አንደ ተቀበለ ጽፏል፤ በሰማያት ካለችው አንዲት አሮጊት ሴት እና የእረኛ ልብስ ከለበሰ መልአክ አንደ ተቀበለው ይናገራል::

መልእክቶቹ፣ የቤተ ክርስቲያን ቅድስና በሁሉም ዘንድ ወሳኝ መሆኑን፣ አንዲሁም «ክርስቲያኖች ከጥምቀት በኋላ ለሚሠሩት በደል ከአንድ ጊዜ በላይ ይቅርታ ሊያገኙ አይገባቸውም» በማለት ከመልአኩ ጋር የተወዛገበበት ጽሑፍ ነው::

ፖሊካርፕ (**70-160**):- የሰምርኔስ (Smyrna) ቤተ ክርስቲያን መጋቢ የነበረው ይህ ሰው በ110 ዓ.ም. ገደማ ለፊልጰስዩስ ክርስቲያኖች ደብዳቤ ጽፏል:: ይህ ሰው በመሥዋዕትነት ወደ ጌታ ከመሰብሰቡ በፊት፡- (1) ስለ ክርስቶስ መሥዋዕት ለመሆን ሁሉም ተዘጋጅቶ መጠበቅ እንዳለበት፣ (2) ሁሉም ከሐዋርያት ትምህርት ፈቅ ማለት እንደሌለባቸው፣ (3) ክርስቲያኖች ከኃጢአት እንዲጠበቁ በማሳሰብ፣ (4) ምእመናን ለመጋቢያቸው ታዛገች እንዲሆኑ በምመከር ጽፎላቸዋል::

በፊለገ ሐዋርያት ዘመን የክርስትና አቅጣጫ

አራት መሠረታዊ አቅጣጫዎችን ከዕድገት አኳያ መመልከት ተገቢ ይሆናል:-

* የቤተ ክርስቲያን አስተዳዳር
* የቤተ ክርስቲያን ትምህርት
* የቤተ ክርስቲያን አምልኮ

* የቤተ ክርስቲያንና የኅብረተሰብ መስተጋብር

ይህ ዝግጅት በዘመነ ቀለሚንጦስ፣ ኢግናጢየስ፣ ፓፒየስ፣ በርናባስ፣ ሔርማንስ፣ ፖሊካርፐ እና መሰል ፊለገ ሐዋርያት ዘመን ላይ የተከናወኑትን መሠረታዊ ለውጦች ይመለከታል::

1. የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር

ሐዋርያት ሁሉ ከሞቱ በኋላ፣ ቤተ ክርስቲያን በማን እና እንዴት ልትመራ ይገባታል? የጊዜው መሠረታዊ ጥያቄ ቢሆንም፣ ከሐዋርያት በኋላ የሦስትዮሽ (three-fold) አመራር ታይቷል፣ መጋቢ፣ ሽማግሌዎች እና ዲያቆናት:: የሐዋርያት መልእክቶች፡- መጋቢን፣ ሽማግሌን እና ኤጲስ ቆጶስን ለአንድ ጉዳይ ቢያውሉም፣ በዚያን ወቅት ግን በተግባር የታየው በተናጠል ተግባራዊ ማድረግ ነበር:: በቀለሚንጦስ ደብዳቤዎች ላይ መጋቢ እና ሽማግሌ የአንድ ቢሮ የአንድ አገልግሎት ተለዋዋጭ ስሞች መሆናቸውን በመግለጽ ሲጽፍ፣ በኢግናጢየስ ደብዳቤዎች ላይ ግን መጋቢ እና ሽማግሌ የተለያዩ ሆነው በምክንያት ተዘርዝረዋል::

ኢግናጢየስ፣ «አንዲት አጥቢያ ቤተ ክርስቲያን አንድነቷን ጠብቃ ትኖር ዘንድ አንድ ብቸኛ ተጠሪ ሊኖራት ይገባል፣ ያም መጋቢው ነው ካለ በኋላ፣ ከእርሱ ቀጥሎ ሽማግሌዎች ይኖራሉ፣ ከዚያም ዲያቆናት አጥቢያውን ሊያስተዳድሩ ይገባል» በማለት ጽፏል:: ለሰምርኔስ (Smyrna) በጻፈውም:-

> «መከፋፈልን አስወግዱ፣ ኢየሱስ ክርስቶስ የአባቱን ፈቃድ ተከታትሎ እንደ ፈጸመ፣ እናንተም መጋቢያችሁን ተከተሉ፤ ሽማግሌዎችን እንደ ሐዋርያት በመቁጠር ታዘዙ፣ ዲያቆናትንም እናንተ የእግዚአብሔር ትእዛዝት ለመፈጸም እንደምትተጉ ሁሉ እነርሱን አክብሩአቸው፤ ማንም ከመጋቢው (ከመሪው) ፈቃድ ውጭ የገዛ ፈቃዱን አይፈጽም፣ ክርስቶስ በቤተ ክርስቲያን እንዳለ ሁሉ፣ የጌታ ራትንም ስትወስዱ መጋቢው (Bishop) ባለበት ወይም በወከለው ሰው ብቻ ይፈጸም» በማለት ጽፏል::

ይህም የቤተ ክርስቲያን አስተዳደርና አደረጃጀት ምን መሆን እንዳለበት ይጠቁማል::

ለኢግናጢየስም ሆነ መስሎቹ መነሻቸው በሉቃስ 13:14፣ በሐዋ. 18:8 ላይ ያሉት ፍንጮች ናቸው። በአንድ ምኵራብ ሁለት ሦስት መሪ አለ፣ ዋንኛው ግን አለቃ ተብሎ ይጠራል። ሉቃስ፣ «. . . ኢየሱስ በሰንበት ቀን ስለ ፈወሰ የምኵራቡ አለቃ ተቆጣና ለሕዝቡ . . .» (13:14)፤ እንዲሁም የሐዋርያት ሥራ፣ «. . . ቀርስጶስ የሚባል የምኵራብ አለቃ ከነቤተሰቡ ሁሉ ጋር በጌታ አመነ» (18:8) ይላል። እነዚህን መሰል አስተዳደሮች በምኵራብ ተፈጻሚነት ቢያገኙም፣ ቤተ ክርስቲያን አደረጃጀት ላይ አንድ የምኵራብ አለቃ ያለው ተሰሚነት፣ ስለ ሕዝቡ ያለው ተወካይነት እና የአንድነት ምክንያት መሆን በመጋቢው ላይ በቀጥታ እንዲውል አድርጓል።

መጋቢው በአጥቢያው በድምፅ ብልጫ ሊመረጥ ይችላል፤ እርሱ ሰው በሌላ መጋቢ እጅን በመጫን ይሾማል፤ ከዚህ በኋላ እርሱም ለተከታዩ እጅን በመጫን ኃላፊነቱን ያሸጋግራል፤ ይህ ግን የሚቀጥለው የሐዋርያትን ትምህርት በማስተማር ከዘለቀ እና በስሕተት ትምህርት ሳይገኝ ሲቀር ነው።

መናፍቅነትን ቢያስፋፋ፣ ይወገዳል። ሽማግሌዎችም በሕዝቡ ነው የሚመረጡት። ሥራቸው የመጋቢውን ፈቃድ መፈጸም አይደለም፣ አጋሮቹ ሆነው በአመራሩ እና በእርምት ጥቅም ጉዳዮች ላይ ቤተ ክርስቲያኒቱን ያገለግላሉ።

ዲያቆናት፦ የታመሙትን በመጎብኘት፣ ምግብና አልባሳት ለሚገባቸው በማድረስ፣ እና በአጥቢያው ላሉት ችግረኞች የሚያስፈልጋቸውን በማቅረብ ያገለግላሉ፣ መጋቢውን በአምልኮ ዕለት ይረዳሉ፣ በጌታ ራት ወቅት ኅብስቱንና ወይኑን ያድላሉ።

2. የቤተ ክርስቲያን ትምህርት

በፊለገ ሐዋርያት ዘመን ቤተ ክርስቲያን ትምህርትን የምታደርሰው በቀላሉ፣ በወግ አጥባቂነት፣ እና ባህላዊ በሆነ አካሄድ ብቻ ነበር። መምህራን ለጉባኤው የብሉይና የአዲስ ኪዳን መልእክቶችን ያነብባሉ፣ አያብራሩም፣ አያሰፋም፣ አያጠቡም። ዝግጅቱ የተነበበውን በማድመጥ፣ ለመታዘዝ በመዘጋጀት ያበቃል። እንዲህም ሆኖ ግን፣ በዘመኑ ከሐዋርያት ትምህርት ያፈነገጡ የመናፍቅነት ትምህርቶች ወደ ወንድሞች በመድረሳቸው አውከዋል። ለምሳሌ፦

አንደኛው፦ ዶሲቲዝም (Docetism) በትንሿ እስያ ሁሉ የተስፋፋ ሲሆን፣ ኢየሱስ እውነተኛ የሰው ልጅ አይደለም፣ ሰውን ይመስል ነበር እንጂ፣ እርሱ መለኮታዊ ማንነቱን የያዘ ነው፤ ኢየሱስ ከዚህ የረከሰ ዓለም ጋር አልተነካካም፤ በአካሉም አልተሰቀለም፣ አልሞተምም፣ በትንሣኤም አልተነሣም ይላሉ።

የአንጾኪያው ኢግናጢየስ ይህን ትምህርት አልታገሠም፣ ከሐዋርያት ትምህርት ፈጽሞ የራቀ ስለሆነ፣ ማንም እንዳያደምጣቸው መከረ።

ዮሐንስ በሕይወት በነበረበት ጊዜ ይህ ትምህርት ስለ ነበረ፣ በ1ኛ ዮሐ. 4:1-3፣ «. . . ኢየሱስ ክርስቶስ በሥጋ እንደ መጣ የሚታመን መንፈስ ሁሉ ከእግዚአብሔር ነው፣ ኢየሱስ ክርስቶስም በሥጋ እንደ መጣ የማይታመን ሁሉ ከእግዚአብሔር አይደለም . . .» በማለት ጻፈ።

ይህ መናፍቃዊ ግንዛቤ መሠረቱን የጣለው በግሪክ ፍልስፍና ላይ ነው። ግሪኮች፣ «መለኮት በተለዋዋጩ እና በረከሰው ተፈጥሮ ውስጥ በመግባት ራሱን አያረክስም . . .» የሚል እምነት አላቸው።

ሁለተኛው፣ ኢቢዮኒዝም (Ebionism) ወግ አጥባቂ የአይሁድ ክርስቲያኖች የፈበረኩት ነው፤ «በክርስቲያናዊ ሕይወት ለመዝለቅ የብሉይ ኪዳናትን ሕግጋት መጠበቅ ተገቢ ነው። ከዚህም የተነሣ፣ መገረዝ እና የመሳለሉትን መፈጸም ለእግዚአብሔር ታማኝ የመሆን መገለጫ ነው» ይሉ ነበር። በተያያዥም፣ «ኢየሱስ በሥጋ የተ ለገጠ እግዚአብሔር አይደለም፣ ታላቅ ነቢይ ነው፣ የእግዚአብሔ ርንም ፈቃድ ከማንም በተሻለ ሁኔታ ፈጽሟል፣ የእግዚአብሔር ልጅነትንም ያገኘው በጉዲፈቻዊ አካሄድ (Adoption) ነው፣ ያም በተ ጠመቀ ጊዜ ተከናወነ፤ እርሱም አንድ ቀን ሰማያዊ አካል ያለው የሰው ልጅ ሆኖ ሕዝብን ሁሉ በኢየሩሳሌም ሆኖ ይገዛል» ይላሉ።

መናፍቃኑ የጳውሎስን ትምህርቶች አይቀበሉም፣ ጳውሎስም ለእነርሱ የይሁዲነት አጥፊ ነው።

3. የቤተ ክርስቲያን አምልኮ

ጀስቲን እንደ ጻፈው፣ «. . . በእሑድ ዕለት ያሰባካሉ፤ መሰብሰቢያቸው በከተማ እና በገጠር ሆኖ በየቤቱ ይካሄዳል:: ተገኝተው የሐዋርያት ጽሑፎች ወይም የነቢያት መጻሕፍት በሚነበቡ ጊዜ ያደምጣሉ:: ከመዝሙረ ዳዊት የተመረጡ መዝሙሮችን ይዘምራሉ:: ይህም ጊዜው እስከ ፈቀደ ድረስ ቀጥሎ ሲጠናቀቅ፣ መሪው በሰሙት እንዲኖሩ መክሮ ይጸልያል:: ከዚያም ኅብስት፣ ወይንና ውኃ ቀርቦ የምስጋና ጸሎት ካደረሱ በኋላ ያስተናግዳሉ፣ በዕለቱ ላልነበሩት ዲያቆናቱ የጌታን ራት ይወስዱላቸዋል፤ እሑድ የተመረጠበት ምክንያት አንድም የመጀመሪያ ቀን በመሆኑ፣ በዚያም እግዚአብሔር ጨለማንና ሁከትን አስወግዶ ዓለምን ለብርሃን ስላበቃበት፣ እንዲሁም አዳኛችን ኢየሱስ ክርስቶስ የተነሣበት ዕለት ስለሆነ እናመልክበታለን . . .» በማለት ጽፏል::

አምልኮው ሁለት ክፍል እንዳለው መረዳት ይቻላል-የቃሉ አገልግሎት እና የጌታ ራት ክፍለ ጊዜ::

ክፍል አንድ የቃሉ አገልግሎትን በተመለከተ:-

መሪው፣ «ጌታ ከእናንተ ጋር ይሁን» በማለት በሰላምታ ይጀምራል::

1. ጉባኤውም፣ «ከመንፈስህ ጋር ይሁን» በማለት ይመልሳሉ::
2. ከብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ዲያቆኑ በዜማ ያነበባል (ይህ ከምኩራብ አምልኮ ጋር ይመሳሰላል::)
3. መዝሙር ይዘመራል::
4. ከአዲስ ኪዳን ይነበባል፤ ከሐዋርያት ሥራ እስከ ራእይ ካሉት ከአንዱ ይነበባል::
5. መዝሙር ይዘመራል::
6. ከወንጌላት ከአንዱ ይነበባል::
7. መሪው በሚያስተምርበት ጊዜ ሁሉ ቁጭ ይላል (ማቴ. 5:1-2፤ ሉቃስ 4:20)::

ክፍል ሁለት የጌታ ራትን በተመለከተ:-

መሪው፣ 1. የፍቅር መሳሳም ያደርጉ ዘንድ ያዝዛል፤ ወንዶች ወንዶችን፣ ሴቶችም ሴቶችን በመሳም ሰላምታ ያስዋውጣሉ::

2. እያንዳንዱ አባል ይዞ ያመጣውን ኅብስትና ወይን ያቀርባል፤ ዲያቆናትም ተቀብለው ኅብስቱን በአንድ ላይ ያከማቻሉ፣ ወይኑን በትልቅ ዕቃ ላይ ይገለብጣሉ::

3. መሪው ጉባኤውን በጸሎት ይመራል::

4. መሪውና ዲያቆናት ማዕዱን ያዘጋጃሉ፣ ሕዝቡንም ያስተናግዳሉ፤ ከተስተናገደው የተረፈውን ወደ ቤታቸው ወስደው ሊጠቀሙበት ይችላሉ::

5. «በሰላም ሂዱ» በማለት ይሸኛሉ፤ ይህ ሁሉ እስኪፈጸም ቢበዛ ሦስት ሰዓታት ሊፈጅ ይችላል::

4. ቤተ ክርስቲያንና ኅብረተሰብ

ክርስቲያኖች ኑሮአችን ብለው የጀመሩት ክርስቲያናዊ መንገድ ከኅብረተሰቡ ጋር እጅና ጓንት አላደረጋቸውም፤ መንግሥታዊ ከሆነው ባህልና እና ንጉሥን ከማምለክ ጋር ከተያያዘው የኅብረተሰብ ትቡል ተራክቦ ጋር አልተጣጣሙም::

ኅብረተሰቡ ክብረ በዓላትን በተመለከተ ሕዝባዊ እና ብሔራዊ ዓመት በዓሎችን ይፈጽማል፤ እነዚህ ሁሉ ከአምልኮ፣ ከመሥዋዕት፣ ከጸሎት ጋር ተያያዥነት አላቸው:: ክርስቲያኖች በዚህ መሳተፍን አልፈቀዱም፣ በመዝናኛ ማዕከላት በመገኘት የሚያተርፉት ምንም ነገር እንደሌለ ስለ ተገነዘቡም፣ በስፖርት ማዕከላት አይደርሱም፤ በዚያ ለአማልክት ፊንጠዚያ የወሲብ ርኩሰት ይፈጸማል፤ ክርስቲያኖች ወደ ሆስፒታሎችም አይሄዱም፣ መታከሚያ ስፍራዎች ለሕመምተኞች ጸሎት በሚያደርሱ ካህናት ይመራል፣ ካህኑም ውክልናው የጤና አምላክ ለተባለችው ጣዖት ነው:: ብዙ ክርስቲያኖች ልጆቻቸውን ወደ ትምህርት ቤቶችም አይልኩም፣

የሮማውያን ትምህርት ቤቶች ዐቢይ ትምህርታቸው ባህላዊውንና ንጉሣዊውንም አምልኮን የማራመድ ሥርዓትን ማስተማር ነበር::

በተያያዥ፣ የሙያ ዘርፎች ሁሉ በቀጥታና በተዘዋዋሪ ለሮማውያን ሕዝባዊ እምነት መገለጫ በመሆን ስለ ደረጁ፣ ክርስቲያን የሆነ ባለሙያ በተዘዋዋሪ ክርስቶስን የሚቃወም ሥራን ሊሠራ ስለሚችል፣ ብዙዎች ሥራቸውን ትተዋል::

ጠብደሎች በሚያካሂዷቸው የቡጢ እና የትግል ሜዳም እስመገኘትን ክርስቶስ ሰዎች ይጋደሉ ዘንድ ሳይሆን፣ በሕይወት ይኖሩ ዘንድ ይወዳል በማለት ድርጊቱንም ሆነ ትርዒቱን ይቃወማሉ::

ክርስቲያኖች ሮም በምታስተዳድረው አገር ሁሉ የተስፋፋውን በማኅፀን ያለን ፅንስ እንዲሁም፣ እንደ ተወለደ የሚፈጸምን ውርጃና ግድያ፣ እንዲሁም ልቅ ፍቺ ይቃወሙ ጀመር::

እነዚህ ሁሉ ተጠቃልለው፣ በሮማውያን ዘንድ ክርስቲያን ማለት፣ «አብሮ የመኖር ጠላት፣ ራሳቸውን ከልክ በላይ ያከፈሉ ጻድቃን፣» ተብለው ለሮም ሥርዓት እንቅፋት ተደርገው ተፈረጁ::

ምዕራፍ ስድስት

በነገሥታት የተመራ ስደት

ክርስቲያኖች ላይ ስደትን በማነሣሣት ቀዳሚው ንጉሥ ኔሮ ነበር:: ይህ ንጉሥ ከተማዋን እቃጥሎ ክርስቲያኖች ናቸው ብሎ ሲያውጅ፣ ላሰበበት በቂ ምክንያት አዘጋጅቶ ነበር:: እነዚህ በቂ ምክንያቶች ክርስቲያኖች ኅብረተሰቡ ውስጥ ሲኖሩ ይወስዷቸው የነበሩትን አቋሞች ግምት ውስጥ መክተት ዋንኛው ነበር::

ተርቱሊያን በተከታታይ ተካሂደው የነበሩትን ስደቶች ሲያስረዳ፣ «በክርስቲያኖች ላይ ስደትን ያስነሡ ክፉ የሮማ መሪዎች ቢኖሩም፣ ስደትን ባለማካሄድ በክርስቲያኖች ላይ አሉታዊ ተጽዕኖ ያደርሱ የነበሩ የሮማ ንጉሦች ነበሩ:: . . .» ኔሮ (54-68)፣ እና ዶሚሺያን (81-96) ክርስቲያኖችን በአረመኔያዊ መንገድ

ጨፈጨፉ፣ እንደ ኮምዶስ (180-92) ያሉት ደግሞ ክፉ መሪ ዎች ናቸው፤ ቢሆንም ግን፣ በክርስቲያኖች ላይ ታጋሽነትን አሳዩ፤ እንደ ትራጃን (98-117) የመሰሉ ደግ መሪዎች፣ እንደ ማርከስ አውሩለስ (161-80) የመሰሉ ፈላስፋ መሪዎች ደግሞ በክርስቲያኖች ላይ በተዘዋዋሪ ስደትን ቀሰቀሱ::

ለስደት መንሥኤ ከሆኑት ዋንኛ አጀንዳዎች ውስጥ፣ «እውነተኛው እምነት እና የመዳኛ መንገድ በእኛ ዘንድ ይገኛል፣» ማለታቸው ቀዳሚው ነበር:: በሮም ግዛቶች ሁሉ ያሉ ሃይማኖቶች፣ «እኔ ብቸኛ መፍትሔ ለሰኝ፣ ወይም እኛን እመኑ፣» አያሉም:: እያንዳንዱ ሮማዊ ሁሉንም ሃይማኖቶች ቀይጦ መኖር ይችላል:: ክርስቲያኖች ግን ክርስቶስን ብቻ የመዳን ጎዳና፣ ሌላው ሁሉ የጥፋት እምነት መሆኑን እያበሰሩ በማርዳታቸው ተወገዙ::

አይሁዳውያን በሮማውያን ዘንድ ተወዳጅ የሆኑት፣ እምነታቸውን ቢያስፋፉ የሚደርሱት አይሁዶችን ብቻ ነው፣ አሕዛብን ወደ ይሁዲ እምነት እንዲመጡ እያስገድዱም:: ክርስቲያኖች ግን እንዲህ አልነበሩም፤ አይሁዳዊ፣ አረመኔያዊ አይሉም፣ ይህ ጥላቻን ፈጥሮ ስደትን አመጣ::

ንጉሡ ነገሥቱን ስማምለክ ፈቃደኛ አለመሆናቸው ሌላኛው የስደት መንሥኤ ነበር:: ንጉሡን ማምለክ ለመንግሥቱ ታማኝነትን መግለጽ ነበር፤ የትኛውም ዜጋ ክርስቲያን መሆን አለመሆኑ የሚፈተሸው ለቆመው የንጉሥ ምስል ጸሎትና መሥዋዕት በማድረስ «ቄሳር ጌታ ነው» ብሎ ሲመሰክር ነበር:: ክርስቲያኖች፣ «ኢየሱስ ጌታ ነው» የሚል ጽኑ እምነት ነበራቸው::

በተያያዥ፣ አረማውያን (Pagans) ክርስቲያኖችን የብልሹ ሥነ ምግባር መንሥኤዎች በማድረግ ያሳድዷቸው ነበር:: ከምክንያቶቻቸው ጥቂቶቹ፣ ሰው በላነት (በላኤ ሰብ) የሚል ነበር:: ለዚህ የተዛባ ግንዛቤ የጌታ ራትን የመውሰድ ሥርዓታቸው አንዱ ነበር፣ «የክርስቶስን ሥጋ እንበላለን፣ ደሙን እንጠጣለን፣» የሚለውን አባባል፣ «ሰው-በላ» በማለት ስማቸውን አጠፉ:: «ወንድም እና እኅት» በሚል ስም የመዳራትና የፍትወት መገለጫቸው ነው በሚል ከሰሉዋቸው::

ክርስቲያኖች ይህን ሁሉ በመፍራት በስውር ቦታዎች መገናኘታቸው፣ ሰክፉ ዓላማቸው ማስፈጸሚያ ሁነኛ መንገዳቸው ነው በሚል ተሰደዱ።

በሮም ግዛቶች የውኃ መጥለቅለቅ፣ የእሳት ቃጠሎ፣ የመሬት ነውጥ በተነሣ ቁጥርም ብቸኛው መንሥኤ፣ ከአረማውያን የባህል እምነት ፊታቸውን ዘወር ባደረጉ እና ወደ ክርስትና በገቡ አረማውያን አማካኝነት አማልክት የላኩት ቁጣ ነው በሚል፣ ክርስቲያኖች በስደት ውስጥ ዘለቁ። ይህ የስደት ጎዳና ሕዝቡ በማመፅ በክርስቲያኖች ላይ በተነሣ ቁጥር መንግሥቱም ለሕዝቡ በመወገን የማሳደድ ኃላፊነቱን በድግግም ወሰደ።

በዚህ ሁሉ ቤተ ክርስቲያን በመሥዋዕትነት ወደ ጌታ የሚሸኙትን ወገኖቿን ታከብርና ትከራላቸው ነበር።

በ160 ዓ.ም. ወደ ጌታ በሰማዕትነት ስተሰበሰበው ፖሊካርፕ፣ «አማኞች አጥንቶቹን የሰበሰብነው ከከበሩ ድንጋዮች ስለሚበልጥብን ነው፤ መሥዋዕት የሆነበትንም ቀን በየዓመቱ እናከብራለን፤ በዚህም በደጃችን ያለውን ኃላፊነታችንን እንገነዘባለን፣» የሚል ማስታወሻን ጽፈዋል።

1) በኔሮ የስደት ዓመታት (Nero, 54-68) በተለይ በ64 ዓ.ም በተሳበበው የከተማዋ ውድመት በክርስቲያኖች ላይ ከተፈጸመው ግፍ ጥቂቱ፦

- «የሰው ዘር ጠላቶች በመባል መዋረድ» ሥቃይ በበዛበት በብጥያ ውስጥ መከማቸት።
- የአራዊት ቆዳ በሥጋቸው ላይ በመስፋት በአውሬዎች ማስበላት።
- በተቀጣጣይ ነዳጅ በመንከር እሳት መለኮስ።
- በመስቀል ላይ መጠረቅ።
- በዐይን ጉርጓቸው ውስጥ የፈላ ዘይት ማፍሰስ። ይህን ሁሉ ካስደረገ በኋላ ኔሮ ራሱን በገዛ እጁ በ68 ዓ.ም. አጠፋ።

ድኅረ-ኔሮ፦ እርሱን ተከትሎ ቬስፓስያን (Vespasian) ተተካ። እርሱም ወደ ኢየሩሳሌም በመገስገስ የአይሁድ ዐመፀኞችን ተዋግቶ፣ ቀጣዩን ቤተ መቅደስ ማውደምና ኢየሩሳሌምን ማፍረስ በሠራዊቱ ተፈጸመ። ልጁ ጄኔራል ቲቶ (Titus) ቤተ መቅደሱን የማዳን ጉጉት ቢኖረውም፣ እልህ ውስጥ የገቡት ወታደሮች በ70 ዓ.ም. ሁሉንም አወደሙ። በዚህ ወቅት ክርስቲያን አይሁዶች ከከተማው ወጥተው ስለ ነበር፣ ጥቃት አልገጠማቸውም።

2) በዶሚሺያን የስደት ዓመታት (Domitian, 81-96)፦ ዶሚሺያን በተለይ በሮም ያሉ ክርስቲያኖችን ሥርዓተ አምልኮ - ለንጉሠ ነገሥቱ እንዲፈጽሙ አስገደደ። ይህን ያልፈጸሙት ግብይት ተከለከሉ፤ መብት የሌላቸው ዜጎች ተደርገው ተቆጠሩ። ትእዛዙ በሮም ግዛቶች ሁሉ ተስፋፉቶ፣ ወንጌላዊ ዮሐንስን ከኤፌሶን ተሰድዶ በፍጥሞ ደሴት ግዞተኛ እንዲሆን አደረገው (ራእይ 17፡6)። «. . . ሴቲቱም በቅዱሳን ደምና በኢየሱስ ምስክሮች ደም ሰክራ አየኋት» የሚለው ቃል ያንን ዘመን ያመለክታል። ዶሚሺያን በሰው እጅ በ96 ዓ.ም ተገደለ። ከእርሱ ኋላ በሥልጣን ዙፋን ላይ የወጣው ኔርቫ (Nerva, 96-98) ዮሐንስን ከፍጥሞ አስጠርቶ ለተወሰኑ ዓመታት ቤተ ክርስቲያን ከስደት አረፍ አለች።

3) በትራጃን የስደት ዓመታት (Trajan, 98-117)፦ ትራጃን እንደ ኔሮ እና ዶሚሺያን በክርስቲያኖች ላይ ስደትን በማነሣሣት አይታማም፤ ይልቁ፣ በ111 ዓ.ም. ቢታንያን (Bithaniya) ያስተዳድር ዘንድ ፕሊኒን (Pliny) በዚያ ሾመ። ተሿሚው በዚያ በደረስ ጊዜ የታዘበው ጉዳይ ብዙ አረማውያን ክርስቲያኖች መሆናቸውን ነበር። የአረማውያን ቤ.ተ መቅደሶች ከሰው ጉድለው ነበር። በትይዩ፣ የክርስቲያኖች መሰብሰቢያ ደግሞ ሞልቶ ነበር። ፕሊኒ ምንም እርምጃ ሳይወስድ ለትራጃን፣ «ክርስቲያን ተብለው የሚጠሩቱ በርክተዋል፤ የአረማውያን ቤተ መቅደሶችም ባዶ ናቸው። በዚህም ሕዝቡ ያጉረመርማሉ። ክርስቲያን ስለሆኑ ብቻ መቅጣት ይኖርብኛል ወይ?» በማለት ጻፈ። ትራጃን ምላሹ፣ አታሳዷቸው፣ በሚሰበሰቡበት ስፍራ ሁሉ በሚገኙት በዐይነ ቁራኛ ተከታተሉ፣

ለእነርሱ ተብሎ ሌላ የቅጣት ደንብ መውጣት አይገባውም፤ ባለው ሕገ-ደንብ መሠረት ይተዳደሩ፣» የሚል ምላሽን ጻፈለት። በዚህ ዘመን ውስጥ ክርስቲያን በመሆን ብቻ ያለ ምክንያት የሚሆነው ቅጣት ረገብ አለ።

4) በሀድሪያን የስደት ዓመታት (Hadrian, 117-138):- ሀድሪያን የትራጃንን ፖሊሲ ተከትሏል። ሕዝቡ በዐመፀኝነት ተነሣሥቶ፣ «ለንጉሡና ለአማልክት ክብር የማይሰጡት የክርስቲያኖች ደም ዛሬ ይፍሰስ» እያሉ ሲጮሁ፣ ንጉሡ የሰጠው መመሪያ:-

1. ያለበቂ ምክንያት ክርስቲያኖች አይሳደዱም።
2. ተከስሰው በቀረቡ ጊዜ ስለ ራሳቸው የመከላከል መብት አላቸው።
3. በክርስቲያኖች ላይ በሐሰት ክስ የመሠረቱ ይቀጣሉ።
4. ክርስቲያኖች በክሳቸው ምላሻቸው ከአገሪቱ ሕገ-ደንብ ጋር ከተጣረሰ፣ ሊቀጡ ይገባል፤ የሚል ነበር።

ይህም ደንብ በዐመፅ ተነሣሺነት በግብተኝነት ከሚያጠፋቸው ታደጋቸው፤ ክርስቲያን በመባላቸው ብቻ የመጣባቸው ቅጣት ቀረላቸው፤ እንደዚያም ቢሆን፣ ከንጉሣዊ አምልኮ ጋር ባለመተባበራቸው ምሕረትን አጡ።

5) በአንቶኒዮስ ፒዩስ የስደት ዓመታት (Antonius Pius. 138-161):- የትራጃንን እና የሀድሪያንን መንገድ ይህ ሰው አልተከተለም፤ ሕዝብ በዐመፅ ተነሣሥቶ ለሚፈጽመው ግብታዊ ጥፋት ምላሽ ሳይሰጥ ዝም አለ። ሕዝቡ፣ «መናፍቃኑ አማልክትን የናቁ ስለሆኑ፣ ቁጣ መጣብን» በሚል ሰበብ ክርስቲያኖች አለቁ። በ155 ዓ.ም. ፖሊካርፕ በሕዝብ ዐመፅ በእሳት ከመንደዱ በፊት ጌታውን እንዲክድ በተጠየቀ ጊዜ፣ «ለ86 ዓመታት አንዴም አላስከፋኝም፤ እንዴት ጌታዬንና አዳኜን ዛሬ አሳዝነዋለሁ . . .» ነበር ያለው።

6) በማርቆስ አውሬልዩስ የስደት ዓመታት (Marcus Aurelius, 161-180):- ይህ ሰው ወደ ሥልጣን የወጣው ፋርስ በሮም ላይ ጦርነት በከፈተችበት ወቅት ነበር። መጠነ ሰፊ ረሀብ እና የምድር

ነውጥ ተከስቶ ስለ ነበር፣ ሕዝቡ «ክርስቲያኖችን መንግሥት በመታገሡ የአማልክት ቁጣ እያደገ መምጣቱን በመግለጽ ዐመፀ።» ንጉሡ በጦርነቱ በመሸነፉ፣ እንዲሁም የተከሰተውን ተፈጥሮአዊ ጥፋት መግታት ባለመቻሉ፣ የሕዝቡን ድምፅ እንደ አማልክቱ ድምፅ ቆጠረ። በክርስትና ታሪክ ወደር የሌለው መጠነ ሰፊ ስደት በእርሱ ዘመን ተከፈተ።

7) በኮሞዶስ የስደት ዓመታት (Commodous, 180-192):- የማርቆስ ልጅ የሆነው ኮሞዶስ፣ የአባቱን ፈለግ በመከተል ስደቱን አሳደገ። ይህ ሰው 300 ቅምጦች ነበሩት፤ ከእነርሱ አንዷ በንጉሡ ፊት፣ «በክርስቲያኖች ላይ የሚደርሰው ስደት ተገቢ አለመሆኑን» ከማስረዳቷ የተነሣ፣ ስደቱን ለተከታታይ 20 ዓመታት እንዲቆም ያደረገ ንጉሥ ነበር።

የየዘመኑ የእምነት ዐቃብያን

ከ2ኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ *ሀ)* የባህላዊ እምነት ተከታዮች፣ *ለ)* በግሪክ አስተሳሰብ በመንዛት ፍልስፍናን እንደ እምነት የተረዱ ሰዎች፣ እንዲሁም *ሐ)* ጭፍን የሆኑ የክርስትና ተቃዋሚዎችን ለመግታት፣ ለመርታት እና የክርስትናን መሠረታዊ እምነት ለመግለጽ፣ በየዘመኑ በርካታ ጸሐፊዎች ተነሡ። እነዚህ ሰዎች ዐቃቤ እምነት (አፖሎጂስት) በመባል ተጠሩ።

በጊዜው የነበሩት የእምነት መከላከያ መግለጫዎች፣ መቶ በመቶ ማለት ይቻላል፣ የተጻፉት በግሪክ ቋንቋ ነበር። ይህ ጽሑፍ ለሚመለከታቸው ተቃዋሚዎች፣ በተለይ በየጊዜው በተለያየ መንገድ ስደትን ለሚቀሰቅሱ እና ለማይገቱ የሮማ ነገሥታት እና አስተዳዳሪዎች የሚላክ ነበር። ጽሑፎቹ በይዘታቸው፣ ክርስቲያኖች ሕግን አክባሪ፣ ለመንግሥታቸው ተገቢውን ግብር ከፋዮች፣ የበጐ ሥነ ምግባር ባለቤቶች መሆናቸውን ከመግለጽ ባሻገር፣ የክርስትናን በላጭ እምነትነት ያስረዱ ነበር። እነዚህ ከዐቃቤ እምነት የተፈረጁ ሰዎች «ተራ ሰዎች» አልነበሩም፤ ብዙዎቹ ክርስቲያን ከመሆናቸው በፊት፣ ስለ ፍልስፍና በቂ ዕውቀትን ያከማቹና የታሪክን ጉዞ በመረዳት ትላንትን ከዛሬ፣ ዛሬን ከነገ ማስተሳሰር የሚችሉ ነበሩ።

ከእነዚህ በርካታ ሰዎች ውስጥ አራቱን እንዘክር

1) የሰርዴሱ ሜሊቶ (Melito of Sardis):- ይህ ሰው ብዙ መጻሕፍትን በዘመኑ ጽፏል። ከ170-180 ዓ.ም. ባሉት ጊዜያት በሠራቸው ሥራዎቹ አፍሪካዊው የሥነ መለኮት ሰው ተርቱሊያን ተደንቆበታል። የሜሊቶ ጽሑፎች ለተርቱሊያን ሥራዎች እገዛ ቢያደርጉም፣ ጽሑፎቹ በአሁኑ ጊዜ ጠፍተዋል።

ሜሊቶ ስለ ክርስትና ዋስ ጠበቃ በመሆኑ፣ ባለው እውቀት ላይ እገዛን ያደርግለት ዘንድ ወደ ፓለስቲና በመሄድ የብሉይ ኪዳን መጽሐፍን አግኝቷል።

ሜሊቶ ሥራዎቹን ለሮማው ንጉሠ ነገሥት ለማርቆስ አውሬሉስ (Marcus Aurelus) ልኳቸው እንደ ነበር ይታመናል።

2) የአንጾኪያው ቴዎፍሎስ (Theophilus Antioch):- ቴዎፍሎስ በ180 ዓ.ም. ላይ ለአረማዊ እምነት ተገዥ ለነበረው ምሁር ጓደኛው አውቶላይከስ (Autolycus) የጻፈለት የዐቃቤ እምነት ጽሑፍ ዋንኛው ነው። በጽሑፉ፣ «ጣዖት አምልኮ ፍጹም የተዛባ እና የተሳሳተ መሆኑን፣ ክርስትና ሊታመን የተገባው ብቸኛ እምነት መሆኑን፣ ክርስቲያኖች በኑሮአቸው ታማኝ፣ ቅን እና ለመንግሥት ተገዦች መሆናቸውን በመግለጽ ከጻፈለት በኋላ፣ የግሪክ ፍልስፍናም በራሱ ያልቆመ ትምህርት (እምነት) ነው በማለት አወገዘ። ቴዎፍሎስ ለውግዘቱ መነሻው ፕሌቶ (Plato) የራሱ የሆነ እሳብ አልነበረውም፣ ከብሉይ ኪዳን (ጽሑፎች) የተዋሰው ነው በማለት ጻፈበት።

3) ፊሊክስ (Misdcius, Filix):- ይህ ሰው ጽሑፎቹን በላቲን ቋንቋ የጻፈ ነበር። ፊሊክስ ከሰሜን አፍሪካ የተገኘ ሰው ነበር። ስለ ፊሊክስ ብዙዎች እንደ መሰከሩለት፣ የሮምንና የግሪክን ሥልጣኔ፣ አስተሳሰብና ባህላዊ እሴቶች በበቂ ሁኔታ የተረዳ ነበር። ኦክታቪየስ (Octavius) በሚል ስም ያቀረበው ጽሑፉ በክርስትና እና በአረማውያን (በጣዖት አምልኮ) እምነት መካከል ያለውን ምስስል

እና ልዩነት በቃለ ምልልሳዊ የአጻጻፍ ስልት በማቅረቡ፣ ተነባቢ ሆነለት። እነዚህ የፊሊክስ ገጾች ሁሉ የክርስትናን ታላቅነት ይገልጹ ነበር። ጽሑፉ በ203 ዓ.ም. እንደ ተጻፈ ይገመታል።

4) ሰማዕቱ ጀስቲን (Justin Martyr):- ወላጆቹ ግሪካውያን ነበሩ። የተወለደው በፓለስቲና ነበር። ጀስቲን በዕድገቱ ሁሉ ያጠናው የግሪክ ፍልስፍናን ነበር። የማጥናቱ መንሥኤ በሕይወቱ ውስጥ የውበትን፣ የመልካምነትንና የእውነት ምንነትን ከፍልስፍናዎች እኳያ በማጥናት ጸንቶ ለመቆም ነበር። ጥናቱና ትጋቱ ግን ለጥያቄዎቹ ሁሉ ምላሽ ለመስጠት አላገዙትም። ዘትይዩ፣ ስለ ክርስትና መሥዋዕት እየሆኑ የሚያልቁትን ክርስቲያኖች ባየ ጊዜ፣ ለመሞት እውነተኛው መንሥኤ ምን ሊሆን እንደሚችል ለማወቅ ጓጓ። ከዚህም የተነሣ፣ ክርስትናን ማጥናት ጀመረ። አንድ ቀን በኤፌሶን ተገኝቶ ከአንድ ክርስቲያን ሽማግሌ ጋር ይነጋገር ጀመር። ሽማግሌው ስለ ሕይወት ምንነት እና ትርጓሜ፣ እንዲሁም ክርስቶስ የብሉይ ኪዳን ገለጻዎችን እንዴት እንደ ፈጸማቸው ተረከለት። በዚህም ጀስቲን ክርስቲያን ሆነ፣ በሕይወት ዘመኑም ፍልስፍናን እንደ ክርስቲያን በማስተማር ኖረ።

በሮም በ153 ዓ.ም. ገደማ ላይ ሁለት የዐቃቤ እምነት ገላጭ መጻሕፍትን ጻፈ። የመጀመሪያው ለንጉሠ ነገሥት አንቶንዩስ ፒየስ (Antonius Pius) የተዘጋጀ ሲሆን፣ ሁለተኛው በሮም አስተዳዳሪ ለሆነው የምክር ቤት አባል የተጻፈ ነበር። ጀስቲን በጽሑፎቹ፣ «ሁሉም የግሪክ ፍልስፍናዎች ሙሉ ሆነው ሊገኙ የሚችሉት የክርስቶስን ትምህርት በአግባቡ በመረዳት ነው» ይላል። የግሪክ ፍልስፍና ሎጎስ (logos) - እውቀት፣ ቃል፣ አመክንዮ፣ ምክንያታዊነት ነበር። ጀስቲን የዮሐንስን ወንጌል መሠረት በማድረግ ሎጎስን - ክርስቶስ ሊሆን እንዴት እንደ ቻለ ይዘረዝራል። «ፍልስፍናዎች ዓለም ምክንያታዊ በሆነ ሕግና ሥርዓት በመያያዝና፣ ዘላለማዊ በመሆን ሁሉን ነገር አቅጣጫ የመስጠት አቅምን ያመለክቱበታል። ክርስቶስም ይኸው ነው» ይላል ጀስቲን። ክርስቶስ አይሁዶች ብቻ የሚረዱትን ግንዛቤ የያዘ ሳይሆን፣

ግሪካውያን የፍልስፍናቸው አቅጣጫ ከአመክንዮ ወይም ቅቡል ከሆነ ሕገ ደንብ አኳያ ያዘሰቀው ራሱ ነው በማለት ዘርዝሯል::

የፕሌቶ አስተማሪ ስለ ነበረው አርስጣጣሊስ ሲናገርም፣ «ክርስቶስ ወደዚህ ዓለም ከመምጣቱ በፊት ክርስቲያን የነበረ ፈላስፋ» በማለት ይጠራዋል:: ይህን ሲልም፣ ክርስትና የግሪክ ፍልስፍና ሙልዐት ነው በማለት ነው:: ከዚህም የተነሣ፣ ፍልስፍና ከክርስትና ጋር ተጋጪና ተጣይ ሳይሆን፣ ሊቀራረቡና ሊቀባበሉ የሚችሉ የትምህርቶች ክምችት ነው:: ፈላስፎች የሁሉ ነገር ትርጓሜን ገነጣጥለው በቱናጠል አጠኑዋቸው፤ ክርስትና ግን ሙሉ ምስሉን አኖረ::

ጀስቲን «ቃለ ምልልስ» በማለት በሚጠራው ጽሑፉም፣ ክርስትና ፀረ-ይሁዲ እምነት አይደለም፤ ይልቅስ፣ የይሁዲነትና የብሉይ ኪዳን መደምደሚያ ነው በማለት ከአይሁዶች ጋር መቀራረብን ለማምጣት የጣረ ሰው ነበር::

በሰማዕትነት በ165 የተገደለው ጀስቲንም ሆነ ሌሎች ዐቃብያን ጽሑፎቻቸውን ለነገሥታቱ ቢጽፉም፣ የማናቸውም በመሪዎቹ አልተነበቡም፤ ባይነበቡም፣ ጽሑፎቹ የክርስቲያኖችን እምነት አጸኑ፤ ለሰማዕትነትም አዘጋጁ::

ምዕራፍ ሰባት

የአፍሪካ ክርስትና - አሌክሳንደሪያ እና ካርቴጅ

ሮማውያን አፍሪካ ብለው ሲሰይሙ የሚሉት የሰሜን ምዕራብ እና ምሥራቅ አፍሪካን ብቻ ነበር:: በአሁኑ ጊዜ ይህ ክልል ቱኒዚያን፣ አልጄሪያን፣ ሞሮኮን፣ ሊቢያንና ግብፅን ሸፍኖ የሚገኘው ነው:: ከእነዚህ አምስቱ ሁለቱ፣ አሌክሳንደሪያ ከሰሜን ምሥራቅ፣ ካርቴጅ ከሰሜን ምዕራብ ባሉት ከተሞች ላይ ከፍተኛ መናኸሪያ በመሆን ከሮም ቀጥለው ያሉ ሁለት ከተሞች ሆነው ተቆጥረዋል::

1. ቤተ ክርስቲያን በእስክንድርያ:- *የእስክንድርያው* ቀለሚጦስና ኦሪገን እንዳሉት፣ እስክንድርያ የጥበብ እና የሥልጣኔ

ማዕከል ሆና ትታወቃለች፣ በንግዱ ዓለም ወደቦቿ ያለ ዕረፍት የሮምን ግዛቶች ያገለግሉ ነበር፣ የግሪክና የሮም አስተሳሰብና ሥልጣኔ የሰፈነበት በመሆኗ የቅይጥ ኅብረተሰብ ባለቤት ነበረች፤ በርካታ አይሁዶች ይኖሩባት የነበረ መሆኑ ደግሞ በተጨማሪ ያለውን የአመለካከት ስፋት አግዝፎታል::

ክርስትና በዚህ አገር እንዴት እንደ ተስፋፋ የሚታወቅ የጎላ ፍንጭ የለም፤ ተነሺ መረጃ ይኑረን ከተባለ ሐዋርያት ሥራ 18:24 -28 ያለው ገለጻ አጋዥ ይሆናል::

> «. . . በወገኑም የእስክንድርያ ሰው የሆነ ነገር አዋቂ የነበረ አጵሎስ የሚሉት አንድ አይሁዳዊ ሰው ወደ ኤፌሶን ወረደ፤ እርሱም በመጻሕፍት እውቀት የበረታ ነበረ:: እርሱ የጌታን መንገድ የተማረ ነበረ . . . ስለ ኢየሱስ ይናገርና በትክክል ያስተምር ነበር:: እርሱም በምኵራብ ገልጦ ይናገር ጀመር:: ጵርስቅላና አቂላም በሰሙት ጊዜ፣ ወስደው የእግዚአብሔርን መንገድ ከፊት ይልቅ በትክክል ገለጡለት::»

በአይሁድ ክርስቲያኖች ዘንድ በየምኵራቡ የወንጌል ትምህርት ተስፋፍቶ እንደ ነበረ በዚህ መገንዘብ ይቻላል::

የእስክንድርያው ቀለሚንጦስ:- (በ215 ዓ.ም አረፈ) ታላቅ የክርስትና መምህር ነበር:: ሞክሼው ቀለሚንጦስ በሮም ስላለ ለመለየት የእስክንድርያው ቀለሚንጦስ ብሎ መጥራት አስፈለገ:: ይህ ሰው ዳግም ከተወለደ በኋላ ከበርካታ የክርስትና መምህራን እውቀትን ለመገብየት በየአገሩ ዞሯል:: ከእስክንድርያ የተገኘው ይህ ሰው በሦስት የተመደቡ በርካታ ጽሑፎችን ጽፏል:-

ምድብ 1. ግሪካውያንን-ደራሽ ጽሑፎች:- በጽሑፎቹ የአረማውያንን አማልክት እየተቸ፣ የእነርሱ ተከታዮች ወደ ክርስቶስ ዘወር ይሉ ዘንድ ያመለክትበታል:: ሰዎች ሁሉ አይሁድ ቢሆኑ አረማውያን ያለ ክርስቶስ ትምህርት የሙሉ እውቀት ባለቤት አይሆኑም በማለት ጽፏል::

ምድብ 2. ሰዳግም ተወላጆች አዳዲስ አማንያን ክርስትናን እንዴት ሊኖሩ እንደሚችሉ የሚያብራራ መጽሐፍ ነው:: በዓለም

ውስጥ እንዴት ሊኖሩ እንደሚገባ፣ በምግብ፣ በመጠጥ፣ በመስተንግዶ፣ በጋብቻ፣ በመዝናኛ፣ በሙዚቃ እና በመሳሰሉት ሁሉ ላይ ገለጻ አድርጓል። ጭምቅ መልእክቱ፣ «ኑሮ:- መናጢ በመሆን ወይም ቅንጦት የሞላው ሀብታም ከመሆን ላይ ሳይሆን፣ ለኑሮ የሚያስፈልገንን ብቻ እንዲኖረን በሚያግዝ አኗኗር እንኑር» ይላል።

ምድብ 3. ዘርፌ-ብዙ:- በርካታ ርእስ ጉዳዮችን በመቀያየጥ የጻፈበት መጽሐፍ ነው። ብዙው የየግል ገጠመኞቹንና ልምዶቹን አስፍሮበታል።

ኦሪገን (185-254):- በ185 ዓ.ም. ከክርስቲያን ቤተሰቦቹ የተወለደው ኦሪገን የእስክንድርያ ሰው ነበር። ይህ ሰው የቀለሚንጦስ ተማሪ ነበር። የእግዚአብሔርን ቃል በማጥናት እና የግሪክ ፍልስፍናን በመርመር የታወቀ ነበር።

በኦሪገን ላይ ከሚነገሩት ጉዳዮች አንዱ ሰማቴዎስ 19:12 የነበረው መረዳት ቀጥተኛ መሆን ነበር። «በእናት ማኅፀን ጃንደረቦች ሆነው የተወለዱ አሉ፤ ሰውም የሰለባቸው ጃንደረቦች አሉ፤ ስለ መንግሥተ ሰማያት ራሳቸውን የሰለቡ ጃንደረቦችም አሉ።» ይህን ገለጻ ኦሪገን በገዛ ሕይወቱ ላይ ተፈጻሚ አድርጎታል።

ኦሪገን በዕድገቱ ውስጥ ባገኘው ግንዛቤ ድርጊቱ አግባብ እንዳልሆነ መገንዘቡ ተገቢ ነው። ይህ ሰው ቅዱሳን መጻሕፍትን የሚተረጉምበት የሥነ አፈታት ስልት አለው። ንባባትን በሦስት ደረጃ በመከፈል ወደ ትክክለኛ መረዳት መምጣት ይቻላል ይላል።

ንባብ 1 Body (አካል)- የሚለው- የቃል በቃል ልሙጥ ፍቺ ነው።

ንባብ 2 Soul (ነፍስ) - የሚለው - የሞራላዊ ሥነ ምግባራዊ ፍቺን ነው።

ንባብ 3 Spirit (መንፈስ) የሚለው- የመንፈሳዊ (ጥልቅ) ትርጉምን ነው።

ይህም ሰው የሦስት ቅንጅት ባለቤት ሆኖ ሳለ፣ «አንድ ሰው» እንደሚባል ሁሉ፣ ቅዱሳን መጻሕፍትም አንድ ግብ ቢኖራቸውም፣ በየፈርጃቸው ማጤን ተገቢ ነው ይላል። ይህም ከፍፍሉ ግልጽ (ስም) እና ስውር (ወርቅ) ፍቺን በመያዙ፣ አጥኚ ሁሉ ስስውሩ መገዛት አለበት ይላል።

የኦሪገንን አጠናን በሚከተለው ምሳሌ መረዳት ይቻላል:-

«ሦስት አባቶች ለልጆቻቸው ምግብ አዘጋጁላቸው፣» በሚለው ንባብ ውስጥ የቃል በቃል ፍቺው፣ «3 ወንድ ወላጆች ልጆቻቸው የሚመገቡትን ምግብ አዘጋጁ» ማለት ነው። ስውሩ መንፈሳዊው ግን ሦስቱ ሥላሴን ይወክላል፣ ምግቡ የጌታን ራት ያመለክታል፤ ልጆቹ አማንያንን በማመልከቱ፣ ተፈላጊው ምሥጢር «አብ፣ ወልድ እና መንፈስ ቅዱስ አማኞች በመንፈሳዊ ሕይወታቸው ያድጉ ዘንድ የጌታን ራት አዘጋጁላቸው» የሚል ይሆናል።

ኦሪገን ቃል በቃል የሆነውንና ሥነ ምግባራዊ ትርጓሜን ሳይተው ነው ይህን በምሥጢራዊነት በመደበል ቅድሚያ የሚሰጠው። ኦሪገን እንዲህ የመተርጎም ስልት ከግሪክ የፍልስፍና መሠረት ከሆኑት ከሆሜር የኢሊያድ (Iliad) እና ኦዲሴ (Adyssey) የግጥም ድርሳናት የአተረጓጎም መሠረትን ሳይጠቀም አልቀረም። ከቀጥተኛ ፍቻቸው ባሻገር ትርጓሜያቸውን የመተንተንና ምሥጢርን የማውጣት ሥራም ነበራቸው።

2. ቤተ ክርስቲያን በካርቴጅ - ተርቱሊያን እና ሳይፕሪያን:
- በሰሜን ምዕራብ አፍሪካ ባሉት ክልሎች ያሉ ሕዝቦች ቅይጥ ናቸው። ፊንቂያውያንና ፍልስጥኤማውያን፣ የጢሮስና የሲዶና ሰዎች በአገሪቱ ዳርቻዎች ላይ መጥተው በመኖር ከነዋሪዎቹ ጋር ተቀላቅለዋል፣ የደቡብ ስፔን ሰዎችም ተቀይጠዋቸዋል። ሕዝቡም ለምዕራባውያኑ ባህልም ተጋልጧል። በዚያ ክርስትና እንዴት እንደ ተጀመረ መተንተን አይቻልም። በ180 ዓ.ም. ገደማ ግን 12 ክርስቲያኖች በሰማዕትነት እንደ ተገደሉ ተጽፏል። ይህ በአሁኗ ቱኒዚያ የተከናወነ ነበር። ይህ ደግሞ በሮማውያን ከተቀሰቀሱት ስደቶች ጋር ተያያዥነቱን ያመለክታል።

የአረማውያንን አማልክት አለማምለክ፣ ለበጎ ሥነ ምግባር ምላሽ መስጠትና የኢየሱስን ጌትነት መግለጽ ይህን ለማዕትነት አምጥቶ ይሆናል። እርግጥ፣ ካርቴጅ ለሮማውያን ሦስተኛዋ ታላቅ የወደብ ከተማ ነበረች።

ተርቱሊያን (**Tertullian, 160-225**):- በላቲን ቋንቋ በርካታ መጻሕፍትን የጻፈ ክርስቲያን ነበር። በካርቴጅ በ160 ዓ.ም የተወለደው ይህ ሰው በከፍተኛ ደረጃ የግሪኮችን ትምህርትና የሮማውያንን ባህል ተምሯል።

ተርቱሊያን 1. በክርስትናና በሮማ መንግሥት መካከል ስላለው ግንኙነት ጽፏል። በ196 በጻፈው፣ የሮማ መንግሥት ክርስቲያኖችን የሚያሳድደው ያለበቂ ምክንያት ነው በማለት ተንትኗል። ምክንያቱን ሲገልጽ፣ ግብራቸውን በወቅቱ ይከፍላሉ፣ ለንጉሡ ነገሥቱ ይጸልያሉ፣ ለሮማ መንግሥት ደህንነት ተገቢውን ሁሉ በማድረግ ሰላም አስፋኝ ናቸው፤ በማለት በመረጃ አስፋፍቷል።

ክርስቲያኖች በአረማውያን የአምልኮ ሥርዓት እንዳይሳተፉ፣ በውትድርና፣ በትምህርት ተቋማት፣ በንግድና በተለያዩ የሥራ ዘርፎች ውስጥ እንዳይገቡም ጽፏል። ተርቱሊያን ይህን ሲል ከአረማውያን የአመላለክ ሥርዓት ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት ካላቸው ጋር የተነካኩትን ማለቱ ነበር።

ተርቱሊያን መላውን የሮማውያን መንግሥት «የጨለማ ግዛት» በማለት ሲጠራ፣ የክርስቲያኖችን ዓለም ደግሞ «የብርሃን ግዛት» በማለት ከፍሎታል። ጀስቲን፣ የእስክንድርያው ቀለሚንጦስና አሪገን ክርስትና የፍልስፍናዎች ሁሉ መደምደሚያ ነው የሚል እምነት ሲኖራቸው፣ ተርቱሊያን ግን የትኛውም ክርስቲያን ራሱን ከፍልስፍና ይጠብቅ፣ የግሪክ ፍልስፍና የክርስትናን ትምህርት የሚበርዝ እርሾ ነው በማለት አማኞቹ ንክኪ እንዳይኖራቸው ይመክራል።

2. ኑፋቄን መከላከል:- የግሪክ ፍልስፍናዎችን በተለየም የኖስቲክን (Gnostic) አስተሳሰብ በመቃወም መጣጥፎችን ጽፏል። ተርቱሊያን ጥልቅ ሥነ መለኮታዊ ትምህርቶችን በመግለጽ እና በመለየም ታዋቂም ነበር። ሥላሴ (Trinity) የሚለውን

የእግዚአብሔር በአካል ሦስትነት፣ በመለኮት አንድነቱን ለመግለጽ ስያሜን ያመጣ ሰው ነበር።

3. ሥነ ምግባራዊ መገለጫዎችን በተመለከተ ክርስቲያኖች በቅድስና መኖር አለባቸው የሚል አቋም ነበረው። በየጊዜው እንዲጾሙ፣ አንድ ጊዜ ብቻ ጋብቻ እንዲፈጸሙ፣ የትዳር አጋር ቢሞት ሌላ እንዳያገቡ፣ ከጥምቀት በኋላ በደልን መፈጸም ተገቢ አለመሆኑን ገልጾ፣ ለሰማዕትነት ማንም ይዘጋጅ፣ ስለ ክርስቶስ ለመሞት ያልተዘጋጀም የጌታ ሊሆን አይገባውም በማለት ጽፏል።

ሳይፕሪያን (Cyprian, 200-258) በካርቴጅ በ200 ዓ.ም. እንደ ተወለደ ይታመናል። ታዋቂ ጠበቃና የንግግር ጥበብ የነበረው ሰው ነበር። በዚህ ሰው ሕይወት ውስጥ ትልቅ አስተዋጽኦ የነበረው ተርቱሊያን ነበር። ሳይፕሪያን ተርቱሊያንን የሁሉ ነገር ባለቤት ያለው ነበር። የእርሱንም ጽሑፎች በየቀኑ ያነብለት ነበር። ሳይፕሪያን አንዲት ሕያው ቤተ ክርስቲያን አለች፣ ከእርሷ ያፈነገጡ ሁሉ መናፍቃን ናቸው በማለት ጽፏል። ይህን ሲያብራራም:-

> «. . . ከቤተ ክርስቲያን ርቆ ወደ ሌላ የተቀላቀለ አመንዝሮ፣ ከክርስቶስ ተስፋዎች ሁሉ ጎደለ፣ የክርስቶስን ቤተ ክርስቲያን የለቀቀ ከጌታ ዘንድ ያለውን ሽልማት አጥቷል፤ እርሱ ጠላት ነው፤ ቤተ ክርስቲያንን እናት ሆና ሳትጠጋት አባት ከሆነው እግዚአብሔር ጋር መገናኘት አይቻልም። ማንም ከጥፋቱ ውኃ ለመትረፍ ከፈለገ፣ ከኖኅ መርከብ ውስጥ ሳይወጣ መቆየት አለበት፤ የወጣ አማኝ ሁሉ በፍርድ ሥር አለ።»

ሳይፕሪያን ይህን ባስተማረበትና በጻፈበት ወቅት ከፍተኛ ስደቶች በካርቴጅ ሆነዋል። <u>መንግሥትም ዜጎች መሥዋዕት ማቅረብና ለአማልክት መጸለይ፣ ለዚህም ድርጊታቸው ሠርተፊኬት መያዝ እንደሚገባ አዋጅ ወጣ።</u>

በዚህ ወቅት አንዳንድ አማኞች በመመሳጠር የሐሰት ወይም «ፎርጅድ» ሠርተፊኬቶችን ይዘው መኖር ጀመሩ። ይህ በተደረሰባቸው አማኞች ላይ ቤተ ክርስቲያን ምን ይደረግ

በሚለው ላይ የአሳብ ለውጦች ሆነዋል:: ሀ) እንዲህ የሚፈጽሙ ሰዎችን ቤተ ክርስቲያን ቶሎ መቀበል አለባትን? ወይስ ከወራት፣ ከዓመታት በኋላ፣ ለ) እንዲህ የመወሰን መብት ያለው ማን ነው? በሚል ሰፊ ውይይት ይካሄድ ነበር:: ሳይፕሪያን የሰሜን አፍሪካ ገዥ ወደ ሆነው ፓተርነስ (PATERNUS) ቀርቦ፣ «አማልክትንና ነገሥታትን በመቃወም አትቀጥል!» ባለው ጊዜ፣ «ክርስቲያን ነኝ፤ ከክርስቶስ ውጭ የማዋየው የለም፤» አለ:: በዚህ ንግግሩ ግዞተኛ ሆኖ ወደ ኩርባስ (Curbuis) ተጋዘ:: ኋላ ላይ የተሾመው አስተዳዳሪ ጋለሪየስ ማክሲምስ (Galerius Maxims) ሳይፕሪያንን አስጠርቶ ተገርቶ እንደ ሆነ ጠየቀው፣ «ብዙ ሰዎችን ለማይረባ ትምህርት ተገዥ አድርገሃል፤ ዓለም የተቀበላቸውን አማልክት አዋርደሃል፤ ከዚህ የተነሣ የጥፋትህን ዋጋ ታገኛለህ» አለው:: የሳይፕሪያን መልስ ግን፣ «እንደ ቃልህ ይሁን» የሚል ነበር፤ እናም ሰይፍ አርፎበት ተገደለ::

ቁም ነገሮች:- ሀ) ሕያው የሆነ ክርስትና ባለበት ስደት አለ::

ለ) የእግዚአብሔር መለኮታዊ ፈቃድ አሕዛብ ሁሉ የክርስቶስን ሥራ ይለሙ ዘንድ ነው::

ሐ) አፍሪካ አፍሪካውያን ዐቃቤ እምነቶችና ሰማዕታት ነበሯት::

መ) የሰሜን አፍሪካ፣ አገራት ዛሬ በተለይ ካርቴጅ የመንግሥቷ እምነት እስልምና ሲሆን፣ የግብፅም 80% እስላም ነው::

ምዕራፍ ስምንት

ከስደት ወደ መቻቻል

ለዚህ ዝግጅት አጠቃላይ ጭብጥ ማቴዎስ 13:24-35፣ 47-52 መንደርደሪያ ሊሆነን ይችላል::

«መንግሥተ ሰማይ በእርሻው መልካም ዘርን የዘራን ሰው ትመስላለች:: ሰዎቹ ሲተኙ ግን ጠላት መጣና በስንዴው መካከል እንክርዳድን ዘርቶ ሄደ . . .» (24፣25) «. . . መንግሥተ ሰማይ ወደ ባሕር የተጣለች ከሁሉም ዓይነት የሰበሰበች መረብን ትመስላለች፤ በሞላችም ጊዜ ወደ ወደቡ አወጡአት፣ ተቀምጠውም . . .» (47፣48)

* * *

በሦስተኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ላይ የሮም መንግሥት ተደጋጋሚ ጥቃት ገጥሞታል:: የሰሜን ጀርመን ነገዶች የባልካን፣ የግሪክ እና የፈረንሳይ ጦር ሮምን አጥቅተው ነበር:: በተይዩም የምሥራቁ የፐርሺያውያን መንግሥት ሦስት ጊዜ የሮምን ምሥራቅ ክፍለ ሀገሮች አጠቁ:: እነዚህ ተደጋጋሚ ጥቃቶች የሮምን መንግሥት እንገዳግደው ለመቃብር ሊያበቁት ጥቂት ቀሩቸው::

በዚህ ወቅት ነበር ሁለቱ በሳል ጦረኞች ክላውዲዮስ ጎቲከስ (Cludios Gothicus, 268-70) እንዲሁም አውሬሊያን (Aurelian, 270-75) በወሰዱት ስልታዊ መከላከል የሮም መንግሥት በእግሩ የቆመው::

በዚህ ወቅት የሮምን ግዛት ያስተዳድር የነበረው ንጉሠ ነገሥት ዲዮክሊሺያን (Diocletian, 284-305) መንግሥቱን በአግባቡ ያጸና ዘንድ ተነሣ:: መንግሥቱ እየጸና ባለበት የጊዜ ክልል ውስጥ ሦስት «ዘመናዊ አመለካከትን» የያዙ ሃይማኖታዊ እንቅስቃሴ ዎች ተስፋፉ::

1. ፀሐየ አምልኮ (Sun worship):- ባህላዊ የእምነት ተከታይ የሆኑት የሮም ዜጎች እንደ ግሪኮች ለልዕለ-ተፈጥሮ ከፍተኛ

እክብሮት በመስጠት ለተለያዩ ክስተቶች አማልክትን ለይመዋል:: ለፀሐይም የነበራቸውን ግንዛቤ በማስፋት የሁሉ ነገር ማዕከል ፀሐይ መሆኗን ይገልጻሉ:: ይህ አመኔታ ያድግ ዘንድ በ274 ዓ.ም. በሮም ታላቅ ቤተ መቅደስ ለፀሐይ ማምለኪያ በንጉሡ ትእዛዝ ተሠራ::

የፀሐይን ልደት ለማክበርም ዲሴምበር 25 ተመረጠ:: የምሥራቃውያንን እምነት የሚያስተናግዱት የሮም ወታደሮችም «የብርሀን አምላክ»ን ይታመኑበት ስለ ነበር፣ አዲሱ የፀሐይ አምልኮ ከጦር ኃይሉ ጋር ተስፋፊ ሆነ:: በፀሐይ በኩል አንድ አምላክን መረዳት ይቻላል የሚለው ይህ እምነት ብዙ ክርስቲያኖች «ልዩነቱ አልታየንም» በማለት አምልኮውን ይለማመዱት እንደ ነበር ይታወቃል::

2. ኒዎፕላቶኒዝም (Neoplatonism):- ፕሎቲነስ (Plotinus, 205-70) በሮም የተማረ ግብፃዊ ሰው ነበር:: የግንዛቤው መሠረት የፕሌቶ (Plato) አስተምህሮ ነበር:: ፍልስፍናው «በመሰላል» ይመሰላል:: ከላይኛው ተርታ ካለው የመጀመሪያ ርብራብ ላይ እግርን ማሳረፍ ማለት ወደ ትክክለኛው የተፈጥሮ እና የገዛ ማንነት መገለጫ ላይ መገኘት ነው ካለ በኋላ፣ እርሱን ተከትሎ ያለው ርብራብ ላይ አግርን ማሳረፍ በእእምሮ ይመሰላል፤ እንደ የእግዚአብሔር ልጅ የእግዚአብሔር መገለጫ ተብሎ ታምኗል:: ይህ አእምሮ ዛሬ ያለውን ፍጥረት ወደ ሕልውና አምጥቷልም፤ ከዚህ ቀጥሎ ያለው ሦስተኛው ርብራብ ነፍስ ነው፤ ይህም በእእምሮና ባለው ቁሳዊ ዓለም መካከል ያለ ክልል ነው:: የሰው እእምሮና ነፍስ በዚህ መሥመር ላይ ይቀራረባሉ:: ከዚህ ቀጥሎ ያለው (አራተኛው) ርብራብ ቁሳዊው ዓለም ነው፤ እንግዲህ ሰዎች ሁሉ በከፍተኛ ሥነ ሥርዓታዊ አኗኗር ወደ ጫፉ ለመድረስ መጣር አለባቸው:: ይህ እምነት (361-3) ሮምን ያስተዳደረው ጣልያኖስ ከሃዲው (Julian the Apostate) ይታመንበት ስለ ነበር ክርስቲያኖችን ይጠላ፣ ያሳድድም ነበር:: ኒዎፕላቶኒዝም ከክርስትና ትምህርት የወጣ፣ በተግባሩ የቤተ ክርስቲያን እሳዳጅ ሆኖ ዘልቋል::

3. ማኒኬይዚም (Manichaeism):- ይህ **እንቅስቃሴ** ከኖስቲሲዝም (Gnosticism) አስተሳሰብ ጋር ተያያዥነት ያለው ነው:: መሥራቹ ማኒ (Mani, 216-77) ይባላል:: እርሱ ሰው ራሱን «የኢየሱስ ክርስቶስ ሐዋርያ ነኝ» ብሏል:: ከዚህም የተነሣ፣ ቀድሞ የነበሩት ሃይማኖቶች እና ፍልስፍናዎች ሙሉ አይደሉም፣ ለሙላታቸው «አዲስ መገለጥን ተቀብያለሁ» ባይ ነው::

ማኒ የዓለምን ምንነት ለማብራራት ብርሀንና ጨለማ በሚያደርጉት ፍልሚያ የሚመጣው የበላይነት ሁሉን ነገር አቅጣጫ ያስይዛል ይላል:: ሰዎች በገዛ ራሳቸው ውስጥ የጨለማንና የብርሃንን አቅጣጫ ያራምዳሉ:: እያንዳንዱ ጨለማን ለማሸነፍና ለመውጣት የሚያደርገው ጥረት ራሱን ወደ ፍጹምነት ያመጣለታል:: ለዚህም አጋዥ የሆኑ ሁሉ ተባባሪ ሆነው ለጦርነቱ ውጤታማነት እገዛን ያደርጋሉ:: ከአጋገሮቹም:- ቡድሀ (Buddha) የቡድሃ እምነት መሥራች እና ትምህርቱ:: ዞሮአስተር (Zoroaster) የዞሮአስቶር እምነት መሥራች እና ትምህርቱ:: ኢየሱስ (Jesus) የክርስትና እምነት መሥራች እና ትምህርቱ:: ማኒ (Mani) የማኒኬይዝም እምነት መሥራች እና ትምህርቱ ሁሉ ላይ የሚገኙቱን ቁም ነገሮች ማዋሃድ ተገቢ ነው::

የማኒ ፍልስፍና ቁሳዊውን ዓለም እንደ ርኩስ አድርጎ በመቁጠር፣ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን ባለመቀበል ከኖስቲስዝም (Gnostics) ጋር ያመሳስለዋል::

ማኒ ትምህርቱ ብስለት ያለውና ለግንዛቤ ምቹ መሆኑን በማረጋገጥ ተከታዮቹን ለሁለት ይከፍላቸዋል፤ እነርሱም ምርጦች ለሚዎች እና ምርጦች ጠንካሮች ሲሆኑ፣ ለሚዎቹ ግን ለተግባር ደካሞች ናቸው::

በዘመኑ እነዚህ ሦስት ሃይማኖታዊ እንቅስቃሴዎች በክርስትናና በቤተ ክርስቲያን ዕድገት ላይ አሉታዊ ተጽዕኖ አድርገዋል::

ምዕራፍ ዘጠኝ

ከዲዮክሊሽያኖስ (284-305) እስከ ታላቁ ቆስጠንጢኖስ (323-337)

ዲዮክሊሽያኖስ ቆፍጣና ወታደር ነበር። ወደ ዙፋን የመጣው በ284 ነበር። ይህ ሰው በፖለቲካው ዓለም ፍሬያማ በመሆኑ፣ እየተናደ የነበረውን የሮምን መንግሥት አቅንቷል።

ይህ ሰው ከቀደሙት ነገሥታት የተለየ አስተዳደራዊ መዋቅርን ፈጥሯል፤ ግዛቶቹን ምሥራቅና ምዕራብ ሲል ለሁለት መደበ። በምዕራቡ ግዛት የልቡ ወዳጅ የሆነውን እንደ ሁለተኛ መሪ አድርጎ ሾመ። ትላልቅ ግዛቶችን በጥቅሉ የሚያስተዳድሩትን ተሿሚዎቹን አውግስጦስ (Augustus) የሚል ማዕረግ ሰጠ፤ ከአውግስጦስ ሥር ያሉትን ተሿሚዎች ቄሳር (Caesar) በሚለት ሰየመ። ምሥራቁንና ምዕራቡን ለ12 ከከፋፈለ በኋላ፣ የወታደርና የኢኮኖሚ፣ የሲቪል አስተዳደሮችን በተለየ ሁኔታ አደራጀ። ከዚህም የተነሣ፣ ተከታዮቹ በርካታ ዓመታቱ በዋለትና የጸኑ ሆነው ተገነቡ።

ዲዮክሊሽያኖስ ሃይማኖትን በተመለከተ ትዕግሥት ነበረው። በ311 የሞተው ቄሳር ጋሌሪየስ (Galerius) ግን ፀረ-ክርስትና አቋም የነበረው ገዥ ስለ ነበር፣ ዲዮክሊሽያኖስን በማግባባት ወደ ፀረ-ክርስትና አቋም አመጣው።

በ297 ዓ.ም. በወሰደው እርምጃ የማኒኬይዝም የእምነት ተከታዮች ሁሉ እንዲገደሉ ውሳኔ አወጣ። በ303 ዓ.ም ደግሞ ዲዮክሊሽያኖስ ተመሳሳይ እርምጃ በክርስቲያኖች ላይ እንዲወሰዱ አስወሰነ።

ዲዮክሊሽያኖስ ክርስቲያኖች ከውትድርናና ከመንግሥታዊ የሥራ ስፍራዎች እንዲባረሩ ወሰነ። በተያያዥም፣ ፀረ-ክርስትና አቋሙን በአደባባይ አወጣ። ዝርዝሩ፦

ሀ. ሁሉም የቤተ ክርስቲያን ሕንፃዎች እንዲፈርሱ፣ ሁሉም የመጽሐፍ ቅዱስ ቅጂዎች እንዲቃጠሉ፣ ክርስቲያናዊ አምልኮ እንዲቆም አስደረገ።

ለ. ሁሉም መሪ አገልጋይ እየተያዘ ወደ እስር ቤት እንዲወርድ ትእዛዝ አወጣ።

ሐ. ሁሉም አገልጋይ መሥዋዕት ለአማልክት እንዲያቀርቡ፣ አለበለዚያ እንዲገደሉ አዘዘ።

መ. ዜጎች ሁሉ ለመንግሥቱ አማልክት መሥዋዕት ባያቀርቡ እንዲገደሉ ወሰነ።

እነዚህ ውሳኔዎች በተግባር ከመዋላቸው የተነሣ፣ መከረኝነቱ ከቀደሙት ሁሉ የሰፋ ሆነ። ይህ ስደት ምሥራቁንና ምዕራቡን ክልሎች ሸፈነ። በተለይ ጣሊያንና ሰሜን ምዕራብ አፍሪካ ላይ የከፋ ሆነ፤ ለመከፋቱ ገገርው ቄሳር ማክሲሚያን (Maximian) ፀረ-ክርስቶስ መሆኑ ከፍተኛ አስተዋጽኦ ነበረው።

በ305 ዲዮክሊሽያኖስ ታሞ ማስተዳደር ባለመቻሉ፣ ምዕራቡን ማክሲሚያን፣ የምሥራቁን ክፍል ደግሞ ፀረ-ክርስትና አቋም ለነበረው ጨካኙ ጋሌሪየስ (305-311) ተላልፎ ተሰጠ። የምዕራቡ ቀሪ ክፍልም በተዳሚው ቆስጠንጢኖስ እጅ ቆየ። ቆስጠንጢኖስ ለክርስትና ትዕግሥት ያለው ቢሆንም፣ በዓመቱ በ306 በመሞቱ፣ ወታደሮቹ ልጁን ቆስጠንጢኖስን (280-337) በቄሳርነት ሾሙ። የምዕራቡ ሁለት ገዥዎች፦ ማክሲሚያን ጣሊያንንና ሰሜን ምዕራብ አፍሪካን ሲገዛ፣ ቆስጠንጢኖስ እንግሊዝን፣ ፈረንሳይንና ስፔንን ማስተዳደር ቀጠለ።

በ311 ጋሌሪየስ በምሥራቅ ያለችውን ቤተ ክርስቲያን ማሳደድ ምንም እንዳልበተጠቀመው ተረዳ፣ እናም በታመመ ጊዜ ክርስቲያኖች መጥተው እንዲጸልዩለት አደረገ።

በ312 በቆስጠንጢኖስ እና በፀረ-ክርስቲያን አቋሙ ከሚታወቀው ማክሲሚያን ጋር ጦርነት ሊከፈት ሆነ። ሁሉም ኃይላቸውን አቀራርበው ከሮም ወጣ ብሎ ከሚገኘው ሚልቪያን (Milvian) ድልድይ ትይዩ ለትይዩ ሰፈሩ። በዚህ ወቅት ቆስጠንጢኖስ የፀሐይ አምላኪ ቢሆንም፣ ጦርነቱ ሊጀምር ባለው ሌሊት ግን በሕልሙ የመጀመሪያዎቹን የግሪክ ፊደሎች X እና P በጥምረት ሆነው አየ፤ ወዲያውም፣ «በዚህ ምልክት ድል ትነሣለህ» የሚል ድምፅ ሰማ።

በማግስቱ በወታደሮቹ ጋሻዎች ሁሉ ላይ ይህን ምልክት አስደረገ። ከዚያም፣ ቆስጠንጢኖስ የክርስቲያኖች አምላክ ይረዳው ዘንድ ጸለየ። ጦርነቱም ተጀመረ፤ ከዚያም ድል ሰአርሱ ሆኖ ማክሲሚያን ተገደለ። ቆስጠንጢኖስ በ32 ዓመት ዕድሜው የምዕራቡን ግዛት ሙሉ ለሙሉ ተቆጣጠረ። ከድሉም ቅጽበት ጀምሮ ያሸንፍ ዘንድ የረዳውን እግዚአብሔርን አመስግኖ የክርስትና ዋስ ጠበቃ ሆነ።

ክርስቲያን መሆኑን ለመስከረው ቆስጠንጢኖስ፣ ብዙዎች እንደ ጳውሎስ ጌታ የተገናኘው ሁለተኛው ሰው በማለት መሰከሩለት፣ «ታላቁ ቆስጠንጢኖስ»ም ተባለ።

እንዲህም ቢባል ግን፣ አንዳንድ ታሪክ ጸሐፊዎች ስለ እርሱ ክርስቲያን መሆን ይጠራጠራሉ። ለጥርጣሬያቸው ከሚጠቅሷቸው ምክንያቶች ጥቂቱ፣ ቆስጠንጢኖስ ክርስቲያን ነኝ ካለ በኋላ:-

1. ወንጀል ያልተገኘባቸውን በርካታ ሰዎች ዘፖለቲካ ስም አስጨፍጭፏል።

2. ልጁን ክሪስፐስን (Crispus) የእንጀራ እናቱ የሆነችው ማለቱ ፋውስታ (Fausta) ሊደፍረኝ ሞከረ ስላለችው ብቻ፣ ከልጁ ምንም ምላሽ ሳይፈልግ፣ በ326 ዓ.ም አስገድሎታል።

3. የአርዮስን ትምህርት መጀመሪያ ላይ ተቃውሞ ከዓመታት በኋላ ግን ትምህርቱን ለመቀበል ፈልጓል።

4. ለመጠመቅ ፈቃደኛ አልነበረም። ከእነዚህ ምክንያቶች በመነሣት፣ ዳግም የተወለደ ሰው አይደለም ይሉታል። በትይዩ ግን ቆስጠንጢኖስ ክርስቲያን ስለ መሆኑ ከሚያመለክቱ መረጃዎች ጥቂቱ:-

1. ክርስቲያን በመሆኑ በወቅቱ የሚያገኘው ፖለቲካዊም ሆነ ወታደራዊ ድጋፍ አልነበረም።

2. ክርስቲያንነቱን ከመሰከረበት ጊዜ አንሥቶ በቤተ ክርስቲያን በመገኘት፣ በተመስጦ ለረዥም ሰዓታት ወንጌልን ይሰማ ነበር።

3. ንግግሮችን በሚያደርግባቸው ስፍራዎች ሁሉ የአረማውያንን አምልኮ በመንቀፍ ክርስትና ብቸኛ እምነት መሆኑን ይገልጽ ነበር።

በ313 የምሥራቁን ግዛት በሚያስተዳድሩት በሁለቱ ገዥዎች በሊንሲኒየስ እና ማክሲሚኑስ (Lincinius and Maximinus) መካከል ጦርነት ሆኖ ሊንሲኒየስ አሸንፎ ምሥራቁን በሙሉ ተቆጣጠረ። በዚህ ወቅት ቆስጠንጢኖስና አሸናፊው በሚላን ስሜን ጣሊያን ተገናኝተው የሃይማኖት ነጻነት ይኖር ዘንድ ስምምነት ላይ ደረሱ። ከዚህም የተነሣ፣ የክርስትና ገናናነት በምዕራብ ብቻ ሳይሆን፣ በምሥራቁም ዓለም ይሰፋ ዘንድ ሁኔታዎች ተመቻቹ። ሊንሲኒየስ አረማዊ በመሆኑ ግን እያደር ስምምነቱን በመጣስ ክርስቲያኖችን በማሳደድ በ320 ዓ.ም ቤተ ክርስቲያናትን አፈረሰ፣ አማኞችን አሰረ፣ ገደለ።

በ324 ግን በቆስጠንጢኖስና ሊንሲኒየስ መካከል ጦርነት ተካሄደ፤ ድሉም ለቆስጠንጢኖስ ሆነ። ከዚህም የተነሣ፣ መላውን የሮም ግዛት ይገዛ ጀመር። ታላቁ ቆስጠንጢኖስ በተከናወነለት ድል መሠረት ክርስቲያን ሆኛለሁ ብሎ ለክርስትና ከመወገኑ በፊት የነበሩት የሮማ ገገርዎች ክርስትናን ለማጥፋት ከፍተኛ ጥረት አድርገዋል:- ኔሮ (54-68)፣ ጋልባ፣ ኦቶ፣ ቪቴልዩስ (68-69)፣ ቬስፓስያኖስ (69-79)፣ ቲቶ (79-81)፣ ዶሚቲያንስ (81-96)፣ ኔርቫ (96-98)፣ ትራያኖስ (98-117)፣ ሃድሪያኖስ (117-138)፣ አንቶኒኖስፒዩስ (138-161)፣ ማርቆስ አውሬልዩስ (161-180)፣ ኮሞዶስ (180-193)፣ ፐርቴናክስ (193)፣ ሴፕቲሚዩስ ሴቬሮስ (193-211)፣ ካሊጉላ (211-217)፣ ማክሪኖስ (217-218)፣ ኤላጋባል (218-222)፣ እስክንድር ሴቨሮ (222-235)፣ የጥራቂያው ማክሲሚኖስ (235-238)፣ ጎርደያኖስ 3ኛ (238-244)፣ ፊሊስ አራቢስ (244-249)፣ ዴሽያስ (249-251)፣ ክላውዲዎስ 2ኛ (268-270)፣ አውሬልያኖስ (270-275)፣ ታሲተስ (275-276)፣ ማክሲሞኒስ (305)፣ ቆስጠንጢኖስ ክሉርስ (305-306)፣ ጋሌሪየስ (305-311)፣ ማክሲንሻየስ (306-312)፣ ማክሲማስ ደዛ (306-313)፣ ሊቼኒዩስ (308-326)፣ ታላቁ ቆስጠንጢኖስ (323-337)።

እነዚህ ከላይ የተዘረዘሩት ከታላቁ ቆስጠንጢኖስ በቀር፣ በቀጥታም ቢሆን በተዘዋዋሪ፣ ከፍተኛ ስደትን በክርስቲያኖች ላይ አድርሰዋል።

ቆስጠንጢኖስ ክርስትናን የመንግሥቱ ሃይማኖት እንዲሆን በመፍቀዱ የተገኙ በርካታ ጠንካራ ጎኖች፣ እንዲሁም ደካማ ውጤቶች በክርስትና ታሪክ ላይ ተከስተዋል።

በረከቶች

1ኛ. ያለ ስጋት ማምለክ መቻል ያመጣው ታላቅ ሐሴት።

2ኛ. ለአምልኮ ተግባር በርካታ የመሰብሰቢያ ሕንፃዎች መታነጽ።

3ኛ. በስደቱ ዘመን ለወደሙ ንብረቶች ካሳ መክፈል።

4ኛ. ከፊል የአረማውያን የአምልኮ ሕንፃዎች ለክርስትና አገልግሎት መዋል።

5ኛ. በሮም በቅዱስ ጴጥሮስ ስም ለሚሠራው፣ በኢየሩሳሌምም ለሚገነባው የቤተ ክርስቲያን ሕንፃ ታላቁ ቆስጠንጢኖስ የግንባታ ወጪ ማድረጉ።

6ኛ. ክርስቲያን መሆን የሚያኮራ እምነት መሆኑ።

7ኛ. የቤተ ክርስቲያን አገልጋዮች ከግብር ነፃ መሆናቸው።

8ኛ. እሑድ የማምለኪያ ቀን ሆኖ መወሰኑ።

9ኛ. ለአረማውያን የሚደረጉ መሥዋዕቶች መከልከሉ።

10ኛ. ክርስቲያናዊ ሥነ ምግባር በኅብረተሰቡ ዘንድ ተቀባይነት ማግኘቱ።

11ኛ. የመስቀል ምልክት የሥቃይ ሳይሆን፣ ለክርስቲያንነት መለያ መሆኑ።

12ኛ. በስቅላት ወንጀለኞችን መቅጣት መከልከሉ።

13ኛ. ያልተፈለጉ ዕንሶች እንዳይጨነግፉ መደንገጉ።

14ኛ. የባሪያ ግዥ እንዲገታና የሰው እኩልነት እንዲታመን መሆኑ።

15ኛ. በግድያ የሚደመደም የጠብደሎች መጋቀስ መቅረቱ።

16ኛ. ስለ ክርስቶስ በድፍረት መስበክ መቻል፤ ከሚጠቀሱት ዐበይት በረከቶች ውስጥ ተጠቃሾቹ ናቸው።

እርግማኖች

1. የመንግሥት ጣልቃ ገብነትን በክርስቲያኖች መካከል ለተፈጠሩ ችግሮች እንደ መፍትሔ መቁጠር።
2. ንጉሡ ንጉሥነቱን «የጳጳሳት ሁሉ ጳጳስ» በማድረግ በቤተ ክርስቲያን ላይ የበላይነትን መፍቀድ።
3. ያለ ዳግም ልደት በመቀላቀል፣ ክርስትና የሰፊው ሕዝብ የጅምላ እምነት መሆኑ።
4. ጥምቀት ዋንኛ መለያ ሆኖ መንገዱን ነጭ በለበሱ ተጠማቂዎች በየጊዜው በመሙላት ማጽኛ ማድረግ።
5. ሕፃናት የክርስትና በረከትን በጥምቀት እንዲያገኙ በመፍቀድ የጸጋን ሥራ ማጥፋት።
6. «የጌታ ራት» የተለየ የጸጋ እና የመለያ ምልክት ሆኖ እርሱን የወሰዱ ደቅርታን እንደሚያገኙ ማስቆጠር።
7. የቤተ ክርስቲያን መሪዎች ይቅርታ አስገኚ በመሆን በደልን የመያዝም የመልቀቅም ሥልጣን አለን ማለታቸው።
8. በርካታ ቤተ ክርስቲያናትን የሚያስተዳድር የአንድ ሰው የበላይነት እየገነነ መምጣትና የክርስትና ማዕከላት ኢየሩሳሌም፣ አንጾኪያ፣ አሌክሳንደሪያና ሮም መሆን።
9. ታላቁ ቆስጠንጢኖስ ሮምን ለዋንኛው ጳጳስ በመተው በገዛ ስሙ ወደ ቆረቆራት ወደ ኮንስታንቲኖፕል በማዛወር ሁለት ተከባሪ ነገሥታት መፈጠሩ።
10. የምዕራቡ ጳጳስ በምሥራቁም ላይ የገዥነት አቅሙን የማስፋፋት ጥረት በማድረጉ፣ ምሥራቁ ሙሉ ለሙሉ ከምዕራቡ መለየቱ።

11. ዶናተስ (Donatus) የዳርፔጅ መጋቢ እና መለሎች ከክርስቲያናዊ ፈለግ የወጡትን በመቃወማቸው የቤተ ክርስቲያን መሪዎች እነርሱን ማሳደድ መጀመር።
12. በምዕራቡ የሮማ ግዛት ጳጳሱ ከንጉሡ የበለጠ ኃይል ሲኖረው፣ በምሥራቁ ንጉሡ ከጳጳሱ የገዘፈ ሥልጣን ማግኘቱ።

ለ12ኛው ተነሺ ነጥብ ማብራሪያ እነሆ:-

በምሥራቁ የኮንስታንቲኖፕሉ ዮሐንስ (347-407) በመባል የሚጠራው ጳጳስና ከንግግሩ ማማር የተነሣ አፈወርቅ (Chrysostom) የሚባለውን የቤተ ክርስቲያን መሪ ንጉሡ ስላልፈለገው ወደ አርሜኒያ እንዲሰደድ አድርጎታል። በምዕራቡ ደግሞ የሮሙ አምብሮስ (Ambrose, 339-397) በመባል የሚጠራው ጳጳስ ንጉሡን ቴዎዳሲዎስ በተሰሎንቄ ተፈጽሟል በተባለው የ700 ሰዎች ግድያ ምክንያት ከሥልጣኑ አግልሎ በአደባባይ ንስሐ እስኪገባ ድረስ ቅጣት ወስኖበታል።

እንዲህም ሆኖ፣ በዘመኑ ክልሉ ውስጥ ስመ-ጥር የቤተ ክርስቲያን ሰዎች ነበሩ። አንደኛው ጀሮም (347-420) ነበር። በአሁኑ ወቅት በተለይም በሮም ካቶሊኮች ዘንድ በስፋት የሚያገለግለውን የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም ተርጉሟል። ታማኝ ለመሆን ከመፈለጉ የተነሣም፣ ከብሉይ ኪዳን ወደ ግሪክ ቀድሞ የተተረጎመ ቢሆንም፣ እርሱ ግን በቀጥታ ዕብራይስጡን በመጠቀም ለዘመኑ ሰዎች ቀላሉ ላቲንኛ በሚባለው በላቲኑ ቩልጌት በመተርጎም ለአገልግሎት አብቅቷል።

ጀሮም የዕድሜውን የመጨረሻ 35 ዓመታት በቤተ ልሔም በሚገኝ ገዳም ውስጥ በመሆን ይተረጉምና መጽሐፍ ቅዱስን ያጠናበት ነበር።

ሁለተኛው አውግስቲን (Augustin) ነበር። በሰሜን አፍሪካ በምትገኘው በሂፖ (Hippo) መጋቢ ነበር። የዚህ ሰው አሉታዊ ጐኑ የሮም ካቶሊክን እንደ ብቸኛ የኖኅ መርከብ በመቁጠር፣ በዚያ ውስጥ መገኘት የደኅንነት ተስፋ ነው ማለቱ የሚያስነቅፈው

ሲሆን፣ ጸጋን በተመለከተ ግን የሰው ልጅ በኃጢአት መርከሱን፣ በገዛ ፈቃዱ ራሱን ለዘላለም ሕይወት ማብቃት አለመቻሉን በመግለጽ፣ «ምሕረት የእግዚአብሔር የቸርነት ሕይወት ነው» በማለት ማስተማሩ ደግሞ አስመስግኖታል።

መሠረታዊ ቁም ነገሮች

1. ታላቁ ቆስጠንጢኖስ ለክርስትና ዋስ ጠበቃ ነኝ ከማለቱ በፊት የነበሩት 38 ነገሥታት በክርስትና ላይ ስደትን በማስነሣት ይታወቃሉ። ከሁለት መቶ ዓመታት በላይ በቆየው ስደት ውስጥ ክርስቲያኖች «እያለቁ ይበዙ» ነበር።
2. ክርስትና መሠረታዊ የሕይወት ጥያቄዎችን ከመመለሱ የተነሣ፣ በየጊዜው የሚነሡ ዘመናዊ-መሰል አመለካከቶች ሁሉ የተቃውሞ (የጥላቻ) በትራቸውን ክርስትና ላይ ማድረጋቸው የእምነቱን ሕያውነት ያረጋግጣል።
3. የጋሌሪየስ የመደምደምያ ምስክርነት በሞቱ ለዓት ክርስቲያኖችን አስጠርቶ እንዲጸልዩለት ማድረግ ነበር። ጋሌሪየስ ዲዮክሊሽያኖስን በክርስቲያኖች እንዲጨክን ያደረገ ክፉ ሰው ነበር። የእግዚአብሔር ትዕግሥት ግን በአፍቃሪ ክርስቲያኖች ተገለጠ።
4. ክርስትና ጅምላዊ ገጽታ በኖረው ቁጥር፣ ውጤቱ የክርስቶስን ሥራ ማደብዘዝ ነው። ከዚህም የተነሣ፣ ግላዊ ደኅንነትን ማበረታታት ወሳኝነት አለው። ዲያብሎስ በክርስትና ታሪክ ውስጥ እንክርዳድን በመዝራት የእግዚአብሔር መንግሥት ላይ ተጽዕኖን የማሳደር ያልተቋረጠ ትግል አለው። መልካሙ ዘር ግን ሁልጊዜ በየትም ስፍራ ክርስቶስን በመግለጥ፣ የለውጥ ምክንያት መሆን ይችላል።

ምዕራፍ አሥር

የክርስትና ዐበይት ክንውኖች በ4ኛው ክፍለ ዘመን

ቤተ ክርስቲያን እና መንግሥት በዘመነ ቆስጠንጢኖስ፡-

- ክርስትና በቆስጠንጢኖስ የንግሥና ዘመን የሮም ግዛቶች የመንግሥት እምነት የመሆን ብቃት አልነበረውም።

- ከቀደሙት ዘመነ ንግሥናዎች የሰየው ለአረማውያን እምነት ፊት የማይሰጥ መንግሥት መመሥረቱ ብቻ ነበር።

- በ312 በሚሊቫን ድልድል ላይ የተገኘው ድል ቆስጠንጢኖስ በሮም አደባባይ ላይ ምስሉን መስቀል እስይዞ እስቀረጸ። በላዩም በዚህ ምልክት፣ «እኔ ከተማችሁን ከወጥመድ አተረፍኩ» በማለት አቆመ።

- በ321 እሑድ (Sunday) የክርስቲያኖች የእምልኮ ቀን እንዲሆን ተወሰነ።

- ንጉሡ በየከተማው ለሚገነቡ ቤተ ክርስቲያናት ገንዘብን ሰገሠ።

- በ330 ሰምሥራቁ የሮም ግዛቶች በባይዛንታይን (Byzantium) ሌላ ከተማ ተቋቋመ፤ «ኮንስታንቲኖፕል» በማለት ተሰየመ። የአሁኗ ቱርክ ኢስታንቡል የዚህ መንግሥት መጠሪያ ነበረች።

- በዚህች ከተማ ቆስጠንጢኖስ ምንም ዓይነት የአረማውያን የእምልኮ መቅደሶች እንዳይታነጹ እገደ። ከሮም የምዕራቡ ዓለም የሚሰየው የምዕራቡ ግዛቶች በአረማውያንና በክርስትና እምነት የሚገለጽ የኪነ-ጥበብና የንብረተሰብ እሴት ሲኖረው፣ በተይዩ በኮንስታንቲኖፕል ግን ክርስቲያናዊ እሴቶች የሚንጸባረቁበት ከተማ ሆኖ ተገነባ።

- የምዕራቡ የሮም ግዛት በ410 ዓ.ም ሲወድቅ፣ የባይዛንታይን መንግሥት የሆነው የምሥራቁ እስከ 1453 ተደላድሎ ቆየ። ብዙዎች የሁለቱን የአወዳደቅ ልዩነት ከሰሜን እስራኤልና ከደቡብ እስራኤል ጋር ያመሳስላሉ። «የሰሜኑ በነውረኛ መሪዎች ተሞልቶ ስለ ነበረ፣ ቀድሞ ተሸነፈ፤ ሮምም የሥነ ምግባር ብልሹነቷ ቀድሞ ጣራ ስለ ደረሰ፣ ከባይዛንታይን ሺህ ዓመት ቀድማ ወደቀች፤ ደቡብ እስራኤል የተመሰገኑ መሪዎች ስለ ነበሯት፣ ከሰሜን ቆይታ ወደቀች። የባይዛንታይኑም እንዲሁ ሆነ» ይላሉ።

- በጥንቱ ዓለም ሃይማኖት እና መንግሥት ተሳሳሪነት አላቸው። ከሃይማኖት ገለልተኛ የሆነ መንግሥት (Secular State) አልነበረም። ነገሥታት ግዛቶቻቸውን በሰላምና በብልጽግና መምራት የሚችሉት ለየአማልክቱ በሚሰግሱት ስጦታ መጠን ነበር።

- ቆስጠንጢኖስ እምነቱን በቀየረ ወቅትም ያደረገው ተመሳሳይ እርምጃ ነበር። እርሱ ያመነው እምነት ፊቱን ሙሉ ሰሙሉ ዘወር ያደርግለት ዘንድ አስፈላጊውን ሁሉ አደረገ። ከአደረገው አንዱ በዲዮክሌሽያንስ ዘመነ መንግሥት ከክርስቲያኖች የተወሰዱ ንብረቶች ሁሉ እንዲመለሱ ሆነ። ከዚህ ውሳኔው በፊት ግን በሰሜን ምዕራብ አፍሪካ (ካርቴጅ) ላለችው ቤተ ክርስቲያን የምዕራባዊ ቤተ ክርስቲያን የላከችውን ጳጳስ ምእመኑ አልቀበል ብሎ ነበር። ያለመቀበሉ መሠረታዊ ምክንያት ጳጳስ ካሲልያን (Caecilian) ጸልዮ የሾመው በዲዮክሌሽያንስ የስደት ዘመን ወቅት መጽሐፍ ቅዱሶችን በመሰብሰብ ያቃጥል የነበረን ሰው ነበር። ይህን ድርጊቱን ዶናተስ (Donatus) ከመሰሎቹ ጋር ሆኖ ተቃወመ። በዚያም ያለችው አጥቢያ ለሁለት ተከፈለች-ተሿሚውን በሚቀበሉና በማይቀበሉ።

- የንብረት የመመለስ አዋጅ ተግባራዊ በሚሆንበት ጊዜ፣ በዶናተስ ለተመሩት ምላሽ ሳይሰጥ ተሿሚው ያለበት ማኅበር ተጠቃሚ ሆነ።

- ዶናተስ «ለእግዚአብሔር ታማኝ በመሆናችን ለምን ልዩነት ተፈጠረ፣» የሚል ጥያቄውን ለቆስጠንጢኖስ አቀረበ። «ሁከትን ላለመፍጠር» በሚል ግን ጥያቄያቸው ሳይመለስ ቀረ። በምትኩ በ316 አባላቱ እንዲሰደዱ እና መሰብሰቢያ እንዲያጡ አደረገ። ንጉሡ ይህ ውሳኔ የተሳሳተ መሆኑን በ321 አስተውሎ ጥፋቱን ቢቀበልም፣ ለተከታታይ 100 ዓመታት በሰሜን ምዕራብ ክርስትና በካቶሊኮች እና በዶናቲስት መካከል የሚጠራ ተቃምን ፈጠረ።

- ቆስጠንጢኖስ በ325 በኒቂያ በተሰበሰበው ጉባኤ ላይ በመገኘቱ የበላይነቱን አስመስክሯል:: የተገኘበት ምክንያት አርዮስ (Arian) በክርስቶስ አምላክነት ላይ የደረሰበትን ጥርጣሬ ለመወሰን ነበር::

- በፓለስቲና ባለችው ቂሣርያ ጳጳስ የነበረው ዩሲቢየስ (263-339)፣ ቆስጠንጢኖስ ጣልቃ ገብ ሆኖ በሚወስዳቸው አርምጃዎቹ ድጋፉን የገለጠ የቤተ ክርስቲያን መሪ ነበር::

- ዩሲቢየስ «የመጀመሪያው የቤተ ክርስቲያን ታሪክ አባት» በማለት ይጠራል:: እርሱ ሰው፣ «መንግሥትና ቤተ ክርስቲያን በቅንጅት መሥራታቸው ተገቢ ነው» ይላል:: እግዚአብሔር ንጉሡን ክርስቲያን የማድረጉ ምክንያት ሁለት ነው፤ አንዱ፣ ዓለምን በክርስቲያናዊ አሴት በመግዛት ከአረማውያን አምልኮ ነፃ ለማውጣት ሲል ሲሆን፤ ሁለተኛው፣ ክርስትናን በተመለከተ ለቤተ ክርስቲያን ቆስጠንጢኖስ ክርስቶስን በመከተሉ አንድነቷንና ፍቅሯን እንድትጠብቅ ተምሳሌት መሆን ነው፤ በማለት ጽፏል::

- ይህ አመለካከት ለፍቶ በማደግ የሮም መሪዎች የመንግሥቱም፣ የቤተ ክርስቲያንም ዋንኞች እንዲሆኑ አበቃ::

- የቆስጠንጢኖስ ቀጣይ የነበሩት ልጆች ቆንስጣንስ እና ቆንስጣንስ 2ኛ ክርስትናን በማስፋፋት ፈለጉን የተከተሉ ናቸው:: ቆስጠንጢኖስ ምሥራቁን (337-353 ዓ.ም)፣ ምዕራቡን (353-361 ዓ.ም) ገዝቷል::

- በ356 በምዕራቡ ግዛቶች ያሉ የአረማውያን መቅደሶችን አዘጋ፣ የእንስሳ መሥዋዕትን ከለከለ::

- በዚህ ሁሉ «ለጥንቱ ታማኝ ነን» የሚሉ የሮም መሳፍንት አርምጃቸውን ከክህደት በመቁጠር በአረማውያን እምነት የጸኑ ነበሩ፤ አልተነኩም::

- ይህ የክርስትና ጉዳና ግን በ361-363 በነገሠው ዩልያኖስ ከሃዲው ተገለበጠ:: ሰውየው በክርስትና አምነት አድጎ ወደ ሥልጣን በመጣ ጊዜ ፀረ-ክርስቲያን በመሆኑ፣ ከሃዲው ተብሎ ተጠራ::

- ስኒዎፕላቶኒዝም ፍልስፍና ተገዥ ሆነ፣ የእሑድ የአምልኮ ቀንነትን አገደ፣ የትምህርት ሥርዓቱ የአረማውያንን የእምነት ምንነት ገላጭ መሆን አለበት አለ::

- «ተቃውሞ በገሊላውያን» (Against the Galileans) የሚል መጽሐፍን አዘጋጀ:: ይህ ሰው ከፐርሺያውያን ጋር ባደረገው ጦርነት በ363 ተገደለ:: ዩልያኖስ ነፍሱ ከመውጣቷ በፊት ወደ ክርስቶስ እንደ ጸለየ ይነገራል::» «አንተ ገሊላዊው አሸነፍከኝ፣» ብሎ እንደ ሞተ አፈ-ታሪክ ይዘክራል::

ዩልያኖስ ከሃዲውን ተክትሎ ነግሦ የነበረው ቆስጠንጢኖስ የአርዮስን አስተምህሮ ለመቀበል ራሱን አመቻችቶ ለለ ነበር፣ ቤተ ክርስቲያንን ለዳግም ችግር አብቅቷል:: በዚህም ጣልቃ ገብነቱ በርካታ ክርስቲያኖች «ንጉሡ ጫና መፍጠር አይችልም፣» በማለት ተቃወሙ::

- የአሌክሳንድርያው አትናቲዮስ (Athanasius) አርዮስን በመጋፈጥ፤ ንጉሡንም እንደ ሐሰተኛው ክርስቶስ ገልጾ በምንም ዐይነት ሁኔታ ንጉሡ በቤተ ክርስቲያን ጉዳይ ላይ ጣልቃ አይገባም በማለት ሰበከ::

- ንጉሡ አርዮስ የጌታን ራት ይወስድ ዘንድ ጳጳሱ ሆሲንን (Hosius) በ355 አዝዞት ነበር:: ጳጳሱ ግን ለንጉሡ ይህን ምላሽ በድፍረት ሰጠ:-

> «በእግዚአብሔር በሆነው ጉዳይ ውስጥ ጣልቃ ልትገባና ትእዛዝ ልታስተላለፍ አትችልም:: መንግሥትን ለአንተ እግዚአብሔር ሰጥቷል፣ ለእኛ ደግሞ ቤተ ክርስቲያኑን ሰጥቶናል:: ንጉሥ ሆይ፣ ከፉ ኃጢአትን በመሥራት እግዚአብሔርን አትበድል:- «የቄሣርን፣ ለቄሣር፣ የእግዚአብሔርንም ለእግዚአብሔር» (ማቴ. 22:21) ልትሰጥ ይገባሃል:: እኛ መንግሥትህን ለማስተዳደር እንደማንችል፣ አንተም በመቅደስ ተገኝተህ ዕጣን አታጨስም:: ከዚህም የተነሣ፣ ትእዛዝህን አፈጽም ዘንድ አልችልም::»

ይህ አስተሳሰብ ከምሥራቁ የእምነት ፍልስፍና ርቀው ባሉት በምዕራባውያኑ ዘንድ ተግባራዊነቱ በስፋት ሆነ:: የምሥራቁ

የባይዛንታይን መንግሥት ግን ይህን ተግባራዊ አላደረገም። ንጉሡን ከመለኮታዊ ውክልና ጋር የሚያያይዘው የጥንት አስተሳሰብ በክርስትና ውስጥ ሠርጎ ስላለ፣ ንጉሡ አሸናፊነቱን እንዳገነነ ዘልቋል።

- በምዕራቡ የነበረው ጳጳስ አምብሮስ የሚላኑ (339-97)፣ ከሮም ቀጥሎ ያለው የምዕራቡ ከተማ ሚላን ነበር። አምብሮስ አገረ ገዥ ሆኖ ባለበት ጊዜ የነበረው ጳጳስ በ374 በመሞቱ፣ ምትኩ በቶሎ ካልተሰየመ ሰላም ሊናጋ ይችላል እየተባለ በተሠጋበት፣ ድንገት አንድ ሕፃን «አምብሮስን ጳጳስ አድርጉት» ብሎ ጮኸ። ሕዝቡም በመጮኽ የልጁን መልእክት እንደ እግዚአብሔር ድምፅ በመቁጠር አምብሮስን ሾሙት።

- አምብሮስ ፀረ-አርዮሳዊ በመሆኑ፣ የእርሱን ትምህርት የሚከታተሉትን ሁሉ አጠገዘ። በሚላን ቤተ ክርስቲያን የምእመናቸን ዝማሬ ለምዕራቡ አስተዋወቀ፤ የቅብብል ዝማሬን አስመረቀ፤ አዳዲስ ዝማሬዎች እንዲሰሙና እንዲደረሱ አደረገ።

- አምብሮስ ለንጉሡ ቴዎዳሲዎስ ወዳጅ ቢሆንም፣ ባጠፋው ጥፋት ሲገሥጸው ወስነበት። «ቤተ ክርስቲያን የእግዚአብሔር ናት፤ ለቄሣር አትገባም፣ ንጉሡ በቤተ ክርስቲያን መገኘቱ መብቱ ነው፣ ከቤተ ክርስቲያኑ በላይ መሆን ግን አይገባውም፤» አለ። ይህን ያለበት የመነሻ ምክንያት፣ ቴዎዳሲዎስ የተሰሎንቄ አስተ ዳዳር መገደሉን እንደ ሰማ፣ ወታደሮቹ እርምጃ እንዲወስዱ አዘዘ፣ ገስግሰውም የጅምላ ግድያ ፈጸሙ፤ 7000 ንጹሐን አለቁ።

- ቴዎዳሲዎስ ትእዛዙን እንደ ገና ለማረም መልእክተኛን በሰደደ ጊዜ ወታደሮቹ ግምት-የለሽ ጥፋት እንደ ፈጸሙ ሰማ፣ ኋላ ላይም ንጉሡ በእሑድ ዕለት በቤተ ክርስቲያን ተገኝቶ «ይቅርታ ሲጠይቅ ቀረበ።» አምብሮስ ግን ወደ ውስጥ እንዳይገባ ከልክሎ፣ በሚላን አውራ ጎዳናዎች ሁሉ እየተመላለሰ ሕዝቡን ይቅር በሉኝ እንዲል አዘዘው። ይህም ብቻ ሳይበቃ ለ8 ወራት ወደ ቤተ ክርስቲያን ብቅ እንዳይል ከለከለው። ተንበርክኮ እያለቀሰ ንስሐ መግባቱን አይቶ ወደ ጉባኤው ይገባ ዘንድ ፈቀደለት። ቴዎዳሲዎስ

ስለ አምብሮስ ሲመሰክር፣ «እውነተኛና ቁርጠኛ ጳጳስ አምብሮስ ነው» ብሏል።

- በ388 በኤፍራጥስ ያሉ ክርስቲያኖች የአይሁድን ምኵራብ አቃጥለው ነበር፤ ቴዎዳሲዎስ የዚያን አገር ጳጳስ ከቤተ ክርስቲያን ውጪ ለማድረግ ሞክሮ ነበር። ይህን አምብሮስ እንደ ሰማ፣ «ክርስቲያን ጳጳስ የእግዚአብሔርን ገንዘብ አውጥቶ ምኵራብ መሥራት አይገባውም፣» በማለት የንጉሡን ትእዛዝ አሸረ፤ ምኵራቡም እንደ ተቃጠለ ቀርቷል።

በ4ኛው ክፍለ ዘመን ጐልተው የታዩ አፍራሽና ገንቢ ገጽታዎች

የቤተ ክርስቲያን ትምህርት ከአርዮስ አመለካከት የተነሣ የሥላሴ አስተምህሮ ሲታሰብበት የተገባ መሠረታዊ ትምህርት ሆነ።

የአዲስ ኪዳን የመጻሕፍት ምርጫና ውሳኔ ታሳቢ በመሆንም መፍትሔ አገኘ።

የኢየሩሳሌሙ ጳጳስ ሲሪል (Cyril) ቅዱሳት መጻሕፍትን መሠረት ሳያደርጉ «መስበክ» ተገቢ አይደለም፤ የሰው የተሳሰ ንግግርና አግባቢነት ሉበቻው የመለኮት ትምህርት አይሆንም። እኔ የማስተምረው ትምህርት በእግዚአብሔር ቃል መደገፉን ሲፈተሽ ይገባዋል። ከዚህ ውጭ ከሆንኩኝ አታድምጡኝ፣ አትከተሉኝም፣» ማለቱ እና የናዚያስ ጳጳስ ግሪጎሪ (Gregory)፣ «በእግዚአብሔር ቃል ትንታኔ ላይ የመንፈስን ድጋፍ መከታተል ተገቢ ነው። አንዳንዴ፣ ታሪካዊ ድጋፍ አላቸው የተሰኙ የቅዱሳት መጻሕፍትም ጎሰጳ ከአስተማሪዎቹና ከእውነትነቱ አኳያ መፈተሽ አለባቸው» ብሎ አስጠነቀቀ። ይህን ማስጠንቀቂያ ጳጳሳቱ እንዲሰጡ ካስገደዳቸው ምክንያት ዋንኛው፣ የተጻፈው መልእክት ካልተጻፈው በተዋረድ መጣ ከተባለው አካሄድ ጋር አለመገጣጠሙ እያደገ ከመምጣቱ የተነሣ መሆኑን ልብ ማለት ተገቢ ነው።

አትናቲዮስም፣ «በእግዚአብሔር መንፈስ አማካኝነት የተጻፉት መጻሕፍት ሙሉ መልእክትን በመያዛቸው ሌላ ተጨማሪ ድጋፍን አትፈልጉ፣» በማለት አዘዘ።

* * *

የቂሣርያው ባዚል (330-379) ግን፣ «የተጻፈውም ሆነ ከአባቶች የተወረሰውም እኩል ተፈላጊ ነው፣» በማለት የሞገተ ጳጳስ ነበር። አርሱ እንደሚለው፣ «ከምናምነው አብዛኛው በተጻፈው በቃሉ የተመሠረተ ቢሆንም፣ አንዳንዱ ደግሞ በተዋረድ ያገኘነው ነው» በማለት፣ «እኛ የምንናገረው እግዚአብሔር አስተድሞ ከዘመናት በፊት ለክብራችን የወሰነውን፣ ተሰውሮም የነበረውን የእግዚአብሔርን ጥበብ በምሥጢር ነው» (1ኛ ቆሮ. 2፡7)። ከዚህም የተነሣ፣ «በመጻሕፍት ያልተጻፈውን መስቀለኛ ርኩትን (ማማተብ) እናደርጋለን፣ ወደ ምሥራቅ ዞረን እንጸልያለን፣ ስናጠምቅ ሦስቴ እናጠልቃለን፣ ዲያብሎስንና ጭፍራ ዎቹንም እንረግማለን፤ ይህ ሁሉ በቅብብል ያገኘነው ያልተጻፈው የእግዚአብሔር ምሥጢር መግለጫ ነው» በማለት ሕዝበ በትውፊትም ይጸኑ ዘንድ ያስተምር ነበር።

የቤተ ክርስቲያን አደረጃጀት፡- በ2ኛውና በ3ኛው ክፍለ ዘመን የቤተ ክርስቲያን አደረጃጀት ቀላልና ያልተወሳሰበ ነበረ። ሁሉም ጳጳስ በየመንበሩ እኩል ስፍራ ነበረው። ሁሉም ቤተ ክርስቲያን በእኩል ደረጃ ይታይ ነበር። 4ኛው ክፍለ ዘመን ላይ ግን ተወሳሰበ፣ የጳጳሳት እኩል መሆን ደረጃ ወጣለት። በሮም መንግሥት ዋንኛ ከተሞች የሚገኙት አጥቢያዎች በላጮች ሆኑ። በተያያዥ፣ በአንዱ ከተማ በርካታ አጥቢያ ቢኖር፣ ደከም ያሉት ያለ ጳጳስ እየተዳዳሩ በወካይ ይገዙ ዘንድ ትእዛዝ ወጣ።

በዓመት ሁለት ጊዜ በሮም መንግሥት ያሉ ዋንኛ ጳጳሳት ተገናኝተው ይወያዩ ዘንድ ሲፈቀድ፤ በአቀማመጥ፣ አስተያየት በመስጠት፣ በመግባት በመውጣት የልዩነት ፕሮቶኮል ተመሠረተ። የሮም፣ የኮንስታንቲኖፕል፣ የአሌ ክሳንደርያ፣ የአንጾኪያና የኢየሩሳሌም ርእሰ ጳጳሳት በመሆን ገነኑ።

- ለምሥራቁ የኮንስታንቲኖፕሉ ጳጳስ የአሌክሳንድርያን፣ የአንጾኪያንና የኢየሩሳሌምን አስገባሪ ሲሆን፣ ለምዕራቡ የሮሙ ጳጳስ ያለ ተቀናቃኝ ዋንኛው ሆኖ ተቆጠረ።

- የቤተ ክርስቲያን አምልኮ፡- እስከ አራተኛው ክፍለ ዘመን በሁሉም ዘንድ ለአምልኮ ያገለግል የነበረው ቋንቋ ግሪክ ነበር። ኋላ ግን በምዕራቡ ግሪክን በመተው ላቲንን በዋነኛነት መጠቀም ጀመሩ። በምሥራቁ ቀስ በቀስ የሶሪያ (Syrian) ቤተ ክርስቲያን የሶሪያን ቋንቋ፣ የግብፆቹ ደግሞ የኮፕቲክ (Coptic) ቋንቋ መጠቀም ጀመሩ። ኋላም በ5ኛውና በ6ኛው ክፍለ ዘመን ከምሥራቁ የባይዛንታይን የክርስትና ማዕከልነት ራሳቸውን አወጡ።

- የትንሣኤ አከባበር፡- በ2ኛውና በ3ኛው ክፍለ ዘመን ላይ በቀላሉ ተከብሮ ይውል ነበር። በ4ኛው ክፍለ ዘመን ግን ቅድመ-ዝግጅት ይኖረው ዘንድ ተደነገገ። የቀዳሚ የ40 ቀናት ዝግጅት፣ እንዲሁም የሕማማት ሳምንት ተሰይሞ፣ አርብ የመከራኝነት ቀን ሆኖ እንዲታሰብ ተደነገገ።

- የልደት (የገና) ክብረ በዓልም ዲሴምበር (ታኅሣሥ) 25 አረማውያን ለፀሐይ አምልኮ በመደቡት ዕለት ይውል ዘንድ በምዕ ራብ ቤተ ክርስቲያን ተደነገገ። ከዲሴምበር (ታኅሣሥ) 17-21 የሻማ ማብራት፣ የስጦታ ልውውጥን ሮማውያን ከባህላዊ እምነት ጋር አያይዘው መጠቀም ጀመሩ።

- የእሌክሳንድርያው ሲሪል (Cyril) እንደ ጻፈው፣ የጥምቀት ሥርዓት ሲፈጸም ወደ «ምዕራብ ዞሮ ዲያብሎስን ክጀያለሁ፣ ወደ ምሥራቁ በመመለስ በሥላሴ አምናለሁ ማለት፣ ከዚያም ልብስን ማውለቅ፣ ቀጥሎም በዘይት ገላን መቀባት፣ ከዚያም አንድ በአንድ በውኃ ውስጥ ሦስት ጊዜ በመግባት ሥላሴን የማመላከት ሥርዓት ተጀመረ። ከውኃው ሲወጡ እንደገና በቅባት (በዘይት) ግንባራቸውን፣ ጆሮባቸውን፣ አፍንጫቸውን፣ ደረታቸውን በመቀባት የመንፈስ ቅዱስ ስጦታን የመቀበል ሥርዓት ቀጠለ።» ይህ ከሆነ በኋላ፣ ነጭ ልብስ ለብሰው ወደ ጉባኤው በመግባት የጌታ ራት ተካፋይ መሆንም ተለመደ።

- በምዕራቡ ቤተ ክርስቲያን ወተትና ማር ከጌታ ራት በፊት ይሰጣቸዋል፡፡ ይህም ተስፋ ወደ ተገባላቸው አገር የመግባታቸው ምልክት ሆኖ ያገለግላል።

በሮም ግዛት ሁሉ ጥምቀት በተመሳሳይ ቀንና ሰዓት ይከናወን ጀመር፡፡ ይህ የጥምቀት ሥርዓት በዚህ መንገድ መከናወኑ ሦስት ጥቅሞችን ያስገኛል የሚል እምነትም አብሮት ተመሠረተ፡-

1. ከጥምቀት በፊት የተፈጸሙትን ኃጢአቶች በሙሉ ያስወግዳል፡፡
2. ተጠማቂው መንፈሳዊ ግንኙነትን ከክርስቶስ ሞት፣ ትንሣኤና የመንፈስ ቅዱስ ስጦታ ጋር ተገናኝ በመሆን የእግዚአብሔር ልጅ ይሆናል፡፡
3. በቋሚነት ስመንፈስ ቅዱስ መኖሪያነት ይለያል፡፡

ይህ ሁሉ ለውጥ በ4ኛው ክፍለ ዘመን የሆነ ነበር፡፡ ሲሪል (Cyril) ሲናገር፣ «ይህ ሁሉ በረከት ሊሆን የቻለው ከውኃው የተነሣ አይደለም፤ ክንውኑ እየተፈጸመ ሳለ መንፈስ ቅዱስ በሰውየው ውስጥ የውስጡን ሲሠራ፣ በተመሳሳይ ሁኔታ፣ ውኃው የውጪውን ያጸዳልና» በማለት ጽፏል፡፡

- ብዙ ወላጆች ከዚህ እካሄድ የተነሣ ጥምቀት ኃጢአትን እስካጠበ ድረስ በማለት ሕፃናትን አያስጠምቁም ነበር (በ2ኛው ክፍለ ዘመን ተርቱሊያን ሕፃናትን ማጥመቅ ያስፈልጋል የሚል ትምህርት በማምጣቱ የተጀመረ ነው፡፡)

- ሞኒካ፡- የቅዱስ አውግስጢን (354-430) እናት ልጇን አላስጠመቀችም፤ ምክንያቷ ከተጠመቀ በኋላ ለሚኖረው የረከሰ ሕይወት ዋስትና የሚሆነው ያጣል በማለት ነበር፡፡

- ታላቁ ቆስጠንጢኖስም ሳይጠመቅ ለመቆየት የፈለገው ከዚህ ግንዛቤ የተነሣ ነበር፡፡

- ይህን መሰል ጥምቀት በማኒቺስ እና በአርዮስ የእምነት ተከታዮች ዘንድ ይከናወን ነበር፡፡

የገዳም አኗኗር ጅማሮ፡- ክርስቲያኖች «ከሮም የኃጢአት ዓለም ለመውጣት ከሮም መውጣት» የሚል እምነት የያዙት በዚሁ አራተኛው ክፍለ ዘመን ነበር፡፡ ልክ እንደ መጥምቁ ዮሐንስ፣

«ሕፃኑም አደገ በመንፈስ ጠነከረ ለእስራኤል ሕዝብ እስከ ታየበት ጊዜ ድረስ በበረሃ ኖረ» (ሉቃስ 1:80) የሚለውን ታሪክ በመርኅ ደረጃ በመውሰድ ምንኩስናን በሲሪያና በግብፅ አስፋፉ፡፡

እነዚህ መነኮሳት ዐይነተ-ብዙ ናቸው

አንዳንዶቹ ብቻቸውን ተነጥለው ይኖራሉ፡፡ እንቶኒ (251-356) ንብረቱን ሁሉ ሸጦ ለድሆች ካከፋፈለ በኋላ፣ በግብፅ ምድረ በዳ ወርዶ ለ20 ዓመት ተቀመጠ፡፡ በዚያም መጻሕፍትን ያጠና፣ ይጾም፣ ይጸልይ፣ ከአጋንንትም ጋር ይታገል ጀምር፡፡ ከ20 ዓመት በኋላ የተሰየ ምሥጢር እንዳለው በመግለጽ የራሱን ደቀ መዛሙርት አፍርቶ የኖረ ብቸኛ መነኩሴ ሲሆን፣ አንዳንዶች በቡድን የሚኖሩ መነኮሳት ነበሩ፡፡ አብረው ይጸልያሉ፣ ይሠራሉ፣ ይመገባሉ፤ ንብረታቸውን በጋራ ይካፈላሉ፡፡ እንደ ሐዋርያት ሥራ 2:4-5 ኑሮአቸውን በጋራ ስለሚያደርጉም፣ አይቸገሩም፡፡

መሠረታዊ ቁም ነገሮች

- ክርስቲያናዊ እሴቶች በሚስፋፉበት ግዛት የኅብረተሰቡ ለውጥ መሠረታዊ እና ዘላቂ ይሆናል (የምሥራቁ ግዛት)፡፡
- አዲስ ኪዳናዊ አስተምህሮን ያልተከተሉ መርኖዎች ችግርን-ጋባዥ የመሆን አቅም አላቸው፡፡
- ክርስትና በመሪዎች በጎ ፈቃድ ከሚስፋፋ፣ በክርስቲያኖች ትጋት ቢያድግ የሚመጣው ለውጥ የተሻለ ውጤትን ያስገኛል፡፡
- ቅይጥ የእምነት እተገባበር ለመለኮታዊ መገለጥ ፀር ነው (የፋሲካ ዝግጅት፣ የገና አከባበር፣ የጥምቀት ሥርዓት ትርጓሜ)፡፡
- ለቅዱሳን መጻሕፍት ታማኝ በመሆን ለስሜታዊ መገለጫዎች እለመሸነፍ በየጊዜው ለሚመጡት እለመረጋጋቶች መፍትሔ ጋባዥ ሆኗል፤ ይህም አትናቲዮስ፣ የኢየሩሳሌሙ ጳጳስ ሲሪል፣ ግሪጎሪ የወሰዱትን አቋም ያመለክታል፡፡

ምዕራፍ አሥራ አንድ

የካርቴጅ ጉባኤ በቅዱሳት መጻሕፍት ላይ

እስከ አራተኛው ክፍለ ዘመን በዘለቀው ስደት ላይ ቁጥር-የለሽ ክርስቲያኖች ሕይወታቸውን ለወደዱት ጌታ አሳልፈው ሰጥተዋል፡፡ በሕይወት የተረፉ ቢኖሩ የመከረኛነቱ ገጽታ በተለያየ መንገድ አጎሳቁሏቸዋል፡፡

በሲሲሊ (Cicily) ዘብጥያ ወርዶ የነበረ ክርስቲያን ለፍርድ በገዥው ፊት አቀረቡት፡፡

ክሱ የተመሠረተበት፣ «ቅዱሳን መጻሕፍት ነድደው ባለቁበት ዘመን መጻሕፍት በእርሱ እጅ ተገኙ፤» ተብሎ ነበር፡፡ ዳኛው፣ «እነዚህን ከየት አመጣኻቸው? በቤትህ ደብቀኻቸው ነበረን?» በማለት ጠየቀው፡፡ የክርስቲያኑ ምላሽ፣ «የምኖርበት ቤት የለኝም፡፡ ይህንንም ጌታዬ ኢየሱስ ያውቃል፤» በማለት ምላሽ ሰጠ፡፡ ዳኛው ወደ መጻሕፍቱ እያሳየው፣ «እስቲ አንብባቸው» አለው፡፡ ክርስቲያኑ ከፍቶ፣ «. . . ስለ ጽድቅ ስደትና መከራን የሚቀበሉ መንግሥተ ሰማይ የእነርሱ ስለሆነች ደስ ይበላቸው» (ማቴ. 5:10) የሚለውን አንብቦ ገለጥ ገለጥ አደረገ፡፡ ከዚያም፣ «ማንም ሊከተለኝ የሚወድ ቢኖር ራሱን ይካድ የገዛ መስቀሉንም ተሸክሞ ይከተለኝ» የሚለውን አነበበ፡፡ ዳኛው በዚህ ጊዜ እንዲያሰቃዩት፣ እንዲገድሉትም ወሰነ፡፡

* * *

በዲዮቅሊስያኖስ አመራር ወቅት ከየትኛውም ጊዜ በተለየ መልኩ የማምለኪያ ሕንፃዎች ወደሙ፤ አንዲት መጽሐፍ ለምስክር እንዳትተርፍ የተጻፉ ቅዱሳት «መጻሕፍት ሁሉ» በአዋጅ ነደዱ፡፡ የነደዱት ቅዱሳን መጻሕፍት ግን የክርስትና መሠረቶች ናቸው፣ የወንጌላዊነት መንሥኤዎችም ናቸው፣ መንፈሳዊ ትምህርት ቢሆን፣ አምልኮ ቢሆን፣ ሥነ ምግባራዊ መረዳቶች ቢሆኑ መሠረታቸው ቅዱሳን መጻሕፍት ናቸው፡፡ እነዚሁ መጻሕፍት ከለዎች መረዳት (አገነዛዘብ) የተነሣ የመናፍቅነት መፈልፈያም ነበሩ፡፡ ብዙዎች፣ በተለይም፣ ኢየሱስ ክርስቶስን

በተመለከተ ያነሷቸው መሠረታዊ ጥያቄዎች መገኛቸውም ከወንጌላት ነበር፡፡ አርዮስ ለዚህ የክፍለ ዘመኑ ሁነኛ ምሳሌ መሆን ይችላል፡፡

* * *

እውን ዛሬ ላይ ያለውን መጽሐፍ ቅዱስን እንዴት አገኘነው? ብሩስ ኤል. ሺሊ በቤተ ክርስቲያን የታሪክ መጽሐፉ ላይ *«Church History in Plain Language»* በቂ ምላሽን ሰጥቷል፡፡ በተያያዥ፣ የኤን. አር. ኒድሀም *«2000 Years of Christ's Power''* ለጉዳዩ ድጋፍን በአግባቡ ለግሷል፡፡ ከዚህም የተነሣ፣ በአጭሩ መንገዱ ዝግጅታቸውን በቅንጅት እናያለን፡፡

* * *

የአራተኛው ክፍለ ዘመን ተርጓሚ ጀሮም ቅዱሳን መጻሕፍትን የሚገልጸው፣ «የመለኮት ቤተ መጻሕፍት «The Divine Library» በማለት ነበር፡፡ ብዙ መጻሕፍት በመሆናቸው፣ በግሪክ «Biblia/ ቢብሊያ» መባል ሲገባቸው፣ በአጠራር «Bible/ባይብል» «መጽሐፍ» በመባል በነጠላ ቁጥር ተጠርቷል፡፡ «የመለኮት ቤተ መጻሕፍት» በሚል ስም የመጠራታቸው ምክንያት አንድም ምንጩ ከአንድ መለኮት መሆኑ፣ ሁለትም የመጻሕፍቱ ተያያዥነት በይዘት ወጥነት የመያዙ ምክንያት ነው «Bible» የሚለውን ስም ይዞ እንዲዘልቅ የሆነው፡፡

በርካታዎቹን መጻሕፍት ከሁለት እንፈርጃቸዋለን፡- አሮጌው (ብሉይ) ኪዳንና አዲሱ ኪዳን ብለን፡፡ «ኪዳን»፣ በፍቺው «ስምምነትን» ይገልጻል፡፡ በሁለት ወገኖች መካከል የሚደረግ ግብብነት «ኪዳን» ነው፡፡ ወንድና ሴት ጋብቻን ከመፈጸማቸው በፊት የሚፈጽሙት ስምምነት «የጋብቻ ቃል ኪዳን» መባሉ፣ ከመነሻ ነጥባችን ጋር አንድ ዐይነት ነው፡፡ ኪዳን በእግዚአብሔርና በአዳም መካከል፣ በእግዚአብሔርና በአብርሃም መካከል፣ በእግዚአብሔርና በአብርሃም ዘሮች መካከል ተፈጽመዋል፡፡ ስምምነቶቹ ሁሉ በእግዚአብሔር አነሣሽነት መሠረት ተከናውነዋል፡፡ ይህም በተለይ አሮጌው (ብሉይ) ኪዳን በተሰኙት መጻሕፍት ውስጥ ተገልጿል፡፡

በአንደኛው ክፍለ ዘመን የነበሩ ክርስቲያኖች የናዝሬቱ ኢየሱስ «የእግዚአብሔር መሲህ» በመሆን አዲስ ስምምነትን ከአዲሶቹ ጋር መሠረተ የሚል ጽኑ የመነሻ ኪዳንን ከቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጋር በማያያዝ ያስተምሩ ነበር።

በመሠረቱ፣ የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች አይሁዳውያን መሆናቸው ደግሞ «ክመጻሕፍቱ» የቀጠሉ መሆናቸውን ያመለክታል። ኢየሱስ የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን በሰፊው ተጠቅሟል። «የእግዚአብሔር ቃል የማይሻር መሆኑ የታወቀ ነው» (ዮሐ. 10:35) ያለው እርሱ ነው። በተጨማሪም፣ እንዲህም አላቸው፣ «ከእናንተ ጋር በነበርሁ ጊዜ በሙሴ ሕግ፣ በነቢያትና በመዝሙር መጻሕፍት ስለ እኔ የተጻፈው ሁሉ መፈጸም አለበት ብዬ የነገርኋችሁ ቃል ይህ ነው» (ሉቃስ 24:44) በማለቱ የብሉይ መጻሕፍት የእግዚአብሔር ቃል መሆናቸውን አረጋገጠ። በየጊዜው እነዚህን የብሉይ መጻሕፍት ከቤተ ክርስቲያን ምሥረታ ጀምሮ ከአዲስ ኪዳን ጋር ለማስተሳሰር ጥረት ተደርጓል። በተለይ በ3ኛው ክፍለ ዘመን የነበረው አሪገን የአሌክሳንድርያው የመጻሕፍቱ መልእክት «በየደረጃው ይተረጎማል» የሚል የአተረጓጎም ስልትን አስፋፍቷል። ይህንንም በየጊዜው የነበሩ አጥቢያዎች ሁሉ ይጠቀሙበት ነበር። የአሪገን የአተረጓጎም ስልት ግን አንድን መልእክት፣ ቀጥተኛ፣ ሥነ ምግባራዊ፣ ወርቃዊ (ስውር) ብሎ በማለያየቱ አንባቢያን በቀላሉ ከመገንዘብ ውስብስብ መረዳትን ለመግኘት ጥረት የሚያደርጉበትን ስልት አመጣ።

የብሉይ ኪዳን ጽሑፎችንም በቀጥተኛ ፍቻቸው መውሰድን በመተው፣ መንፈሳዊ ለማድረግ ጣረ። አሪገን፣ «ሁሉም ሕግ መንፈሳዊ ትርጓሜ አለው። ይህን ደግሞ ሁሉም ሰው የመገንዘብ ግዴታ የለበትም። ከመንፈስ ቅዱስ የጥበብና የዕውቀት ስጦታ ያላቸው ብቻ ይረዱታል፣ ይተረጉሙታል» በማለቱ፣ ለቅዱሳን መጻሕፍት ትርጓሜ «የተለጠጠ» ፍቺ በማምጣት መደናገርን ፈጠረ። በተይዩ የአዋልድ መጻሕፍት ጉዳይ በቀዳሚ ክርስቲያኖች ዘንድ አነጋገሪ ነበር። የክርስትናን እምነት በተመለከተ መጻሕፍቱ ሊካተቱ ይገባል፣ አይገባቸውም የሚለው መሠረታዊ ጥያቄያቸው ነበር። በሮማ ካቶሊክ ዘንድ ኋላ ላይ ተቀባይነት ያገኙት እነዚህ አዋልዳን፣ በኢየሱስ ክርስቶስ አንዱም ሳያገለግሉ ወይም ሳይጠቀሱ መቅረታቸው፤ አንድም፣ ሐዋርያት እነርሱን እንደ ምንጭ አለመጠቀማቸው በ397 ውሳኔ ላይ ተቆጣሪ አላደረጓቸውም። በርግጥ፣ የሰባ ሊቃናት (Spetuagint) ትርጉም ሆኖ ከዕብራይስጥ ወደ ግሪክ በተተረጎመው የብሉይ መጻሕፍት እነዚህ ተካትተው በመገኘታቸው፣ ፓለስቲናውያን ተቀብለዋቸው እንደ ነበር አይዘነጋም። ከፓለስቲና ውጭ ያሉት አይሁዶች ግን አያውቋቸውም፣ አልተጠቀሙባቸውም።

በምሥራቁ እና በምዕራቡ ዓለም ያሉ ክርስቲያኖች ግን ምሥራቃውያን ከፓለስቲናውያኑ ተጽዕኖ በመነሣት ምዕራባውያን የሚጋ ጳጳስ ቅዱስ አውግስጦስ በአዋልዱ መጠቀም ተገቢ ነው ከማለቱ የተነሣ፣ የጋርዮሽ ተቀባይነት ነበራቸው።

* * *

እንዴት የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት 27 ብቻ ሆነው ተገኙ? በምንስ መስፈርት (Canon) የመስኮት እስትንፋስ ያላቸው መጻሕፍት ሆኑ? ምላሹን መሣኘን እንመልከት፣ እንዳለብ።

በጊዜው የነበሩ ክርስቲያኖች ከውሳኔያቸው ሦስት መሠረታዊ ምክንያቶችን አጥንተዋል፦

አንደኛው መሠረታዊ ነጥብ፣ ለእግዚአብሔር መልእክትነታቸው ራሳቸው ስራሳቸው የሰጡት ምስክርነት ቀዳሚው ነው። ለዚህ ጥሩ ምሳሌያችን ሰማዕቱ ጀስቲን ነው። ይህ ሰው በበርካታ የፍልስፍና ት/ቤቶች ውስጥ ራሱን ያስገኘ ሰው ነበር። በመጀመሪያ፣ ከስቶይክ (Stoic) ጋር፣ ከዚያም ከፓይታጎሪያኖች (Pythagorean) ጋር፣ ከዚያም ከአፍላጦንያን (ክፕሌቶ) ወገን (Platonist) ጋር አብሮ ነበር፤ በአንዳቸውም መሠረታዊ እርካታን አላገኘም፣ ሁሉም ለሕይወት ትርጓሜ አልሆኑትም።

አንድ ቀን በኤፌሶን የባሕር ዳርቻ በአስተንትኖት (Meditation) ላይ እያለ፣ በዕድሜ የከበረ ሰው ገጠመው። በውይይታቸው ውስጥ

የታመነባቸው ፍልስፍናዎች ያላቸውን ደካማ ጎን አጤነ:: የአይሁዶች መጻሕፍት እና ክርስቲያናዊ ጽሑፎች መነበብ እንዳለባቸው ተገነዘበ::

ጀስቲን እነዚህን ቅዱሳን መጻሕፍትን በማጥናት ክርስቲያን ሆነ፤ የእርሱ ተሞክሮ የገጠማቸው ብዙ ወንዶችና ሴቶች የዛን ጊዜ ነበሩ:: ታሽያን (Tatian)፣ ቴዎፍሎስ (Thophilus)፣ ሒላሪ (Hilary)፣ አውግስጢን (Augustine) ፈለገኞቹ ናቸው:: አዲስ ኪዳን መጻሕፍት ሥልጣናዊ መልእክት ተቀባይነት ካላቸው የብሉይ መጻሕፍት ጋር በዚህ መመሳሰል ያገኙት ሰምርጫ ቀዳሚ ሆኑ::

ሁለተኛው መሠረታዊ ምክንያት:- በክርስቲያኖች የአምልኮ ጣቢያዎች ላይ በትብብል፤ በድግግም የሚነበቡት የተመረጡ ጽሑፎች የመሆን አቅም ኖራቸው:: ጳውሎስ ለቈላስይስ ሰዎች ሲጽፍ፣ «ይህችን መልእክት እናንተ ካነበባችሁ በኋላ በሎዶቅያ ሰዎች ዘንድ ባላችው ቤተ ክርስቲያን እንድትነበብ አድርጉ፣ እናንተም ከሎዶቅያ የሚላክላችሁን መልእክት አንብቡ» (4:16) መባላቸው ይህን ነጥብ ያጕለብታል::

ጀስቲን "The Hemoirs of the Apostles" የሚሰው መጽሐፍ ክርስቲያኖች «በፀሐይ ቀን በከተማም በገጠርም ያሉ አማኞች ተገናኝተው የሐዋርያቱን ማስታወሻዎች፣ እና ከነቢያት መጻሕፍት ጊዜው እስከ ፈቀደው ድረስ ያነባሉ:: ከዚያም መሪው የሰማነውን ይባርክልን፣» ብሎ ያስናብታል በማለት ጽፏል::

በዚህም አባባሉ፣ ወንጌሎችና መልእክቶች የአምልኮ ዋንኛ አካላት ነበሩ:: ይህ ልማድ ግን ሉብቻው ተነባቢዎቹን እንደ እግዚአብሔር ቃል አጽንቷል የሚል ፍቺ ግን አይዝም:: ምክንያቱም ከሚነበቡት ውስጥ የሮሙ ቀለሚንጦስ በ96 ዓ.ም. ለቆሮንቶስ ቤተ ክርስቲያን የጻፈው እየተዟዟረ ይነበብ ነበር፣ ግን ከ27ቱ ውስጥ ተካትቶ አይገኝም::

ሦስተኛው መሠረታዊ ምክንያት:- ለመመረጥ በቅተው የተገኙት ሁሉም ጸሐፊዎቻቸው የጌታ ሐዋርያት የነበሩ ወይም ከእነርሱ ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት የነበራቸው ሰዎች

የጻፏቸው ተመራጭ ሆነው ተገኝተዋል:: የሮሙ ቀለሚንጦስ በ1ኛ ቀለሚንጦስ 42 ላይ:- «ሐዋርያት በክርስቶስ የተላኩ ወንጌላውያን ነበሩ፣ ኢየሱስ ደግሞ ከእግዚአብሔር የተላከ ነበር፤ እናም ክርስቶስ ከእግዚአብሔር ዘንድ፣ ሐዋርያትም ከክርስቶስ ዘንድ መጥተዋልና የቤተ ክርስቲያን መሠረት ሆኑ፣» በማለት ጽፏል::

እነዚህ ሦስት መሠረታዊ አካሄዶች እንደ ተጠበቁ ሆኖ፣ ለ27ቱ መጻሕፍት መፀደን ምክንያት የሆኑ ሦስት ግፊቶችን በተጨማሪ መዘርዘር ተገቢ ነው::

* * *

በ2ኛው ክፍለ ዘመን በ140 ዓ.ም. የመርከብ ባለቤት የነበረው ሀብታሙ ማርሲዮን (Marcion) ከሲኖፒ ተነሥቶ ጥቁር ባሕርን አቋርጦ ሮም መጣ:: ይህ ሰው የኖስቲክ (gnostic) መምህር ከሆነው ሴርዶ (Cerdo) ጋር ተገናኝቶ የእውቀት ሽግግር አደረገ::

ሴርዶ፣ የብሉይ ኪዳኑ እግዚአብሔር የኢየሱስ አባት ከሆነው ከአዲስ ኪዳኑ እግዚአብሔር ይለያል የሚል እምነት አለው:: ሴርዶ፣ በትንታኔው፣ «የብሉይ ኪዳኑ እግዚአብሔር አይታወቅም፤ የክርስቲያኖቹ ግን ይታወቃል፤ የብሉይ ምሕረት-የለሽ ነው፤ የአዲስ ኪዳኑ አፍቃሪ» ነው ይል ነበር:: ይህ ትንታኔው ለማርሲዮን የተለየ አብርሆት አስገኘለት፤ በውሳኔውም የብሉይ እግዚአብሔር የክፋት ምንጭ፣ መአተኛ፣ ለአይሁዶች የወገነ በመሆኑ በየቀኑ ሌላውን ሕዝብ በማጥፋት ይተጋ ነበር፤ በተይዩ የክርስቲያኖች አምላክ ራሱን በአደባባይ በኢየሱስ ክርስቶስ አማካኝነት የገለጸ አምላክ ነው በማለት ወሰነ:: ከዚህም የተነሣ፣ ይህ ሰው የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን ክርስቲያኖች ሊቀበሉት አይገባም፣ ለአይሁድ የወገኑም በየቤተ ክርስቲያኑ እየዞሩ የሚነበቡ እንደ ማቴዎስ፣ ማርቆስ፣ ሐዋርያት ሥራ፣ ዕብራውያን መልእክት፣ መልእክታቸው ከአይሁዶች ጋር በመያያዙ፣ መነበብ የለበትም:: በእጅ አዙር ለብሉይ ኪዳኑ እግዚአብሔር የሚያቀነቅኑት 1ኛ እና 2ኛ ጢሞቴዎስ፣ እንዲሁም ቲቶ ለክርስቲያኖች አይገቡም የሚል አቋምን ያዘ::

በማርሲዮን ተወዳጅና ተመራጭ የሆኑት የሉቃስ ወንጌል፣ አሥር የጳውሎስ መልእክቶች ከአሕዛብ ጋር የተገናኙቱ የክርስቲያኖች መጻሕፍት ናቸው በማለት ወስኑ። ጳውሎስንም፣ «ወንጌልን ያልሸቀጠ ብቸኛ ሐዋርያ» በማለት አሞገሰ።

የማርሲዮን ግንዛቤ መሳውን የሮም ክርስቲያኖች በማጥለቅለቁ፣ የቤተ ክርስቲያን መሪዎች በ144 ዓ.ም. እንደ ቀራጭ ቆጥረው አስወገዱት። ቢሆንም ግን የትምህርት አቀጣጫው እንደ ሰደድ እሳት እየተቀጣጠለ እስከ አራተኛው ክፍለ ዘመን ያለ ከልካይ ነደደ፣ ጣሊያንን አልፎ አረቢያን፣ አርመንን፣ ግብፅን ሸፈነ።

የማርሲዮን አስተምህሮ በሁለት መስመር ቤተ ክርስቲያንን አሳሰበ:-

1. የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ብሎ በወሰናቸው ላይ፣
2. የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን በማስወገዱ ላይ ምክር አስፈላጊ ሆነ። ማርሲዮን ጳውሎስን «ሕግን አፍራሽ፣ ወንጌልን አራማጅ» ብሎ የማሞገሱ መሠረታዊ ምክንያቱ፣ ኢየሱስ ከሰማይ ወደ ምድር የመጣው ሁለት ጊዜ ነው፣ የመጀመሪያው ለመሠቃየትና ለመሞት፣ ሁለተኛው ጳውሎስን ለመገናኘት የሚል ነው። ይህ ደግሞ ያለማወላወል ጳውሎስን ክርስቲያኖች እንዲቀበሉት ያስገድዳቸዋል አለ።

የሰሜን አፍሪካው ጠበቃ ተርቱሊያን ግን፣ «ማርሲዮን ጳውሎስ ከደካማ መናፍቃን ጋር ስለ ወገነ፣ የመናፍቃን ሐዋርያ ሆነ፣» በማለት ትምህርቱ ለብዙዎች ግራ-ገብ እንደ ሆነባቸው አብራርቶ፣ ያለ ማርሲዮን ፈራሚነት ቤተ ክርስቲያን በጳውሎስ መልእክት እየተገነባች እንዳለች ቀድሞም ከ144 በፊት ባሉ ዓመታት እንዳገለገለ በመግለጽ ማርሲዮንን አክፋፋ። አዲስ ኪዳንም የቀደሙት መጻሕፍትን ከግንዛቤ ማስገባቱ ወንጌልን የበለጠ ተገላጭ እንደሚያደርገው ተነተነ።

የማርሲዮንን አካሄድ ለመግታት:-

1. ቤተ ክርስቲያን የእግዚአብሔርን መአት/ቁጣ ከፍቅሩ ጋር በማስማማት ማየት እንዳለባት፣ ጳውሎስ የአዲስ ኪዳኑን እግዚአብሔር በኢየሱስ ክርስቶስ ፍቅር ሲገልጸው፣ መሥዋዕትነት

እና መስቀል ያልተለየው መሆኑን ማገናዘብ ለሚዛናዊነት መነሻ እንደ ሆነ ሮሜ 3:25-26፣ «. . . ለዎች ሁሉ ኃጢአት ሠርተዋል፤ እግዚአብሔር የሰጣቸውንም ክብር አጥተዋል፤ ስለዚህ ሰዎች ኢየሱስ ክርስቶስ በፈጸመው በአዳኝነት ሥራ በእግዚአብሔር ጸጋ ብቻ ይጸድቃሉ . . .» ማለቱን ልብ የሚል ልብ እንዲለው ተመከረ።

2. ክርስትና ተያያዥነት ያለው እምነት ነው፣ ብሉይ ከሀዲስ ያልተበጠሰ ገመድ ነው። ይህንን ተደጋጋፊ እና ተያያዥ እምነት የብሉይ ኪዳን መጻሕፍትን እንዳንጥል ያስገድደናል። ለማንኛውም ቤተ ክርስቲያን ለዘለቄታው የምትመራባቸው ቅዱሳን መጻሕፍት እነማን እንደ ሆኑ መደንገግ (መወሰን) እለባት ለሚለው አቋም ሌላው ግፊት ክርስትና በዮሐንስ 16:13-15 መሠረት፣ «የእውነት መንፈስ በመጣ ጊዜ ወደ እውነት ሁሉ ይመራችኋል፤ የሚሰውን ሁሉ ይናገራል እንጂ ከራሱ አይናገርምና፤ የሚመጣውንም ይነግራችኋል። እርሱ ያከብረኛል፣ ለእኔ ካለኝ ወስዶ ይነግራችኋልና. . .» የሚለውጥን ቃል ከግምት ውስጥ ማስገባት አለበት።

* * *

በአንደኛውና በሁለተኛው ክፍለ ዘመን ክርስትና በታላቅ ትጋትና መሰጠት ይኖርበት እና ይስፋፋ የነበረ እምነት ነበር። ከ3ኛው ክፍለ ዘመን ወደ አራተኛው እየተሸጋገረ በአለበት ወቅት ግን፣ ክርስትና መንፈሳዊ ሳይሆን፣ ድርጅታዊ፤ በእግዚአብሔር መንፈስ የሚታገዝ ሳይሆን፣ ፕሮቶኮላዊ ቅርጽን አሳየ።

ወደዚህ ደረጃ ከመድረሱ ቀድሞ፣ ከ156-172 ዓ.ም. ባለው ክልል ሞንታነስ (Motanus) የሚባል እማኝ ጉልቶ ተገኘ። ከታናሿ እስያ ምድረ በዳ እንደ መጣ በመግለጽ ክርስቲያኖች በሥርዓት እና በቅድስና፣ እንዲሁም በእግዚአብሔር መንፈስ መሪነት ሲናገሩ እንደሚገባ መስበክ ጀመረ።

እርሱ እና ሁለቱ ሴት ነቢያት ጵርስቅላ (Prisica) እና ማክሲሚላ (Maximilla) በእግዚአብሔር መንፈስ ስም ትንቢት መናገር ጀመሩ። የክርስቶስ ዳግም መመለስ በቅርቡ እንደሚሆን

እስጠንቀቁ፣ ከዓለማዊነት መለየት ግድ መሆኑን ተናገሩ። ዳሩ ትንቢታቸው በብሉይ ኪዳን እንደ ነበሩት ነቢያት አግባብነትን የተከተለ አልነበረም፤ በመንቀጥቀጥና በመንዘፍዘፍ መናገራቸው እንግዳ ክስተት ሆኖ በእነርሱ ተገለጸ። እነዚህ ሦስት ሰዎች ከእግዚአብሔር መገለጥን እንደ ተቀበሉ፣ መልእክት እንዳላቸው በመግለጽ ያስተምራሉ። በወቅቱ የሞንታነስን እንቅስቃሴ ልዩ ያደረገው ሥርዓት-አልበኝነት ነበር። «የእግዚአብሔር ድምፅ» ነን ከማለታቸው ባሻገር፣ እነርሱን የሚቃወም መንፈስ ቅዱስን እንዳዋረደ እና ኃጢአት እንደ ሠራ ይገለጽ ስለ ነበር፣ ብዙ አጥቢያዎች ተከፈሉ።

ሞንታኒስቶች፣ «የብሉይ ኪዳን ዘመን አልፎአል፤ በክርስቶስ ማዕከል ያደረገው ክርስትናም አብቅቶአል፤ መንፈስ ቅዱስን ማዕከል ያደረገው እምነት ተጀምሯል፤» የሚል እንቅስቃሴ ስለ ነበራቸው፣ ወንጌላትና የሐዋርያት ጽሑፎች ተቀባይነታቸውን አጡ።

ልኩ ግን የእግዚአብሔር መንፈስ ሰዎችን በመጠቀም መልእክቱን ከአጻፋቸው ኋላ፣ ደግሞ በእግዚአብሔር መንፈስ የተጻፈውን ለሚያነበው፣ ለሚያጠኑ ሁሉ ያገባቸው ዘንድ ተስፋ ሆነ፤ ይህ ዛሬም ጭምር በመሆን ላይ አለ። ሞንታኒስቶች ግን በመንፈስ ስም ለተጻፈው ዋጋን አሳጥተው (ትኩረትን ነፍገው)፣ ለአዳዲስ መገለጦቻቸው ቅድሚያን ሰጡ።

3. የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት በግልጽ መወሰን እንዳለባቸው በ367 አትናቴዎስ የእሌክሳንድርያው መጋቢ ያመቻቸውን፣ በ393 በሰሜን አፍሪካ በሂፖ (Hippo) እንዲሁም በ397 በካርቴጅ በተደረጉ ስብሰባዎች ላይ በአትናቴዎስ ተመቻችቶ የነበረው ጸድቆ አለፈ። አደረጃጀቱን በተከታዩ መግለጫ ላይ ልብ ይበሉ፦

100	200	250	300	400
በዚህ ወቅት ዛሬ አገልግሎት ላይ ያሉት መጻሕፍት ሁሉ ግልጋሎት ይሰጡ ነበር። በተጨማሪም ሌሎች ክርስቲያናዊ መጻሕፍት እና አፋዊ ግላጼዎች በቤተ ክርስቲያን ያገለግሉ ነበር።	በሮም ያሉችው ቤተ ክርስቲያን 4ቱ ወንጌሎች፣ ሐዋርያት ሥራ፣ የጳውሎስ መልእክቶችን፦ ሮሜ፣ 1-2ኛ ቆሮንቶስ፣ ገላትያ፣ ኤፌሶን፣ ፊልጵስዩስ፣ ቈላስይስ፣ 1-2ኛ ተሰሎንቄ፣ 1-2ኛ ጢሞቴዎስ፣ ቲቶ፣ ፊልሞና፣ ያዕቆብ፣ 1ኛ-2ኛ ዮሐንስ፣ ይሁዳ፣ ዮሐንስ ራእይ፣ ራእየ ጴጥሮስ፣ የሰሎሞን ጥበብ፣	በኦሪገን ያገለገለ 4ቱ ወንጌላት፣ ሐዋርያት ሥራ፣ የጳውሎስ መልእክቶች፣ ሮሜ፣ 1-2ኛ ቆሮንቶስ፣ ገላትያ፣ ኤፌሶን፣ ፊልጵስዩስ፣ ቈላስይስ፣ 1-2ኛ ተሰሎንቄ 1-2ኛ ጢሞቴዎስ ቲቶ፣ ፊልሞና፣ 1ኛ ጴጥሮስ፣ 1ኛ ዮሐንስ፣ ራእይ፣ አወዛጋቢዎች ዕብራውያን፣	በዩሲቢየስ ያገለገለ 4ቱ ወንጌላት፣ የሐዋርያት ሥራ፣ የጳውሎስ መልእክቶች፡ ሮሜ፣ 1-2ኛ ቆሮንቶስ፣ ገላትያ፣ ኤፌሶን፣ ፊልጵስዩስ፣ ቈላስይስ፣ 1-2ኛ ተሰሎንቄ፣ 1-2ኛ ጢሞቴዎስ፣ ቲቶ፣ ፊልሞና፣ 1ኛ ጴጥሮስ፣ 1ኛ ዮሐንስ፣ የዮሐንስ ራእይ	የካርቴጅ ጉባኤ ውሳኔ ምዕራቡም ይቀበለው ዘንድ 4ቱ ወንጌላት፣ ሐዋርያት ሥራ፣ የጳውሎስ መልእክቶች፡- ሮሜ፣ 1-2ኛ ቆሮንቶስ፣ ገላትያ፣ ኤፌሶን፣ ፊልጵስዩስ፣ ቈላስይስ፣ 1-2ኛ ተሰሎንቄ፣ 1-2ኛ ጢሞቴዎስ፣ ቲቶ፣ ፊልሞና፣ ዕብራውያን፣ ያዕቆብ፣ 1-2ኛ ጴጥሮስ፣ 1፣2፣3ኛ ዮሐንስ

	በቤት ብቻ የሚነበበው «The Shephered of Hermes»	ያዕቆብ፣ 2ኛ ጴጥሮስ፣ 2-3ኛ ዮሐንስ፣ ይሁዳ፣ «The Shephered of Hermes»፣ የበርናባስ መልእክት፣ የ12ቱ ሐዋርያት ትምህርት፣ የዕብራውያን ወንጌል	ውዝግብ ቢኖራቸውም ያዕቆብ፣ 2ኛ ጴጥሮስ፣ 2-3ኛ ዮሐንስ፣ ይሁዳ	ይሁዳ፣ ራእይ፣ የተወገዱ «The Shephered of Hermes»፣ የበርናባስ መልእክት፣ የዕብራውያን ወንጌል፣ ራእየ ጴጥሮስ፣ ግብረ ጴጥሮስ፣ ዲዳኬ

ምዕራፍ አሥራ ሁለት

ጉባኤዎችና ውሳኔዎቻቸው

ከአንደኛው እስከ አምስተኛው ክፍለ ዘመን ባሉት ዘመናት በርካታ ክርስቲያናዊ ጉባኤዎች ተካሂደዋል:: ብዙዎቹ የመነጋገሪያ ርእሳቸው ኢየሱስ ክርስቶስ ነበር:: ከዚያ ውጭ አንድ ጊዜ በመንፈስ ቅዱስ ላይ፣ አንድ ጊዜም በኢየሱስ እናት ላይ ውዝግብ ተከናውኗል::

ይህ ሁሉ ከመሆኑ በፊት ግን፣ ኢየሱስ ደቀ መዛሙርቱን ሰብስቦ፣ «ሰዎች የሰውን ልጅ ማን ነው ይሉታል?» ሲል መጠየቁን ልብ እንበል:: የጊዜው መልስ አንዳንዶች «አጥማቂው ዮሐንስ» ነው፣ ሌሎች «ኤልያስ ነው»፣ ሌሎች ደግሞ «ኤርምያስ ወይም ከነቢያት አንዱ ነው» የሚል ምላሽን በገዛ ጆሮው አድምጦ ነበር:: ከእነዚህ በርካታ የመነሻ መልሶች ተነሥቶ፣ አንድን የሁልጊዜ መልስ ለቤተ ክርስቲያን አሳወቀ:: ያም፣ «እናንተስ እኔን ማን ትሉኛላችሁ?» አላቸው፤ በዚህ ወቅት ጴጥሮስ፣ «አንተ የሕያው እግዚአብሔር ልጅ የሆንከው መሲህ (ክርስቶስ) ነህ!» ሲል መለሰለት:: ይህ ምላሽ በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ ሁሌም የሚፈለግ ሐቅ ሆነ (ማቴ. 16:13-16)::

* * *

ዘንድሮን ጨምሮ ያለፉትን 2000 ዓመታት ስለኢየሱስ ጥያቄ መልሶች አሉ፤

«የተሰየ የአይሁድ መምህር ነው፤ በዘመኑ ፍቅርን የሰበከ ሰው ነው::»

«የተታለለ ሕልመኛ ነው፤ ወደ እግዚአብሔር ተስፋ አድርጎ ፍትሕን በምድር ሊያመጣ ጥሮ ሳይሳካለት የቀረ ሰው ነው::»

«ዓለምን በላቀ ሥነ ምግባር ለመምራት የጣረ ሰው ነበር::» እነዚህ ሁሉ ምላሾች ቁጥራቸው እየጨመረ፣ ዐይነታቸው እየበዛ መሄዱ አይቀሬ ነው:: ይህ ሁኔታ ባለበት እና ሊሆን በሚችልበት

ዓለም ውስጥ የአጀንዳው ባለቤት ኢየሱስ ክርስቶስ የእርሱ የሆኑትን መክረ፣ ጸለየላቸውም፡-

«. . . ቃልህ እውነት ነው። ወደ ዓለም እንደ ላክኸኝ እንዲሁ እኔ ወደ ዓለም ላክኋቸው . . . ከቃላቸው የተነሣ በእኔ ስለሚያምኑ ደግሞ እንጂ ስለ እነዚህ ብቻ አልለምንም፤ አንተ እንደ ላክኸኝ ዓለም ያምን ዘንድ፣ አንተ፣ አባት ሆይ፣ በእኔ እንዳለህ እኔም በአንተ፣ እነርሱ ደግሞ በእኛ አንድ ይሆኑ ዘንድ እለምናለሁ» (ዮሐ. 17:17-21)።

ቤተ ክርስቲያን ክርስቶስ በጸለየላት ጎዳና ላይ ሁልጊዜ ትራመድ ዘንድ የእግዚአብሔር ፈቃድ ነው። ይህ ግን በተለያየ መንገድ በፈተና ውስጥ ወድቋል። ለዚህ መሠረታዊ ምክንያት የክርስቶስ የሆኑት በተለየ ዓለም ውስጥ ተገልለው የማይኖሩ መሆናቸው አንደኛው ጽኑ ጉዳይ ነው። እነርሱ በዓለሙ ውስጥ ባለው ሥርዓትና አመለካከት ይገዛሉ። ሌላው የእግዚአብሔርን ሰማያዊ መልእክት ተግቶ የሚያዛባ የዚህ ዓለም ገዥ የሆነ ዲያብሎስ ጥቃትን በየጊዜው መፈጸሙ ሁለተኛው ተነሺ ነጥብ ነው። በዚህ መንሥኤነት የተካሄዱ ጉባኤዎችንና ውሳኔዎችን እየመጠንን እናጥና።

ጉባኤ አንድ

የኢየሩሳሌም ጉባኤ (51 ዓ.ም)

በሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ 15 ላይ ጉባኤ ተካሄዷል። መንሥኤው ጳውሎስና በርናባስ የአንጾኪያን ቤተ ክርስቲያን መሥርተው ብዙ አሕዛብ (አይሁድ ያልሆኑ) የክርስቶስ ሆኑ። አይሁዳውያን ከፈሪሳውያን የወገኑ ግን በክርስቶስ የጸጋ ሥራ ላይ ተጨማሪ ጫናዎችን በአማኞቹ ላይ ከመሩ። ይህ ውዝግብን አስነሣ፣ ቤተ ክርስቲያንም ተናጠች፣ አንድ መሆንን ሳይሆን መለያየትን፣ ጸጋን ሳይሆን ሕግን የማውረስ አቅጣጫ ሊያዝ ሲል፣ የቤተ ክርስቲያን መሪዎች መክረው ዘክረው፣ የተሻለውንና ትክክለኛውን ወሰኑ። ያንንም ውሳኔ ጳውሎስና በርናባስ ይዘው

ወደ አንጾኪያ ዘመቱ። ውሳኔውና ምክሩ በከፊል እንዲህ የሚል ነበር፡-

«እኛ ሐዋርያትና ሽማግሌዎች ወንድሞቻችሁ፣ በአንጾኪያና በሶሪያ፣ በኪልቅያም ለምትኖሩ ከአረማውያን (ከአሕዛብ) ወገን ለሆናችሁ ወንድሞቻችን ሰላምታ እናቀርባለን። ከእኛ መካከል አንዳንድ ሰዎች ሳናዛቸው ወደ እናንተ መጥተው በነገሩአችሁ ቃል እንዳስቸገሩአችሁና ግራ እንዳጋቧችሁ ሰምተናል . . .» (ቍ. 23-25)

አሕዛብ ግራ የተጋቡት አባቶቻቸውም ሆኑ እነርሱ ሊሸከሙት ያልቻሉትን ቀንበር በአማኞቹ ላይ ሊያሸክሙ አይሁዶች በመድፈራቸው ነበር። ይህን ማድረግ ደግሞ እግዚአብሔርን መፈታተን ነው። የዳኑበትን የኢየሱስን የጸጋ ሥራ መሻር አደገኛ ነው (ቍ. 10-11)። ከዚህም የተነሣ ከእነዚህ ከሚከተሉት አስፈላጊ ነገሮች በስተቀር ሌላ ከባድ ሸክም እንዳንጭንባችሁ መንፈስ ቅዱስና እኛ መልካም ሆኖ አግኝተነዋል . . .» (ቍ. 28) የሚል ውሳኔ ጻፉ። መልእክቱ በተደናገረው ጉባኤ ፊት ሲነበብ ምላሽን አስገኘ፤ «. . . አማኞቹ ደብዳቤውን ባነበቡ ጊዜ በመልእክቱ ተጽናንተው እጅግ ደስ አላቸው» (ቍ. 31) በማለት ታሪኩን ሉቃስ በጥንቃቄ ያሳውቀናል። ይህን እንደ መነሻ ካየን፣ በመጽሐፍ ቅዱስ ያልተዘከሩ ዳሩ ግን በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ ሊጠቀሱ የተገባቸውን ቀጣይ ጉባኤዎችን እንመርምር።

ጉባኤ ሁለት

የኒቅያ ጉባኤ (325 ዓ.ም.)

ይህ ጉባኤ ከመከናወኑ በፊት በተያያዥ ርእስ ነገሮች ተከታታይ ስብሰባዎች ቀድመው መደረጋቸውን ልብ ማለት ተገቢ ነው። ልዩ የሚያደርገው የቀደሙት በቤተ ክርስቲያን መሪዎች አማካኝነት የተካሄዱ ሲሆን፣ የ325ቱ ግን በንጉሡ በቆስጠንጢኖስ የተካሄደ ነበር።

የጉባኤው መንሥኤ የአርዮስ ትምህርት ነበር። በአንደኛውና በሁለተኛው ክፍለ ዘመን «ሥላሴ»ን የተመለከተ አስተምህሮ እንደ

ችግር ሆኖ አልተዘከረም። ኋላ ግን ምክንያታዊ የሆኑ አነጣሽ ጥያቄዎች ሲፈጠሩ፣ መጻሕፍቱን መመርመር እና መመካከር የተለየ ሆኖ፣ አቋሙን ያልቀየረውን ማውገዝ የመፍትሔ ያህል ተቆጠረ።

ቆስጠንጢኖስ «ክርስቲያን» ከሆነበት ጊዜ ጀምሮ ክርስትናን የሮም ሃይማኖት ለማድረግ ጥረት አድርጓል። ይህም ደግሞ ለክርስትና መስፋፋት አግዟል። በተያያዥ፣ ቆስጠንጢኖስ በቤተ ክርስቲያን መካከል መከፋፈልን፣ መለያየትንና ቡድናዊ አሠራርን ይከላከላል፤ ይህም ግዛቱን አንድ አድርጎ ለመግዛት ከሚያግዙት መሠረቶች ውስጥ እንደ ዋነኛው ይጠቀሰዋል። መንግሥቱ እንዳይስነጣጠቅ፣ ክርስቲያኖች ተግባብተው መኖር አለባቸው። ይህ ደግሞ ፖለቲካዊ አጀንዳው ነበር።

ይህን የሚፈታተን ልዩ አተካራ ከእስክንድርያው ከአርዮስ ፈልቆ በሁሉ ዘንድ ተዳረሰ። ትምህርቱ ከእጋሩ እለክሳንድር (Alexander) ጋር አጋጨው። ይህም በ318 ሆነ። አርዮስ በፊት ለፊት በአሌክሳንድርያ ለሚገኙ አማኞች «ቃል ሥጋ ሆነ» (ዮሐንስ 1:14) የተባለለት ኢየሱስ እውነተኛ እግዚአብሔር አይደለም፤ ዘላለማዊነት እና ሁሉን ቻይነት አልታየበትም» በማለት አስታወቀ።

በ270 ዓ.ም. በሊብያ የተወለደው አርዮስ የተማረ ነበር፤ አንደበተ ርቱዕ ነበር፤ አሳቡን አደራጅቶ በማቅረብ ችሎታው የተመሰገነ ነበር፣ ያለነቀፋ በመኖርም የታወቀ ነበር። መጀመሪያ በዲቁና ማዕረግ፣ ኋላ በመጋቢነት አገልግሏል። በወቅቱ አርዮስ ይህን አቋሙን የመንግሥቱ መንበር ባለበት በኒኮሚዲያ (Nicomedia) ለዩሲቢየስ (Eusebius) በጻፈለት ደብዳቤ፦ «ልጅ መነሻ አለው . . . እግዚአብሔር ግን መጀመሪያ የለውም» የሚል ነበረበት።

አርዮስ ይህን ለማሰብ የሚያስገድዱት መሠረታዊ ምክንያቶች እንደ ነበሩት ልብ እንበል። አንዱ፣ የኖስቲሲዝም (Gnosticism) እምነት ነው። ይህ ትምህርት «ብቻውን የሚኖር፣ አንድ ፍጹም የሆነ አምላክ አለ፤ ከሥሩ ደግሞ ታናናሽ አማልክት አሉት፤

እነርሱ በምድርና በሰማይ መካከል በመገኘት ጉዳይን ያስፈጽማሉ፣» ይላል። ይህ በየተዋረድ ያደገ አመለካከት ከአረማዊነት ወደ ክርስትና ለሚመጣ ሰው ሁሉ አሳቡ በተለየ ሁኔታ ይዳብርበታል።

አርዮስ፣ «ሕያው እግዚአብሔር ፍጹም የሆነ አለ፣ ክርስቶስ ደግሞ ከሰው ሁሉ (ከፍጥረት ሁሉ) ልቆ የእግዚአብሔር ጉዳይ ፈጻሚ ነው፣ ስለዚህ አይመጣጠኑም፣» የሚል ግንዛቤ ነበረው። ግሪካውያን ያሏቸውን አማልክት በሮማውያኑ መካከል ሲያስፍኑ፣ ሮማውያንም የነበራቸውን እምነት በማስተሳሰር በሥነ ጥበቦቻቸውና በትምህርቶቻቸው ላይ አንጸባርቀዋል። ግሪካውያን በተለያዩ የተፈጥሮ ክስተቶች ላይ የበላይነትን ያረጋግጣሉ የሚሏቸውን አማልክት የሚገነዘቡት ከተላላኪዎቻቸው ጋር ነው። ዜውስ ልጅ አለው፤ አፖሎ፣ አርጤምሲስ፣ አቴና፣ ኼርሜስ፣ ሄራክል፣ ወዘተ. . . የየግዛ ልጅ አላቸው። ልጆቹ ጉዳይ አስፈጻሚ ሆነው ያገለግላሉ። «ክርስትና ከአንድ በላይ በእግዚአብሔር ስም የሚጠራ አምላክ ካለው፣ ከአንድ በላይ አማልክት ካላቸው አረማውያን በምን ተለየ?» ጥያቄው ነበር።

አርዮስ እግዚአብሔር እና የእግዚአብሔር ልጅ የሚሉትን ክርስቲያናዊ አስተምህሮዎች ሲያጤን፣ የወሰነው ማዕረግ ወይም ደረጃ መስጠት ተገቢ መሆኑን ነው።

አርዮስ አንድን ርእስ ነገር ሕፃናት እንዲገነዘቡት፣ ማይማን እንዲያስተውሉት፣ አዛውንቶች እንዲያደምጡትና እንዲከተሉት፣ በንግግሩ አሳምሮ የማቅረብ ችሎታ ያለው መሆኑን ብዙዎች መስክረውለታል። ይህን ችሎታውን ደግሞ ለተከታታይ ሁለት ዓመታት በስፋት ለመናገት ችሏል። መጋቢ እለክንድሮስ ይህን ለማገድ እስክንድርያ ጉባኤን 320 ዓ.ም. ከሲቢያ ከመጡ መጋቢያን ጋር ሆኖ አርዮስን አስወገዘ። በጊዜው ኒኮሜዲያ (Nicomedia) ዩሲቢየስ መጋቢ የሆነበት ከተማ በፖለቲካ ማዕከል፣ እስክንድርያ (Allexandria) በእውቀት ማዕከልነቷ ዝናቸው የወጣ ነበር። አርዮስ ጓደኛውን ዩሲብየስን አግባብቶ ከጐኑ አስቆመ።

በተጨማሪም፣ ወደ ፓለስቲና እና ወደ ትንሽዋ እስያ በመሄድ በዚያ ያሉት የቤተ ክርስቲያን መሪዎች እንዲደግፉት ጥሪ አድርጎ አዎንታዊ ምላሽን አገኘ:: መሪዎቹም ወደ እስክንድሮስ በመጻፍ፣ ምሕረት እንዲያደርግለት ጠየቁት:: እስክንድሮስ፣ «ቃል ከሁሉ በፊት ነበር፣ ቃል በእግዚአብሔር ዘንድ ነበር:: ይህም ቃል እግዚአብሔር ነበረ፣» የሚለውን ትምህርት የካደን ሰው አልቀበልም በማለት ምላሽ ሰጠ:: እነርሱ ግን በ322 እና በ323 በመሰባሰብ የእስክንድሮስን ውሳኔ ሽረው ለአርዮስ ወሰኑ::

በዚህ ወቅት ለንጉሡ ቅርበት የነበረው የሲብዮስ (አውሳብዮስ) ጉዳዩ በንጉሡ ጣልቃ ገብነት እንዲፈታ ጠየቀ:: የዚህም ምላሽ በ325 የኒቂያ ጉባኤን አስጠራ::

በጥሪው 318 የሚደርሱ የቤተ ክርስቲያን መሪዎች ከየአገሩ ተጠርተው ተሰበሰቡ:: በዚህ ወቅት የተገኙት ትናንት የነበረው ስደትና እንግልት በአካላቸው ላይ አሻራውን ትቶባቸው የነበሩ መጋቢዎች ነበሩ:: አንድ ዐይናማዎች፣ ዕውራን፣ አንካሶች፣ እጀ ቆራጣዎች፣ የተጠባበሱ ብዙዎች ነበሩ:: እነዚህ ሁሉ የጠፋባቸው ንብረት ተመልሶላቸው ከመከረኛነቱ ማግስት በመገናኘታቸው ደስታ ይነበብባቸው ነበር:: በዚህ መካከል የተገኘው ቆስጠንጢኖስ መናቆሩ የቃላትና የሐረጋት ጉዳይ ስለ መሰለው፣ በዕለቱ ተስማምተው ወደየመጡበት እንዲመለሱ መከረ::

የእስክንድርያው እስክንድር በዚሁ ጉባኤ ላይ ጸሐፊውና ዲያቆኑን አትናቴዎስን ይዞት ነበር:: በወቅቱ አትናቴዎስ በዕድሜው ከ22-24 ይደርሳል፤ የእምነት ዐቃቢ በመሆን አርዮስን ለመከላከል በቂ ዝግጅት አድርጎአል::

በጉባኤው አርዮስ አቋሙን እንዲያብራራ ተጠይቆ ሲናገር፣ «ወልድ ባልነበረበት ጊዜ አብ ነበር፤ ወልድን ከምንም ፈጠረና የእግዚአብሔር ልጅ እንዲሆን አደረገው፤ ይህም ማለት አብ ወልድን እንደ ማንኛውም ሌላ ፍጡር ፈጥሮታል ማለት ነው:: አብም ወልድን ከፈጠረ በኋላ ሥልጣን ሰጥቶት ሁሉን ነገር እንዲፈጥር አደረገው . . .» በማለት አብራራ:: በዚህ ወቅት እስክንድሮስ፣ «አምልኮትና ስግደት የሚገባው ለፈጣሪአችን ነው

ወይስ ላልፈጠረን?» ብሎ ጠየቀው:: አርዮስም ለ «ፈጠረን» ሲል መለሰ:: እስክንድሮስም፣ «ፍጡር ነው ያልከው ወልድ የፈጠረን ከሆነ፣ ለአብ አምልኮና ስግደት እንዳቀረብን፣ ለወልድስ ማቅረባችን ምን ያስጠይቃል?» ሲለው፣ አርዮስ ምላሽ አልነበረውም:: አትናቴዎስም፣ «ኢየሱስ የደኅንነቱ ዋስትና ነው፤ ለማዳን የበቃው አምላክ ስለሆነ ነው፣» ማለቱም ይታወሳል::

ጉባኤው ግን በአንድ ቀን ሳይፈታ ቀርቶ በርካታ ቀናትን ፈጀ:: ቆስጠንጢኖስም ትዕግሥቱ በማለቁ፣ ውሳኔ ላይ እንዲደርሱ አዘዘ:: በዚህ ወቅት ለአርዮስም ለቆስጠንጢኖስም ወገናዊነት የነበረው የሲብዮስ ድንጋጌን አዘጋጅቶ ለውሳኔ አቀረበ:: ዝርዝሩ ግን የሚታረም ስለ ነበረው ተስተካክሎ በተከታዩ ቀን በውሳኔ ጸድቆ ወጣ፣ «. . . ዓለም ሳይፈጠር ከእርሱ በተወለደ፣ የአብ አንድያ ልጁ በሚሆን በአንድ ጌታ በኢየሱስ ክርስቶስ እናምናለን፤ ከብርሃን የተገኘ ብርሃን፣ ከእውነተኛ አምላክ የተገኘ እውነተኛ አምላክ፣ የተወለደ እንጂ ያልተፈጠረ (begotten not made)፣ በመለኮቱ ከአብ ጋር የሚተካከል፣ ሁሉ በእርሱ የሆነ፣ ስለ እኛ ስለ ሰዎች እኛን ለማዳን ከሰማይ የወረደ፣ በመንፈስ ቅዱስ ከቅድስት ድንግል ማርያም ሰው የሆነ፣ ሰው ሆኖም በጴንጤናዊው በጲላጦስ ዘመን ስለ እኛ የተሰቀለ፣ የታመመ፣ የሞተ፣ የተቀበረም፣ በሦስተኛውም ቀን ከሙታን ተለይቶ የተነሣ፣ በቅዱሳት መጻሕፍት እንደ ተጻፈ በክብር ወደ ሰማይ የዐረገ፣ በአባቱም ፍጻሜ የሰውም. . .» ይህ ውሳኔ የኢየሱስን አምላክነት አጉልቶ በመግለጽ ተጠናቀቀ:: አትናቴዎስ፣ «በመለኮቱ ከአብ ጋር የሚተካከል» የሚለው መግለጫ መግባት አለበት ብሎ ነበር:: ይህ አትናቴዎስ ኋላ ላይ የእስክንድርያ መጋቢ ሆኖ ተሰይሟል፤ ቢሰየምም ግን አርዮስ እና ወገኖቹ፣ እንዲሁም ከመሪዎች ተንኮል የተነሣ ከአምስት ጊዜ በላይ ግዞተኛ እየሆነ ተንከራተተ:: አንድ ወቅትማ፣ «ለ50 ተከታታይ ዓመታት ከአርዮስ ትምህርት ጋር ተዋጋሁኝ፣ ዓለሙ ሁሉ ከእኔ የሸሸበትንም ዘመናት አሳለፍኩ፣» ማለቱ ይታወሳል::

ጠላቶቹ አትናቴዎስን ለግዞት ካበቁበት ምክንያት ጥቂቱ በንጉሡ ነገሥቱ ላይ ፖለቲካዊ አሻጥር ፈጽሟል፣ ለአገሪቱ ሰላም

ጠንቅ ነው፣ ጳጳስ ገድሎ ሙት አካሉን ለጥንቆላ ተጠቅሟል የተሰኙ ክሶች ነበሩ።

ታላቁ ቆስጠንጢኖስ በሞተበት በ337 ዓ.ም ለአትናቴዎስ በጢሮስ ከተማ ቢፈረድም፣ አርዮሳውያን ግን በድጋሚ ግዞተኛ አስደርገው ከስው አራቁት። ንጉሡ ደግሞ የእስክንድርያው መጋቢ ለአርዮስ ይቅርታ አድርጎለት በሥሩ እንዲያገስግል መመሪያ ላከ። እስክንድርያ ግን፣ «ወልድን ፍጡር ነው ያለውን እንዴት እቀበላለሁ? ንስሐ ገብቶ ከሆነ፣ እምነቱን በጽሑፍ ያረጋግጥ፣» የሚል ጥያቄን አቀረበ። አርዮስም በጽሑፍ አረጋገጠ፤ መጋቢው ግን፣ «አርዮስ መትደስ ገብቶ የሚቀድስ ከሆነ፣ ባሪያህን ከዚህ ሕይወት አሰናብተው፤ ወይም አርዮስን ወደ ቤተ ክርስቲያን እንዳይዘልቅ ከልክለው፣» በማለት በመሬት ተደፍቶ ጸለየ።

ከንጉሡ ትእዛዝ የተነሣ በታላቅ አጀብ የመጣው አርዮስ፣ በመፀዳጃ ቤት ሳለ፣ ሆድ ዕቃው ተዘርግፎ ስውነቱ በመሬት ላይ ተዘርሮ ሞቶ ተገኘ። ይህንንም ሞት ብዙዎቹ «ዳግማዊ ይሁዳ» የሚል ስምን ለአርዮስ አሰጣቸው። ይህም የተባለው ተመሳሳይ አሟሟትን ሞቷል በማለት ነው። አንዳንድ የታሪክ ጸሐፊዎች፣ «ተዘርግፎ መሞት ሳይሆን፣ ተቃዋሚዎቹ እንዳይናገር ምላሱን ቆርጠውታል፣» በማለት መጻፍቸውን ልብ ማለት ሌላው አማራጭ ነው። ሰውየው ቢሞትም ግን፣ ትምህርቱ እስከ ዛሬ ድረስ እንዳለ አለ። *(ትምህርተ መለኮት፣ ገጽ 70-1፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በአጭሩ፣ ገጽ 1- 4 ይመልከቱ)*።

ጉባኤ ሦስት

የቁስጥንጥንያ (Constantinople) ጉባኤ (381 ዓ.ም):-

ይህ ጉባኤ ሦስት አደናጋሪ ትምህርቶች በቤተ ክርስቲያናት መካከል በመሰራጨታቸው ጥሪ ተደርጎበት ያወያየ እና ውሳኔን ያሰጠ ስብሰባ ነበር። ከ325 ጉባኤ በኋላ በተከታታይ የመጡት 56 ዓመታት ሥላሴን ለመገንዘብ ጥረት የተደረገባቸው ዓመታት ይመስላሉ።

በጊዜው የአካል ሦስትነትንና የመለኮት አንድነትን ለመግለጽ:-

* ዕንቁላል:- አስኳል፣ ውኃማ ፈሳሽ - ቅርፊት ⟶ አንድ ዕንቁላል
* ዛፍ:- ሥሩ፣ ግንዱ፣ ቅርንጫፍ ⟶ አንድ ዛፍ
* ውኃ:- በረዶ፣ ፈሳሽ - ተን ⟶ ውኃ

ይህን የመሰሉ መግለጫዎች ያኔም ነበሩ፣ ዘንድሮም አሉ። እነዚህ ግን ሥላሴን ፈጽሞ አይገልጹም። በ381 የቁስጥንጥንያ ጉባኤ የቀረቡለት ታላሚ አጀንዳዎች:-

1. የአቡሊናርዮስ ትምህርት:- ይህ ሰው የላዘቂያ መጋቢ ነበር፣ በፍልስፍና ትምህርትም ዘለቅት ነበር። ይህ ሰው:-

ሀ. «የኢየሱስ ክርስቶስ መለኮትነት የሥጋ በሆነች ነፍስ ቦታ ተተክቶ ሕመምን፣ ስቅለቱንና ሞቱን ከሥጋ ጋር ተቀብሏል» ማለቱ።

ለ. ሥላሴ ይበላለጣል:- «መንፈስ ቅዱስ ትልቅ ነው፤ ወልድ የበለጠ ትልቅ ነው፤ አብ ደግሞ ከሁሉ በላይ ትልቅ ነው፣» ማለቱ ሰብሰባን ካስጠራው ጉዳይ ነበር።

2. የአውሳብዮስ ትምህርት:- «እግዚአብሔር አንድ አካል እንጂ ሦስት አካል የለውም። ሥላሴን መገንዘብ ካስፈለገ፣ በዘመነ ኦሪት እንደ አብ፣ በዘመነ ሐዲስ ሰው ሆኖ እንደ ወልድ፣ በዘመነ ሐዋርያት ደግሞ በመንፈስ ቅዱስ ተገልጧል፤» የሚለው የጊዜው ሌላው ትምህርት ሆነ።

3. የመቅዶንዮስ ትምህርት -- ከአርዮስ ተከታዮች አንዱ ነበር። በ343 የቁስጥንጥንያ መጋቢ ሆኖ የተሾመ ሰው ነበር፤ «. . . መንፈስ ቅዱስ በፍጥረቱ ሁሉ ዘንድ የተሠራጨ የእግዚአብሔር ፍጡር ነው። ከዚህም የተነሣ፣ በአብና በወልድ ደረጃ እንደ አንድ አካል አይቆጠርም፤ በመላእክት መልክ ተፈጥሮ ከመላእክት ግን ከፍ ያለ ነው፣» በማለት አስተማረ። እነዚህን አወዛጋቢ ትምህርቶች መፍትሔ እንዲያገኙ ታላቁ ቴዎዶስዩስ (379-395) ለአብያተ ክርስቲያናት ጥሪ አድርጎ፣ በ381 ዓ.ም 150 መሪዎች በተገኙበት መፍትሔ አፈላለገ። በዚህ ጉባኤ ላይ ክርስቲያናዊ ተጋድሎኝ የፈጸሙት ሦስት የቀጰዶቂያ

(Cappadocia) ሰዎች ነበሩ:: የቂሣርያው ባዚል (Basil)፣ የናዚየዚኑ ግሪጎሪ (Gregory)፣ እና የኒቅያው ግሪጎሪ (Gregory) በእግዚአብሔር ቃል ተደግፈው ከመስመር የወጡትን ትምህርቶች ሊያቀኑ ጣሩ:: በዚህም የኒቂያው ጉባኤ፣

ሀ. በመንፈስ ቅዱስ ላይ ያለው ነገር አልነበረም:: ይህ ጉባኤ ግን የመንፈስ ቅዱስ መለኮትነትን አረጋገጠ::

ለ. የሥላሴን በአካል ሦስትነት፣ በመለኮት አንድነትን በተሻለ ሁኔታ አጸና::

ሐ. የኒቂያ ጉባኤ ኢየሱስ ፍጹም አምላክ መሆኑን በስፋት ሲገልጽ፣ ይህ ጉባኤ ደግሞ ኢየሱስ ፍጹም ሰው መሆኑን አረጋገጠ:: በጉባኤው ያፈነገጡትን ንጉሡ ቴዎዶሲየስ ወደ ግዞት ይወርዱ ዘንድ አዘዘ:: በአሁኑ ወቅት የሐዋርያት (Only Jesus) ሃይማኖት ተከታዮች የዩሲቢየስ (አውሳብዮስ) ተከታዮች መሆናቸው አይዘነጋም:: ይህ ሰው በጉባኤው ምላሽ እንዲሰጥ ሲጠየቅ፣ «ሥላሴ ስንል አንድ አካል አንድ መለኮት ያለው አምላክ ማለታችን ነው እንጂ፣ ሦስት አካል ማለታችን አይደለም፣» ነበር ያለው:: የጉባኤው ሰብሳቢ የአስክንድርያው ጢሞቴዎስ ግን ሥላሴ አንድ አካል ብቻ ከሆነ፣ ሥላሴን በስያሜነት ማግኘት (ማምጣት) ለምን አስፈለገ? ስሙ የኖረው ተስያሚያዎቹ ስላሉ ነው:: እምነትህ ይህ ብቻ ከሆነ፣ በአብ፣ በወልድ በመንፈስ ቅዱስ ስም የተጠመቅነው ጥምቀት ዋጋ የለውም፤ ሥላሴ አንድ አካል ከሆነ፣ እግዚአብሔር ሕማምን ተቀብሎ ሞቷል ማለት ነው:: ደግሞ ወልድ በዮርዳኖስ መቆሙን፣ መንፈስ ቅዱስ በርግብ አምሳል መውረዱንና አብ ከሰማይ ሆኖ መጣራቱን የሚመሰክረው የወንጌል ቃልም ተሻረ ማለት ነው፣» በማለት እንደ ገሠጸው ይታወቃል (ትምህርተ መለኮት፣ ዓሥራት ገብረማርያም፣ ገጽ 74፣ Shelley, p.111)::

ጉባኤ አራት

የኤፌሶን ጉባኤ (431 ዓ.ም.)

ይህ ጉባኤ የፔላጂየስና የንስጥሮስ የተዛባ አመለካከትን ለማረም የተጠራ ስብሰባ ነበር:: በኤፌሶን ከተማ 200 መሪዎች ተገኝተው በእስክንድርያው ትልቁ ቄርሎስ ሰብሳቢነት በዳግማዊ ቴዎዶስያስ ዘመነ መንግሥት ተካሄደ::

ፔላጂየስ በ405 በብሪታንያ የተወለደ ቢሆንም፣ ሮምና ፓለስቲና በመመላለስ ብዙ እውቀትን ሰብስቧል:: የተዛባ ግንዛቤው፣ «የአዳም ኃጢአት ለልጆቹ አልተላለፈም:: አንድ ሰው በሚወለድበት ጊዜ ከውድቀት በፊት እንደ ነበረው አዳም ዐይነት ነው:: ሰው በተፈጥሮ ወባዩና ፍላጎቱ ወደ ከፍተኛ ቅድስና ያለ እግዚአብሔር እርዳታ ይደርሳል . . .» የሚል ትምህርት ይዞ ወጣ::

ጉባኤው:- ሀ. ትምህርቱ የክርስቶስን ሞት (የመስቀል ሥራውን) ዋጋ አሳንሶ፣ የሰውን አቅመኛነት ገንብቷል፣ የኃጢአትም ምንነት ትርጉሙን አሳጥቷል::

ለ. የአዳም ኃጢአት ስመተላለፉ መዝሙር 51:5 «እነሆ፣ በዓመፃ ተፀነስሁ፣ እናቴም በኃጢአት ወለደችኝ» ማለቱ፣ ሮሜ 5:16 «በአንድ ሰው ምክንያት ኃጢአት ወደ ዓለም ገባ በኃጢአትም ምክንያት ሞት መጣ፣ ይኸውም ሰው ሁሉ ኃጢአት ስለ ሠራ ሞት በሰው ሁሉ ላይ መጣ»ን ዘንግቷል:: ጉባኤውም ሰዎች ሁሉ ደካሮች ናቸው የሚል ውሳኔን አሳለፈ::

ንስጥሮስ መናፍቁ ፓትሪያርክ ተብሎ በቅጽል ስም ይጠራል:: ይህ ሰው የክርስቶስን መለኮትነትና የማርያምን የአምላክ እናትነት ክዷል የሚል ክስ ቀርቦበት ነበር:: ትምህርቱ፣ «የእግዚአብሔር ቃል ከሁሉ በፊት የነበረ መኾኑን አምናለሁ፤ ማርያም የአምላክ እናት ነች የሚለውን አባባል አላምንም፤ የክርስቶስ እናት መሆንዋን አልክድም፤ እናትነትዋ ግን ሰው ለሆነው (ለትስብእት) ኢየሱስ ነው:: ማርያም እግዚአብሔርን አልወለደችም፤ ነገር ግን ከሥጋ የሚወለድ ሥጋ፣ ከመንፈስ የሚወለድ መንፈስ ነው:: ፍጡር ሆና የወለደችው የእግዚአብሔር መሣሪያ የሚሆነውን

ሰውን እንጂ፣ ፈጣሪን አይደለም:: ከዚህም የተነሣ፣ ኢየሱስ ሁለት ጠባይ፣ ሁለት አካል፣ ሁለት ፈቃድ አለው፤ ሕፃን ሳለ ሰብአ ሰገል መስገዳቸው ስሕተት ነው:: ኢየሱስ መለኮት ያልተዋሀደው ሰው ነበር፣» የሚል ነበር:: ንስጥሮስ ግን በጉባኤው ላይ ሳይገኝ ነበር የተወገዘው:: ትምህርቱ በውስጡ እውነትም/ሐሰትም ያለው መሆኑን ልብ ማለት ይቻላል::

ጉባኤው ግን፣ «የክርስቶስ መለኮትና ትስብእት ያለመቀላቀልና ያለመለያየት፣ ከተዋሐዱ በኋላ ጌታ አንድ አካልና አንድ ባሕርይ ያለው መሆኑን፣ ማርያምም የአምላክ እናት መሆንዋን በማመን» ደመደመ:: ይህን ውሳኔያቸውና ውግዘታቸውን በ449 በአውጣኪ ክህደት ላይ የተሰበሰበው ጉባኤ «የባለው መጣ» በማለት ወደ ንስጥሮስ አሳብ በከፊል አጋድሎ ነበር፤ አውጣኬ ንስጥሮስን ለመቃወም የተነሣ ሰው ነበር:: ትምህርቱ፣ «የኢየሱስ ክርስቶስ የትስብእት ጠባይ በመለኮት ጠባይ ተውጦ ኢየሱስ የተቀላቀለ አንድ ጠባይ ብቻ አለው» ወደሚል ድምዳሜ የደረሰ ሰው ነበር::

ጉባኤ አምስት

የኬልቄዶን ጉባኤ (451 ዓ.ም):-

በኒቂያ አካባቢ በምትገኘው ከተማ የተካሄደው ጉባኤ ቅዱሳት መጻሕፍትን በስሩት መሠረት በማድረግ፣ እንዲሁም ክርስቶስ-ተኮር የሆኑትን ቀዳሚ ጉባኤዎችን ከ50 ዓ.ም-449 ዓ.ም ያሉትን በማጤን ሊደመጥ የሚችል ውሳኔን ለማሳለፍ ጥረት በማድረጉ፣ ከሌሎቹ ጉባኤያት ለየት ይላል:: የዚህ ጉባኤ ትንታኔ እንደ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ዝርዝር ውስጥ አይጠቀስም፤ አይደገፍም:: የኬልቄዶን ጉባኤ ክርስቶስ ባለ ሁለት አካል ሳይሆን፣ በአንድ አካል ሁለት ባሕርያት አሉት፣ ፍጹም አምላክነቱ እና ፍጹም ሰውነቱ ቅልቅል፣ ክፍፍል፣ ብጥብጥ፣ ልዩነት የሌለበት ቋሚ ወይም ዘላቂ ማንነት በመለኮትና በሰብአዊ ተፈጥሮ መሃል አስገኘ የሚለን ድንጋጌን በማጽናት፣ ክርስቶስ ሰውም እግዚአብሔርም ነው የሚል ማጠቃለያን አጸና:: የኒቂያ እና የኬልቄዶን ጉባኤ ተያያዥነት አላቸው:: እስከ ዛሬም

በግሪክ አብያተ ክርስቲያናት፣ በሮማ ካቶሊክና በፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያን ዘንድ ይህ ተሰሚነት አለው::

325- ክርስቶስ እግዚአብሔር ነው ⟶ ኒቂያ::

381- መንፈስ ቅዱስ መለኮት ነው ⟶ ቆስጠንጢንያ::

431- የሰው ልጅ ሁሉ በኃጢአት ደንካራ ነው ⟶ ኤፌሶን::

451- ክርስቶስ ሰውም ነው እግዚአብሔርም ነው የሚለውን ድንጋጌ ከኬልቄዶን ጉባኤ ጋር ማያያዝና ማገናዘብ ተገቢ ነው::

ምዕራፍ አሥራ ሦስት

ገዳማዊነት

ገዳማዊ ሕይወት ከዓለም ራስን ለይቶ በጸሎትና በአስተንትኖት (Meditation) ለመኖር የፈቀዱ ሰዎች የአኗኗር ዘይቤ ነው::

- የገዳም ኑሮ:- አንድ መንግሥት የራሱ ሕገ መንግሥት እንዳለው ሁሉ፣ ገዳምም የመተዳደሪያ ሕግና ደንቦች ይኖሩታል:: ብዙውን ጊዜ የገዳም መሥራች አባቶች ሕገ ደንብን የማውጣትና የመተግበር ስልትን ያመቻቻሉ::

- መነኩሴ (Hermit) ብሕትውናን በመፍቀድ ከዓለም ወጥቶ ለመኖር ለወሰነ ሰው የሚሰጥ ስም ነው::

ለገዳም መመሥረት መሠረታዊ ምክንያቶች

(መከረኝነትን መሸሸ 1ኛ)

ከዘመነ ኔሮ እስከ ታላቁ ቆስጠንጢኖስ (ከ64-320 ዓ.ም.) ድረስ ሳይቋረጥ በክርስቲያኖች ላይ የመጣው ስደት የገዳም መኖርን ለመፍጠር መብቃቱን በርካታ የታሪክ ጸሐፊዎች አረጋግጠዋል::

(ተግዳሮትን መሸሸ 2ኛ)

አማኞች በጠንካራ የወንጌል ስርጭታቸው፣ እንዲሁም መንግሥታዊውን ባህላዊ አምልኮ ሳለመታዘዝ ከወሰዱት አቋም ባሻገር በማኅበራዊ ሕይወት፣ በኢኮኖሚያው ሕይወት፣ በሥራ